

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

JŪRNIEKU FOLKLORA MŪSDIENĀS

Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”
Tradicionālās kultūras un latviešu folkloras apakšprogrammas
4. kursa studente Lauma Grauziņa
(ID Nr. 20123503)

Darba vadītāja:
Mag.art lekt. Iveta Tāle

/paraksts/

Rīga

2016

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	4
1. MĀŅTICĪBA UN TĀS IZPAUSMES FORMAS	7
1.1. Ticējumi	9
1.2. Rituāli	10
1.3. Amuleti	11
2. PĒTĪJUMI PAR JŪRNIĒKU FOLKLORU	12
2.1. Nemiera rituāla teorija	13
2.1.1. Nemiera rituāla teorija un indivīda ekonomiskā drošība	14
2.1.2. Nemiera rituāla teorija un indivīda fiziskā drošība	16
2.1.3. Nemiera rituāla teorijas kritika	17
2.2. Jūrnieku ticējumi	18
2.3. Teritoriālās šķērsošanas rituāli	20
2.4. Ar iesvētībām saistītie rituāli	21
3. LATVIEŠU JŪRNIĒKU FOLKLORA MŪSDIENĀS	24
3.1. Jūrnieku māņticība	25
3.2. Jūrnieku ticējumi	29
3.3. Jūrnieku ticējumu analīze	35
3.4. Jūrnieku amuletu lietošana	37
3.5. Jauna jūrnieka iesvētības un ar tām saistītie rituāli	38
3.6. Jauna kuģa iesvētības rituāli	41
3.7. Ekvatora šķērsošanas iesvētības rituāli	42
3.8. Veca kuģa norakstīšanas rituāls	44
3.9. Bojā gājušo jūrnieku piemiņas rituāls	45
3.10. Jaunas pakāpes svinību rituāls	45
3.11. Rituāli, kas saistīti ar došanos mājās	46

NOBEIGUMS	48
KOPSAVILKUMS//TĒZES	50
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	52
SUMMARY	54
PIELIKUMI	55
1.pielikums. Anketas paraugs	55
2.pielikums. Pētījumā fiksētie ticējumi	59
3.pielikums. Pētījumā fiksētie aizlieguma ticējumi	59
4.pielikums. Anketu dati par ticējumiem	61
5.pielikums. Anketu dati par aizlieguma ticējumiem	61
6. pielikums. Bilde ar kuģa iesvētību rituāla šampanieša plāksni.....	63
7.pielikums. Tāļa Dzēves intervijas transkripcija.....	64

IEVADS

Pirms kāda eksāmena ziemas sesijā nopirku loterijas biļeti, grasījos nokasīt sudraboto pārklājumu, lai noskaidrotu, vai esmu, ko laimējusi. To redzēja mans dzīvesbiedrs, atņēma manu biļeti un teica: „*ja nokasīsi, tad novilsi sev laimi eksāmenā.*” Biju pamanījusi viņa mānīcīgo uzvedību jau iepriekš. Viņš vienmēr, pārnākot no jūras, ir noaudzis ar bārdu un matiem, sakot, ka jūrā tos nedrīkst dzīt, nekad viņa komanda neiet jūrā pirmdienās. Braucot mašīnā, nedrīkst runāt par mašīnas tehniskām lietām vai nedrīkst teikt, ka jāpērk jauna mašīna, jo tad mašīna varot apvainoties un avarēt.

Tad kādu dienu devāmies pie viņa vecākiem un viņa tēvs, arī jūrnieks, pie galda paziņoja, ka viņa kuģi „nodos naglās”. Abiem tas bija dziļi emocionāls brīdis, bija sajūta, ka viņi runā par tuvinieka nāvi. Vakara gaitā mēs pārrunājām par rituālu, kas tiek veltīts kuģim pirms nodošanas „naglās”.

Šie divi notikumi bijī izšķiroši, lai nomainītu bakalaura darba tēmu un pievērstos mūsdienu jūrnieku folklorai.

Tēmas aktualitāti pastiprina tas, ka latviešiem nav neviena pētījuma par jūrnieku folkloru. Latviešu folkloras krātuves arhīvā ir savākti materiāli par zvejniekiem. Ļoti lieli ieguldījumu zvejnieku folkloras pētniecībā veikusi Dace Bula, šai sakarā tapuši divi raksti: *Zvejnieku ticējumi Mangaļsalas iedzīvotāju nostāstos (1998)*¹ un *Narrated Life Experience and Collected items: Field Study of Popular Beliefs (2001)*².

Bakalaura darba nosaukums ir „Jūrnieku folkloras mūsdienās”. Ar jūrniekiem tiks domāti visi jūrā braucēji, kas kā transporta veidu izmanto kuģi (zvejas flote, militārā flote un tirdzniecības flote).

Jūrniekiem raksturīgākās folkloras formas parasti saistītas ar mānīcību. Ticējumi tiek ne vien ievēroti, bet arī ievīti pieredzes stāstos, leģendās un jokos. Iesvētību rituāli kļuvuši par obligāta rakstura tradīcijām pat militārajā flotē, kurai piederīgie sevi pozicionē kā visracionālāk domājošos jūrniekus. Amuleti, kas visbiežāk ir dziļi personiski, tiek ņemti līdzī, jūrā ejot, bet dažādas ar jūru saistītas lietas (fotogrāfijas utt.) tiek turētas mājās goda vietā.

¹ Bula, Dace. Zvejnieku ticējumi Mangaļsalas iedzīvotāju nostāstos. *Letonica*. Rīga: N.I.M.S, 1998 (2). 29.-43.lpp.

² Bula, Dace. Narrated Life Experience and Collected items: Field Study of Popular Beliefs. In: U. Wolf-Knuts (ed.) *Input & Output: the Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. Turku: Nordic Network of Folklore, 2001. 191.lpp.

Ar folkloru šajā darbā tiks domātas dažādas māņticīgas darbības un ar tām saistīti ticējumi, ko mūsdienu jūrnieki ir pārņēmuši, pārveidojuši vai izdomājuši jaunas. Darba lielākais uzsvars ir uz jūrnieku viedokļiem par šīm māņticīgajām darbībām, to funkcijām un nozīmi viņu dzīvē.

„Mūsdienu” darba kontekstā ir laika posms no 1990. gada līdz šī pētījuma tapšanas laikam, to ieskaitot.

Bakalaura darba **mērķis**: apzināt mūsdienu jūrnieku māņticīgās izpausmes, to nozīmi, uzvaru liekot uz pašu jūrnieku priekšstatu par māņticību un māņticīgās uzvedības nozīmi.

Darbā izvirzu **hipotēzi**: mūsdienās jūrnieki ar dažādu māņticīgu darbību palīdzību, cenšas mazinātu nemieru, ko rada bailes par indivīda fizisko drošību.

Izvirzīti bakalaura darba uzdevumi:

- 1) Apzināt māņticības izpausmes formas;
- 2) Iepazīties ar pētījumiem, hipotēzēm un secinājumiem par jūrnieku folkloru, tās funkcijām;
- 3) Apzināt jūrnieku viedokli par mūsdienu jūrnieku folkloras izpausmēm, to nozīmi;
- 4) Noskaidrot, kādas māņticīgas darbības mūsdienu jūrnieki zina, lieto un kuru darbību efektivitātei tic;
- 5) Apzināt mūsdienu jūrniekiem zināmos ticējumus;
- 6) Apzināt mūsdienu jūrnieku rituālus;
- 7) No iegūtajiem datiem analizēt mūsdienu jūrnieku folkloru un nozīmi;
- 8) Veikt vienas intervijas transkripciju.

Teorētiskā daļa tiks veidota no divām nodaļām.

Pirmā no tām veltīta māņticībai un tās izpausmes formām – ticējumiem, amuletiem, rituāliem.

Otrajā nodaļā tiks apskatīti iepriekš veiktie pētījumi par jūrnieku folkloru (galvenie secinājumi, izvirzītās hipotēzes, kas skaidro jūrnieku folkloras funkcijas un māņticības iemeslus).

Empīriskajā daļā izmantošu šādas metodes:

1) kvalitatīvas metodes: veicot strukturētas un daļēji strukturētas intervijas ar jūrniekiem, ievākšu informāciju par mūsdienu jūrnieku pielietoto māņticību, uzskatiem par tās funkcijām. No iegūtajiem datiem veikšu analīzi un interpretēšu iespējamās funkcijas māņticīgajām darbībām.

2) kvantitatīvās metodes: anketējot mūsdienu jūrniekus, iegūšu statistisku informāciju par māņticīgo jūrnieku skaitu, arī par to, cik daudz ticējumus jūrnieki zina un lieto. Tad apkopošu šos datus un veikšu datu analīzi.

Datus pētījumam iegūšu no latviešu jūrniekiem, kuri strādā uz militārajiem un tirdzniecības kuģiem.

Domāju, ka izmantotie avoti būs pietiekami, lai pierādītu izvirzīto hipotēzi.

Vēlos izteikt pateicību Latvijas Universitātes literatūras, folkloras un mākslas institūta direktorei un vadošajai pētniecei Dacei Bulai par ieteikumiem darba teorētiskajai bāzei.

Lielā mērā man jāpateicas arī Latvijas Kultūras akadēmijas pasniedzējai Ievai Vītolai, kura pārlicināja mani par darba tēmas nomaiņu un sarunāja pirmo interviju ar fotogrāfu Uldi Briedi, kurš bija jūrnieks 20.gs. 70 gados.

Tāpat vēlos pateikties Aleksandram Stepančukam par to, ka viņš noorganizēja vairākas tikšanās ar jūrniekiem no dažādiem kuģiem, kas deva iespēju veikt šo pētījumu.

1. MĀŅTICĪBA UN TĀS IZPAUSMES FORMAS

Māņticība senākajos latviešu garīgajos un laicīgajos rakstos dēvēta par *'lieku ticību'*, *'blēņu ticību'* un *'nieku ticību'*³, vēlāk apgaismības ietekmē baltvācu inteliģenti to sauc par *'maldu mācību'*, šādu apzīmējumu lietojuši arī 20.gs. latviešu maģijas pētnieki Jānis Alberts Jansons un Kārlis Straubergs.

Diemžēl nav saglabājušās liecības par to, kā māņticību apzīmējuši paši tās lietotāji, bet mūsdienās joprojām izmantojam šo negatīvi vērtējošo terminu.

Arī sabiedrībai ir ļoti negatīva attieksme pret māņticību, bieži tā tiek saistīta ar neizglītotību un pat atpalcību. Šis citāts pauž lielākas sabiedrības daļas viedokli: *„Māņticība ir aizspriedumi, kuri veidojas tad, kad cilvēki novēro parādības, kurām nespēj rast cēloņus vai arī savu nezināšanu dēļ nespēj izskaidrot un tādēļ šīs parādības tiek uzskatītas par nākotnes vēstnešiem. Māņticīgi cilvēki arī mēdz nēsāt sev līdzīgas dažādus talismanus, veikt dažādus it kā maģiskus žestus, kas pēc viņu domām nes veiksmi.”*⁴

Negatīvā attieksme pret māņticību un tās lietotājiem veidojusies ilgā procesā, kuru Latvijas teritorijā uzsāka kristiešu misionāri, viņi vēlējās izskaust vietējo iedzīvotāju reliģiju un folkloru, lai varētu vietējos vieglāk pievērst kristietībai⁵.

Vēlāk apgaismības iedvesmoti baltvācu inteliģenti turpināja novērst vietējos iedzīvotājus no „māņiem” un „izglītot” tos. Līdz pat 19.gs. beigām tika uzskatīts, ka māņticība saistīta ar zemniekiem un dažādu ticējumu ievērošana, maģiskas darbības ir neizglītotu cilvēku iezīme. Negatīvi vērtējošs uzskats valdīja ne tikai sabiedrībā, bet arī pētnieku vidū un joprojām saglabājies mūsdienu sabiedrībā.

Pasaulē situācija ir līdzīga. Arī citās valodās termins apzīmē pretējo „īstajai” ticībai. 1790. gadā Edmunds Burke (*Edmund Burke*) pat apgalvo, ka: *„Māņticība ir reliģija atpalikušiem prātiem”*⁶.

Folkloristi un antropologi, kuri pētījuši māņticību 19.gs. beigās un 20.gs. sākumā, joprojām izdarīja negatīvus spriedumus par tradicionālajiem folkloras nesējiem. Daļa pētnieku uzskatīja, ka tie ticējumi, kas saglabājušies un tiek lietoti, ir liecības par senajiem

³ Būmanis, A., Dišlārs, K., Švābe, A (zin. red.)., 13.sēj. Rīga: Anša Gulbja izdevniecība. 1935. 25743 slej.

⁴ Wikipedia, *māņticība*. Pieejams: <https://lv.wikipedia.org/wiki/M%C4%81%C5%86tic%C4%ABba> [Skatīts 03.03.2016]

⁵ Brunvand, Jan Harold. *American Folklore: An Encyclopedia*. London&New York: Garland publishing, 1996. 1446.lpp.

⁶ Brunvand. *American Folklore: An Encyclopedia*, 1442.lpp.

rituāliem un mūsdienās tie pielietoti ar zaudētu sākotnējo nozīmi⁷. Lai gan, tika atzīts, ka māņticību lieto arī izglītoti cilvēki, tomēr tā netika skatīta kā visu cilvēku raksturīga iezīme, bet gan kā pārmantota tradīcija ar zaudētu nozīmi.

Ap 20.gs. 30gadiem visā Eiropā notiek izmaiņas skatījumā uz māņticību, tā tiek pārdefinēta, lai nebūtu tik negatīvs vērtējums pret māņticīgajiem un pašām maģiskajām darbībām.

Vairāki pētnieki ir „pacēlušī” jautājumu par termina pārdefinēšanu. Tiek piedāvāti tādi varianti kā:

- 1) *populāri ticējumi* (no angļu v. *popular belief*);
- 2) *tautas zinības* (no angļu v. *folk science*);
- 3) *vispārpieņemtās gudrības* (no angļu v. *conventional wisdom*).

Zviedru folklorists Alberts Eskerods (*Albert Eskerød*): „*Māņticība ir strukturētas izpausmes, kas sastāv no noteiktiem noteikumiem un paredzamiem rezultātiem, kādi noteikumi var būt zīmes un kādi var būt cēlonis.*”⁸

Amerikāņu folklorists Alans Dandess (*Alan Dundes*) ir devis definīciju māņticībai: „*māņticība tradicionāli ir teicieni, kuriem ir nosacījumi un rezultāti*”⁹. Šī definīcija ir visai lakoniska, tomēr galveno tā izsaka – teiciena formā izteikti nosacījumi, un, ja šie nosacījumi netiek ievēroti, tad tas dod rezultātu - visbiežāk negatīvu.

Pirmie, kas pārdefinē māņticību Latvijā ir Straubergs un Jansons. Straubergs par māņticības pamatu uzskata maģiju, ar kuras palīdzību cilvēks cenšas saprast saistību starp `dēmoniskiem` spēkiem un notikumiem dabā, lai tos izmantotu savam labumam¹⁰. Viņš skaidro, ka ir pasīvā maģija ir tad, kad cilvēks tikai novēro šīs saistības, bet nekādi netiek iesaistīts vēlamais rezultāts. Aktīvā maģija – ar maģiskām darbībām tiek ietekmēti notikumi sev par labu¹¹.

Jansons par maģijas pamatu uzskata tieši gribu ietekmēt notikumus sev par labu, kas ir galvenais dzinulis aktīvās maģijas lietošanā¹².

Māņticības galvenais uzdevums ir pasargāt no ļaunuma, šādām maģiskām manipulācijām noder viss, kur vien cilvēks spēj saskatīt apslēpto spēku, bieži māņticībā

⁷ Toelken, Barre. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief. Northwest Folklore* 4, Utah State University.1985, 14.lpp.

⁸ Brunvand, Jan Harold. *American Folklore: An Encyclopedia*, 1447.lpp.

⁹ Toelken. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief*, 13.lpp.

¹⁰ Straubergs, Kārlis. *Latviešu buramie vārdi*. Rīga: Neatkarīgā teātra „Kabata”.1990, 9.lpp.

¹¹ Straubergs, Kārlis. *Latviešu buramie vārdi*, 10.lpp.

¹² Jansons, A. Jānis. *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības apgāds. 1937, 7.lpp.

tiek izmantotas analogijas. Piemēram, jūrniekiem šādas analogijas saskatāmas svilpošanā, lai piesauktu vēju, vētru.

Māņticībā ļoti būtiski ir novērojumi, vai konkrētais rituāls, amulets vai ticējums tiešām vienmēr nesīs vēlamo rezultātu. Bieži nākas dzirdēt par to, ka kādam svētkos uzdāvināts ass priekšmets, tādēļ ar šo cilvēku notikusi nelaime, vai līgavainis redzējis līgavu pirms ceremonijas, tādēļ laulība izjukusi. Šādi spriedumi notiek uz pieredzes pamata. Māņticība balstās uz tradīcijas un sakritības pieredzi.

Maģiskajām darbībām ir noteiktas iezīmes, kas ir būtiskas:

- 1) vieta;
- 2) laiks;
- 3) darbības, kas kombinētas ar formulām;
- 4) darbības ierobežošana (turpmāk tekstā aizlieguma ticējumi)¹³.

1.1. Ticējumi

Sākot ar 20.gs. vidu, pētnieki saprot, ka māņticība raksturīga arī mūsdienu cilvēkam un ticējumi tiek ne vien pārņemti no senākas tradīcijas, bet arī izdomāti jauni. Turklāt ticējumi var būt ne tikai visas grupas vai sabiedrības pieņemtie, bet arī katram cilvēkam savi. Par to izteikusies, arī Dace Bula, pētot Mangaļsalas zvejniekus: „*ticējumi gan tradicionāli, gan personiski – lielākā vai mazākā mērā joprojām ir mūsu ikdienas dzīves sastāvdaļa, kaut arī nav attiecināmi uz pasaules uzskatu vai kādā vienkāršā veidā rodami tai mūsdienu cilvēka apziņas līmenī, kas saistās ar ticību vai pārliecību*”¹⁴.

Māņticības plašākā izpausme ir ticējumi. Pastāv uzskats, ka, neraugoties uz mūsdienu cilvēka racionalitāti, ticējumi saglabājas tajās jomās, kur cilvēku nomoka neziņa par iznākumu. Piemēram, amerikāņu folklorists un pasniedzējs Jans Harolds Brunvands (*Jan Harold Brunvand*) pētījis savus studentus un konstatējis, ka mūsdienu cilvēki nereti izveido savas individuālās ticējumu un maģijas sistēmas, lai ietekmētu rezultātus, piemēram, lai sasniegtu labāku atzīmi eksāmenā vai panākumus sportā. Brunvands pēc šiem pētījumiem konstatējis, ka izglītība neiznīdē māņticību un tā ir vispārēja cilvēka tendence: „*ticēt pārdabiskajam un savai spējai paredzēt un vadīt notikumu gaitu*”¹⁵.

Iedalījumu ticējumiem veidojis Dandess. Šos ticējumus bakalaura darbā apzīmēšu ar nosaukumu *vienkāršie ticējumi*:

¹³ Straubergs, Kārlis. *Latviešu buramie vārdi*, 10.lpp.

¹⁴ Bula. *Zvejnieku ticējumi Mangaļsalas iedzīvotāju nostāstos*, 31.lpp.

¹⁵ Turpat, 31.lpp.

1) Ar cēlonību saistīti ticējumi, piemēram: „*Ja uz klāja ir sieviete, tad būs nelaime*”, šajā gadījumā sieviete ir kā cēlonis nelaimei. Līdzīgs piemērs ir arī par svilpošanu uz kuģa „*Ja uz kuģa svilpo, tad būs vētra*”.

2) Ticējumi ar zīmi, piemēram: „*Kad kuģis iet zem tilta un pāri tam iet vilciens, tad vaks virsniekam (stūrmanim) jāuzsauc visiem alu*”, vilciens nav iemesls alus uzsaukšanai, bet gan zīme.

Jūrnieki pamatā lieto *aizlieguma ticējumus*:

- 1) objektu (subjektu) aizliegumi (Priekšmeti un noteiktas kategorijas cilvēki, dzīvnieki);
- 2) verbālie aizliegumi (vārdi, kurus uz kuģa nedrīkst izteikt);
- 3) darbību aizliegumi (piemēram, bārdas un matu griešana, svilpošana).

1.2. Rituāli

Otra izplatītākā māņticības forma ir rituāli.

Vieni no zināmākajiem un lietotākajiem rituāliem ir attīrīšanās rituāli. Attīrīšanās rituālus mēdz izmantot gadījumos, ja nepieciešams izlabot kādu pārkāptu aizlieguma ticējumu vai netīši pieminētu lietu vai darbību. Parasti šajos gadījumos pamatojums ir: „*lai nenotiktu nelaime*”.

Attīrīšanās rituāli:

1) Pārkāpts aizlieguma ticējums. Ir gadījumi, kad konkrētam aizlieguma ticējumam ir konkrēts attīrīšanās rituāls. Piemēram, tiek uzdāvināts dzīvnieks, nazis vai zeķes, tad dāvanas saņēmējam pretī jādod nauda, lai nelaimi atvairītu. Ja rituāls netiek veikts, tad dāvana nesīs nelaimi.

2) Netīšs pieminējums. Ir gadījumi, kad sarunā netīšām tiek pateikts kas tāds, kas nedrīkst piepildīties. Piemēram, jūrnieks pasaka, ka kuģo 30 gadus, bet nekad nav iekļuvis spēcīgā vētrā. Tad seko darbība - tiek trīs reizes piesists pie koka, trīs reizes pārspļauts pār kreiso plecu vai pār kreiso plecu pārņemts sāls. Šī darbība kalpo kā garantija, ka nekas slikts nenotiks arī turpmāk.

3) Darbība kā pārkāpums. Piemēram, kādam netīšām tiek uzkāpts uz kājas, tad tam, kuram uzkāpa, jāuzkāpj atpakaļ, lai nenotiktu nelaime. Arī netīšām sasiroties ar pierēm, jāsasitas vēlreiz, lai nesastrīdētos.

Šādiem attīrīšanās rituāliem tiek piedēvēts maģisks spēks. Lai saskatītu jēgu šāda veida māņticībai, pateikto nedrīkst atraut no darbības (konteksta)¹⁶.

Rituāla būtība ir tāda pati kā ticējuma - cilvēks ar noteiktas darbības palīdzību mēģina iracionāli ietekmēt rezultātus sev par labu.

Rituāli, aizlieguma ticējumi un amuleti ir aktīvā maģija, taču vienkārši ticējumi pasīvā.

Cits, jūrniekiem raksturīgs rituāls, ir iesvētību rituāls. Iesvētību rituāla būtība ir līdzīga kā iniciācijai – rezultātā notiek „atdzimšana” jaunā kvalitātē. Parasti šie rituāli saistīti ar jauna kuģa vai jauna jūrnieka iesvētībām. Šī rituāla nozīme plašāk aprakstīta nodaļā 2.4.

1.3. Amuleti

Trešā māņticības izpausmes forma ir amuletu un talismanu lietošana. Cilvēki ar noteiktu priekšmetu palīdzību cenšas ietekmēt notikumus sev par labu.

Amuleti un talismani var būt pārmantoti no tradīcijas, latviešiem vispopulārākie ir zvīņu turēšana makā, lai vairotu bagātību un pakava karināšana pie durvīm vai sienas. Zvīņas simbolizē to, ka tik cik daudz zvīņu zivij, tik daudz naudas makā.

Otrs zināmākais latviešu veiksmes amulets ir pakavs. Latvijas Banka pat izdeva viena lata monētas ar pakaviem, lai cilvēki veiksmes simbolus turētu savos makos.

Psihologi uzskata, ka cilvēkam, redzot labu zīmi, pieaug pārliecība par saviem spēkiem. Taču slikta zīme liek cilvēkam jau pirms laika atzīt savu sakāvi, samierināties ar to, ka viņš netiks galā ar uzdevumu.

Amuletu lietošana bieži mēdz būt personiska, cilvēki izdomā savus veiksmes simbolus un balsta veiksmi paši savā pieredzē.

Ne visi māņticības lietotāji tic māņticīgu darbību efektivitātei. Ticējumu, rituālu un amuletu lietošanu nosaka pieņemtās uzvedības normas, piederība profesijai, grupai vai tradīcijai.

¹⁶ Toelken. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief*, 17.lpp.

2. PĒTĪJUMI PAR JŪRNIĒKU FOLKLORU

Ziņas par jūrnieku iesvētību rituāliem saglabājušās ceļotāju vēstulēs jau no viduslaikiem, piemēram, 1556. gada vēstulē franču ceļotājs rakstījis par ekvatora šķērsošanas iesvētībām: „*Mēs šķērsojam pasaules vidu, un jūrnieki veica ierastās ceremonijas, kādas nepieciešamas šādā grūtā un bīstamā ceļā. Ceremonija bija šāda – tos, kas nekad nebija šķērsojuši ekvatoru, sasēja ar virvēm un meta jūrā vai nokrāsoja to sejas ar sodrējiem, kas nokasīti no katlu dibeniem*”¹⁷.

Šādas rituālu aprakstošas vēstules saglabājušās visai daudz, tomēr tajās nekas nav teikts par tradīciju nozīmi jūrniekam vai tradīciju senumu. Vēstules noder pētniecībā, lai pētītu tradīcijas transformāciju.

No 19.gs. folkloristikas pētījumiem īpaši jāizceļ skotu antropologa Džeimsa Freizera (*Sir James George Frazer*) *Zelta zars: pētījums maģijā un reliģijā (1890)* 12 sējumos. Tas bija plašs mīta, reliģijas un maģijas apskats, kurā tika salīdzināti ticējumi un to praktizēšana visā pasaulē¹⁸, darbā iekļauti arī zvejnieku ticējumi, kuri visai cieši saistīti ar tiem, ko lieto mūsdienu jūrnieki. Lai gan Freizera pētījums plaši kritizēts, jo tapis lielā evolucionārās idejas¹⁹ ietekmē, tomēr plašais ticējumu krājums nezaudē savu vērtību, lai varētu pētīt ticējumu transformāciju mūsdienu kontekstā.

Freizers uzskatīja, ka maģija ir primitīva cilvēka iezīme un tie, kuri to praktizē māņticību joprojām, dara to tādēļ, ka tas ir cilvēkā saglabājies primitīvisma impulss²⁰. Pieeja, kas folkloru pielīdzina pagātnes kultūras reliktam folkloristikā dominēja līdz 20.gs. vidum²¹. Ar šo laiku arī saistās folkloristikas plašāki pētījumi par zvejnieku un jūrnieku māņticību.

Lielā mēra par izmaiņām folkloristikā jāpateicas sociālajiem antropologiem, kuri aicināja folkloristus pievērsties nevis salīdzināšanai, bet interpretēšanai²². Tieši funkcionālisma skolas sociālie antropologi 20.gs. 20 gados uzsāka plašos zvejnieku un jūrnieku māņticības pētījumus. Sākuma tendence bija doties uz „eksotiskām” sabiedrībām, taču jau ap gadsimta vidu pētnieki pievērsās savas kultūras izzināšanai.

¹⁷ Rodrigues, Jaimes. A new world in the Atlantic: sailors and rites of passage crossing the equator from the 15th to the 20th century. In: *Revista Brasileira de História*, vol. 33, no 65, 2013. Pieejams: <http://www.redalyc.org/toc.oa?id=263&numero=27840> [Skatīts 08.03.2016]

¹⁸ Beck, Horance. *Folklore and the Sea*. Middletown: Wesleyan University Press. 1973, 8.lpp.

¹⁹ Ticība, ka cilvēku sabiedrības attīstās noteiktā virzienā.

²⁰ Brunvand. *American Folklore: An Encyclopedia*, 1444.lpp.

²¹ Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne. 2011, 12.lpp.

²² Bula. *Mūsdienu folkloristika paradigmas maiņa*, 53.lpp.

Diemžēl lielākā daļa pētnieku pievērsusies šaurākas grupas jūrnieku pētīšanai. Galvenokārt pētīti zvejnieku māņticība, tomēr pētījumu metodes un secinājumu noder arī, pētot jūrniekus. Pašos pamatos māņticīgās izpausmes un lielākā daļa ticējumu ir vienāda visiem jūrā braucējiem, turklāt latviešu jūrnieki nemēdz atsevišķi izdalīt zvejas floti.

2.1. Nemiera rituāla teorija

Pirmais nozīmīgais darbs par jūrnieku maģiju un rituāliem ir poļu izcelsmes antropologa Bronislava Malinovska (*Bronisław Malinowski*) pētījums *Argonauts of the Western Pacific* (1922). Darba pamatā ir lauka pētījumā iegūti materiāli par Trobriāna salas iedzīvotājiem, pie kuriem Maļinovskis dzīvoja no 1914. gada – 1918. gadam. Lauku pētījums nebija iecerēts tik ilgs, bet sākās Pirmais pasaules karš un pētnieks bija spiests uzkavēties, kā rezultātā viņš iemācījās vietējās cilts valodu, kas deva iespēju ietvertajai novērošanai.

Malinovskis atklāja, ka *kula* braucieni²³ piesātināti ar māņticīgām darbībām: plašām ceremonijām, maģiskiem rituāliem un aizlieguma ticējumiem, kuru funkcija, viņaprāt, ir nemiera samazināšana. Nemiera rituāla teorija tiek balstīta idejā, ka: „*kur vien dzīvē pastāv nedrošība un vieta šaubām, tur parādīsies trauksmes sajūta, ko cilvēks mēģinās kontrolēt ar rituālu un maģiju palīdzību*”²⁴.

Malinovskis līdz idejai par nemiera rituāla teoriju nonāca, balstoties uz diviem secinājumiem:

1) Pētot *kulas* braucienus, viņš secina, ka maģija braucienos tiek izmantota kā: „*sistemātisks, regulējošs un kontrolējošs spēks*”²⁵. Pētnieks ievēroja likumsakarību, ka tajos braucienos, kas ir bīstamāki un ar tālāku galamērķi tiek izmantoti sarežģītāki rituāli, bet uz tuvākiem galamērķiem un salām - mazāk sarežģīti.

2) Otrs secinājums pētniekam bija, ka maģija nepastāv zvejniekiem, kas var paļauties uz savām zināšanām un prasmēm, bet tiem zvejniekiem, kuri zvejo atklātā jūrā bīstamos un neparedzamos apstākļos tiek ievēroti plaši maģiskie rituāli un tiek lietoti, lai sniegtu drošību un labus rezultātus.

Abi secinājumi Malinovskim lika izdarīt vispārēju secinājumu, ka: „*maģija tiek izmantota tur, kur veiksmes un neveiksmes elementi, kā arī emocionālā spēle starp cerību*

²³ ceremoniāla apmaiņas sistēma, kas tiek piekopta Papua-Jaungvinejas Milnbejas provincē.

²⁴ Toelken. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief*, 21.lpp.

²⁵ van Ginkel, Rob. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*. Amsterdam: Institute for Social Science Research, 2013, 45.lpp.

un bailēm ir plaša. Savukārt tur, kur nodarbe ir skaidra, saprotama un to ir iespējams kontrolēt, izmantojot racionālas metodes un tehnoloģiskos procesus, maģija netiek izmantota. Turklāt maģija tiek izmantota arī tur, kur briesmu elements ir skaidri pamanāms²⁶.

Malinovskis norādīja, ka tas attiecas arī uz absolūti mūsdienīgām vidēm: „jebkur kur ir briesmas, nedrošība un liela iespējamība nemieram, pat vismodernākajā sabiedrībā uzrodas maģija.”²⁷

Aleks Gills (*Alec Gill*) 1944. gadā apgalvo, ka māņticība ir: „apslēpta dievināšana”. Ticēšana pārdabiskiem spēkiem ir daļa no pasaules uzskata, kas ir dziļi iesakņojies tajās amatu subkultūrās, kurās briesmas un neparedzamība ir ļoti svarīga sastāvdaļa, un kurās veiksmi vai pat izdzīvošanu nevar kontrolēt²⁸.

Nemiera rituāla teorija īpaši raksturīga augsta riska darba vietās (ogļračiem, karavīriem), taču sastopama jebkur, kur grupā vai indivīdam ir nedrošība par rezultātu. Pētījumi tapuši arī par sporta komandām, azartspēlēm, ogļračiem, Otro pasaules karu, studentiem²⁹.

Nemiera rituāla teorija tiek attiecināta uz visu jūrnieku māņticību, teorijas atbalstītāji ievākuši ievērojamus datus, kas pierāda, ka dažādas ar māņticību saistītas darbības tiek veiktas, lai ar iracionāliem līdzekļiem mazinātu nemieru, ko nav iespējams mazināt ar racionāliem.

Lielākā daļa ticējumu un rituālu skaidri nepaskaidro nozīmi, visbiežāk tiek minēti pamatojumi: „lai nenotiktu nelaime”, „lai neizceltos vētra”, „ lai būtu veiksmē”, bet no kuras nelaiemes jūrnieks baidās vairāk – ekonomiskās vai fiziskās apdraudētības³⁰? Šis jautājums kļuva par galveno līdz 20.gs. 70gadiem.

2.1.1. Nemiera rituāla teorija un indivīda ekonomiskā drošība

Viena daļa antropologu, etnologu un folkloras pētnieku devušies ekspedīcijās, kur ievākuši datus, lai pierādītu hipotēzi par to, ka māņticība jūrniekiem saistīta ar bailēm par ekonomisko drošību.

²⁶ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 48.lpp.

²⁷ Mullen, B. Patric. *I heard the old fishermen say: Folklore of the Texas Gulf Coast*. Logan, Utah: Utah State University Press. 1988, 7.lpp.

²⁸ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 53.lpp.

²⁹ Toelken, Barre. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief*, 21.lpp

³⁰ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 47.lpp.

Pie šī faktora jāatzīmē, ka pētnieki skatījuši vien zvejnieku ticējumus un pētīts tas, kā zvejnieki cenšas loma daudzumu iespaidot ar maģijas palīdzību.

Kā galvenie ekonomiskā faktora atbalstītāji jāmin amerikāņu folklorists Patriks Mullens (*Patric Mullen*) un britu vēsturnieks Trevors Lummis (*Trevor Lummis*).

Mullens pētījis zvejniekus Teksasas līča krastos, lauku pētījumos piedalījies 1967, 1971 un 1975. gadā. Teksasas līcī iegūtie dati un secinājumi apkopoti grāmatā *I Heard the old fishermen say (1978)*.

Mullens apskatījis divas grupas: līča zvejniekus, kas jūrā pavada vienu dienu (turpmāk tekstā *krasta zvejnieki*) un zvejniekus, kas dodas tālos jūras braucienos (tālāk tekstā *ceļotāji*). Mullens atklāja, ka *krasta zvejnieki*, kuri zvejo galvenokārt drošos ūdeņos un jūrā pavada vien vienu dienu, ievēro mazāk māņticības, bet *ceļotāji* daudz vairāk. Mullens uzskatīja, ka māņticība *ceļotājiem* raksturīgāka, jo ekonomiskais rezultāts viņiem ir ļoti neskaidrs³¹.

Trevors Lummis arī ir ekonomiskā faktora atbalstītājs, viņš analizējis vēsturiskos datus par britu zvejniekiem no Austrumanglijas 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Lummis salīdzinājis trīs veida zvejniekus: 1) *krasta zvejniekus*; 2) *traleru zvejniekus*³²; 3) *drifta zvejniekus*³³. Lummis pētījumā secinājis, ka *krasta zvejnieki* ir vismazāk māņticīgi, *traleru zvejnieki* vidēji, bet *drifta zvejnieki* izrāda visvairāk māņticību. Lummis secinājis, ka par cik *drifta zvejnieku* apkalpe ir vislielākā un jūrā pavadītais laiks arī ir lielāks, tad bailes par to, ka zveja būs neveiksmīga, ir vislielākais. Par cik viņi ir vismāņticīgākie, tad Lummis saista šo māņticību ar bailēm par lomu.

Vēlāk hipotēzi pamato ar jaunu pētījumu par kapteiņiem. Lummis secina, ka Austrumanglijas kuģu kapteiņi, kuriem vairāk interesē loma ekonomiskais aspekts, ir māņticīgāki par pārējo komandu. Lummis secinājis, ka modernie ražošanas veidi var pat radīt jaunus riskus un neskaidrības, kuras nepieciešams izskaidrot. Attiecībā uz *drifteru* kapteiņiem Austrumanglijā Lummis atklāja: „*modernās nozares kapteiņi glābiņu meklēja „tradicionālās” māņticības tēlos un maldos*”. Viņš ir novērojis, ka kuģa komandai visdrīzāk būs nievājoša attieksme pret māņticību.

³¹ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 51.lpp.

³² kuģis zivju zvejošanai ar trali (kuģa aizmugurējā daļā lūka, kas atveras un tur savāc zivis), parasti apkalpē 5cilvēki.

³³ kuģis zivju zvejošanai ar driftu, tiek izlaisti lieli tīkli un tajos sapeld zivis, liela kuģa apkalpe. Jūrā dodas uz ilgu laiku.

Vēlāk kapteiņus pētīja arī Robs van Ginkels (*Rob van Ginkel*), kurš nonāca pie jauniem secinājumiem – kapteiņi ir arī atbildīgāki par kuģa apkalpes fizisko drošību, tādēļ Lummis iegūtie dati nav viennozīmīgi³⁴.

Ekonomiskā faktora pētnieku secinājumi skaidri parāda, ka māņticībai ir saikne ar jūrā pavadīto laiku. Patiesībā arī *krasta zvejniekiem* loms nav mazāk būtisks, jo tas viņiem bieži vien ir vienīgais iztikas avots, bet komerczvejniekiem ekonomiskais drauds vairāk attiecas uz kapteini.

2.1.2. Nemiera rituāla teorija un indivīda fiziskā drošība

Otra daļa pētnieku māņticības lietošanu saista ar amata ļoti bīstamo dabu un vēlmi ar maģiskiem līdzekļiem ietekmēt laikapstākļus, lai netiktu apdraudēta jūrnieka dzīvība un fiziskā drošība. Galvenie pētnieki indivīda fiziskās drošības faktoram ir amerikāņu antropologs Džons Pogijs (*John Poggie*), amerikāņu antropologs Ričards Polnaks (*Richard Pollnac*) un britu sociologs Džonatans Gernsunijs (*Jonathan Gershuny*).

Pogijs veicis vairākus pētījumus par Jaunanglijas zvejniekiem un viņu māņticību. Pogijs kopā ar Gernsuniju 1972. gadā secinājuši, ka māņticība tiek lietota, lai pasargātu no nāves un traumām, nevis dēļ ekonomiskā apdraudējuma.

1976. gadā pētījumā piedalās arī Polnaks un hipotēzes apstiprināšanai pētnieki salīdzina datus par aizlieguma ticējumu lietošanu attiecībā pret dienu skaitu, kas tiek pavadīta jūrā³⁵. Pētījumā tika izdalīti *krasta zvejnieki* un *ceļotāji*. Viņi secinājuši, ka tie, kuri jūrā pavada neilgu laiku, neievēro aizlieguma ticējumus, bet tie, kas ceļo - ievēro. Hipotēze tiek balstīta uz pieņēmumu, ka *ceļotājiem* ir lielāks risks iekļūt vētrā, saslimt, iegūt traumas³⁶.

Polnaks lielu vērtību piešķir sociālajam un kultūras kontekstam un tā ietekmei uz māņticību, tādēļ veicis ievērojamus pētījumus par Jaunanglijas zvejnieku vēsturi, bojā gājušajiem jūrniekiem, ģimeni.

Šobrīd jaunākie pētījumi sliecas vairāk akcentēt individuālās drošības faktoru, jo aizlieguma ticējumi lielākoties saistīti ar indivīda fizisko drošību un arī paši jūrnieki tā

³⁴ van Ginkel, *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 51.lpp.

³⁵ Poggie, J. John. *Ritual adaptation to risk and technological development in ocean fisheries: extopolations fom New England*. University of Rhode Island. 1978, 7.lpp.

³⁶ Palmer, T. Creig. The ritual taboos of fishermen. An alternative explanation. *Maritime Anthropological Studies* Vol. 2, 1989. 61.lpp

interpretē māņticības jēgu. Ir arī pētījumi, kas nemēģina izcelt kādu no faktoriem, bet balstās uz abu faktoru kombināciju³⁷.

2.1.3. Nemiera rituāla teorijas kritika

Nemiera rituāla teorijas pamati sašķobījās ap 70 gadu beigām. Pogijs un Gersunijs nonāca pie būtiskiem atklājumiem, pētot Jaunanglijas zvejniekus. Salīdzinot *krasta zvejnieku* un *ceļotāju* aizlieguma ticējumus, pētnieki secina, ka ticējumi neatšķiras saturiski³⁸. Tā kā ievērojami atšķiras zivju ieguves veids, pavadīto dienu skaits jūrā, ekonomiskā un indivīda apdraudētība, tad teorētiski māņticībai vajadzētu tikt lietotai, lai mazinātu galveno grupas nemieru, taču tā nav.

70. gadu beigās Mullens nonāk pie līdzīgiem secinājumiem un skaidro, ka ne vienmēr māņticības lietošana ir saistīta ar ticību tās efektivitātei. Viņš uzskata, ka, lai vispār spētu analizēt mūsdienu rituālu un ticējumu pielietošanas iemeslus, ir nepieciešams izjautāt intervējamo, vai viņš tikai zina šo ticējumu, rituālu vai arī to praktizē un ja praktizē, tad kādēļ³⁹.

Amerikāņu kultūras antropologs Kreigs Palmers (*Craig Thomas Palmer*) norāda, ka visi tie pētījumi, kuri tapuši, nejautājot intervējamajam par ticību un izmantošanas iemesliem, ir neobjektīvi⁴⁰.

Nemiera rituāla teorijā kritizēts tas, ka tā izslēdz individuālo radošumu, jo funkcionālais skaidrojums māņticībā koncentrējas uz abstraktiem kultūras spēkiem kā uzvedības noteicējiem, izslēdzot dažādus individuālos cēloņus⁴¹.

Mūsdienās pēta māņticību konkrētos gadījumos un tajos bieži nākas saskarties, ka dažādi rituāli un māņticība kalpo indivīda vajadzībām, nevis atbrīvo no nemiera sajūtas⁴². Piemēram, matrozis it kā seko senai tradīcijai, kurā jāmet bundžas no kuģa, bet pilda šo tradīciju ar citu nozīmi, nevis, lai pasargātu no iespējamiem draudiem, bet vēlas ātrāk atgriezties mājās. Ja vienkārši tiek dokumentēta bundžu mešana, tad interpretācija var būt neobjektīva, balstoties uz tradīciju, taču, pajautājot pašam matrozim, var uzzināt objektīvo patiesību.

³⁷ Palmer. *The ritual taboos of fishermen*, 62.lpp.

³⁸ Palmer. *The ritual taboos of fishermen*, 61.lpp.

³⁹ Turpat, 61.lpp.

⁴⁰ Turpat, 63.lpp.

⁴¹ Toelken, Barre. *The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief*, 16.lpp.

⁴² Turpat, 16.lpp.

Vēl kāds cits veids ir, ja cilvēks vienkārši vēlas parodēt apkārtējo uzvedību, nevis pilda rituālu ar kādu nozīmi.

2.2. Jūrnieku ticējumi

Ticējumi jūrniekiem ir ļoti raksturīgi. Tie tiek ievēroti, zināti, kā arī ievīti dažādos jūrnieku stāstos. 20.gs. pētījumi par ticējumiem lielā mērā saistīti ar nemiera rituāla teoriju, taču gadsimta mijā tapuši arī cita rakstura pētījumi.

Palmer attīstījis ideju, ka ticējumi ne vienmēr tiek pielietoti, lai mazinātu nemiera sajūtu, bet gan lai pierādītu gatavību sadarboties ar tradīciju un pieņemto kultūras modeli⁴³. Palmers uzskata, ka aizlieguma ticējumi bieži tiek pielietoti tajās vietās, kur svarīga ir intensīva sadarbība starp indivīdiem. Viņš veicis pētījumu, kurā parādījis korelāciju starp nemieru un aizlieguma ticējumiem, pētījumā secinājis, ka ir vairāki faktori, kuri iespaido šo aizlieguma jēgu un katram jūrniekam ticējums var nozīmēt kaut ko citu⁴⁴.

Mullens secinājis, ka bieži jūrnieku un zvejnieku dēli kļūst par jūrniekiem un tradīcijas tiek nodotas jau agrā bērnībā, tādēļ ticējumi mēdz internalizēties⁴⁵.

Mullens norāda, ka katrs indivīds ticējumam tic citā pakāpē un tas lielā mērā atkarīgs no sabiedrības, kādā dzīvo⁴⁶. Piemēram, Mullens saskāries ar kādu ļoti inteligentu kapteini, kurš pilnībā nostājies pret māņticību, bet situācijā, kad ieraudzījis lūkas vāku, kurš apgriezts otrādi⁴⁷ nekavējoties atgriezis to atpakaļ, sakot, ka tā nav pareizi un tas viņam liekot justies ļoti jocīgi. Kaut gan aizlieguma ticējuma efektivitātei kapteinis neticot, tomēr likteni izaicināt nevajagot⁴⁸.

Vairumā gadījumu jūrnieki mēģinājuši skaidrot racionāli ticējumus, kurus pielietojuši.

Mullens secinājis, ka bieži pielietotie ticējumi ir drīzāk personīgi un psiholoģiski, nevis kultūrai piederoši.

Van Ginkels uzskata, ka aizlieguma ticējumu jēga ir pārdabiskā veidā kontrolēt nekontrolējamo un izskaidrot neizskaidrojamo, aizpildīt racionālā veidā nenovēršamus

⁴³ Palmer, *The ritual taboos of fishermen*, 59.lpp.

⁴⁴ Turpat, 60.lpp.

⁴⁵ apgūst kultūras un uzvedības elementus

⁴⁶ Mullen. *I heard the old fishermen say: Folklore of the Texas Gulf Coast*, 15.lpp.

⁴⁷ starptautisks ticējums, ka apgriezts lūkas vāks nes nelaimi vai vētru

⁴⁸ Mullen. *I heard the old fishermen say: Folklore of the Texas Gulf Coast*, 13.lpp.

robos zināšanās, kas saistīti ar neskaidriem un riskantiem darbiem. Jūrnieki meklē zīmes, kuras viņu pasauli un tās untumus padara saprotamākus⁴⁹.

Jūrnieki lieto ticējumus jau gatavojoties doties jūrā. Tiek noteikta veiksmīga diena, pat datums. Starptautiski izplatīts darbības aizlieguma ticējums, ka jūrā nedrīkst doties 13.datuma piektdienā. Bieži ticējumi nosaka, ka nav ieteicams sākt kuģošanu vienkārši piektdienā vai svētdienā. Pētnieki uzskata, ka tas lielā mērā saistīts ar reliģiskiem uzskatiem, jo svētdienās kristieši nedrīkst strādāt, bet piektdienu skaidro ar to, ka šī diena tradicionāli tiek uzskatīta par dienu, kad Jēzus tika sists krustā⁵⁰.

Kad jūrnieks dodas uz kuģi, tad tiek nolasītas labvēlīgas un nelabvēlīgas zīmes, kas varētu palīdzēt prognozēt kuģošanas rezultātu.

Pastāv aizlieguma ticējumi, ka, satiekot sievieti, garīdznieku, personu ar fiziskiem traucējumiem vai kaķi, it īpaši melnu, nav vēlams doties jūrā⁵¹. Tomēr, veicot attīrīšanās rituālu, pieskaroties dzelzs priekšmetam vai pārmetot sāli pār plecu, ir iespējams sliktu iznākumu izmainīt.

Svilpošana ir viens no visizplatītākajiem darbības aizlieguma ticējumiem pasaulē. Svilpot nedrīkst ne uz kuģi ejot, ne uz kuģa atrodoties, jo tā var piesaukt vētru.

Eiropai raksturīga verbālo aizlieguma ticējumu grupa, kas saistīta ar dzīvnieku nosaukumiem – jālieto aizstājējvārdi (eifēmismi). Tas attiecas uz tādiem dzīvniekiem kā cūkas, aitas, truši, lapsas, žurkas, peles, suņi, kaķi, kraukļi, laši un roņi. Van Ginkels skaidro: „*Daudzos gadījumos kā eifēmisms tiek lietots pars pro toto*”⁵², piemēram, „*līkaste*”, „*garaste*”, „*četrkājainie*”⁵³.

Ar dzīvniekiem raksturīgi arī citi verbālie aizliegumi, daudzām tautām uz kuģa nedrīkst teikt „cūka”, „aligators”.

Tāpat arī jūrnieki tic, ka, pareizi iztulkojot ļauni vēstošas zīmes, var izvairīties no nelaimes jūrā. Valda ticība tam, ka, pārkāpjot aizlieguma ticējumu, automātiski sekos baismīgās sekas: „*aizlieguma-pārkāpuma-seku modelis*”⁵⁴. Šajā ziņā aizliegumi atspoguļo rituālus jeb, kā to apzīmē vācu-franču folklorists Arnolds van Ganeps (*Arnold van Gennep*) – „*negatīvos rituālus*”. Vienkāršiem vārdiem: aizlieguma ticējums noved pie izvairīšanās, savukārt rituālu mērķis ir kaut ko sasniegt. Šī iemesla dēļ aizlieguma ticējumus citi pētnieki sauc par rituālajiem tabu (no angļu v. *ritual taboos*).

⁴⁹ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 49.lpp.

⁵⁰ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 52.lpp.

⁵¹ Turpat, 54.lpp.

⁵² kādas daļas vārds attiecināts uz visu kopumu

⁵³ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 49.lpp.

⁵⁴ Mullen. *I heard the old fishermen say: Folklore of the Texas Gulf Coast*, 30.lpp.

2.3. Teritoriālās šķērsošanas rituāli

Van Ginkels joprojām pēta mūsdienu jūrnieku tradīcijas. 2013. gadā van Ginkels rakstā *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality* nācis klajā ar jaunu hipotēzi par to, kādēļ jūrnieki ir tik mānīcīgi.

Van Ginkels šo mānīcību saistījis nevis ar vēlmi mazināt nemieru, kas saistīts ar ekonomisko un indivīda fizisko drošību, bet gan tādēļ, ka tiek piedzīvots robežšķirtnes⁵⁵ posms, kas pats par sevi ir „anti-strukturāls” un pilns baiļu un neskaidrības⁵⁶. To, ka rituāli raksturīgi tajos brīžos, kad tiek uzkāpts un nokāpts no kuģa minējis jau van Geneps 1960. gadā⁵⁷.

Van Ginkels uzver to, ka jūrniekam kā sauszemes sugai piederīgajam ir ne tikai tehnoloģiski, bet arī psiholoģiski jāpielāgojas apstākļiem jūrā. Ar maģijas palīdzību jūrnieki cenšas simboliski mazināt pārdabiskos riskus, kuriem tie ir pakļauti, gatavojoties ieiešanai un izejot bīstamā un neuzticamā vidē.

Piekraste ir robežšķirtne un tādējādi bīstama telpa, un tās šķērsošana rada nemieru, kā rezultātā ir nepieciešams rīkoties ar īpašu piesardzību. Tādējādi ne tikai pats krasts ir robežšķirtne, arī jūrnieka pāreja no vienas zonas otrā ir robeža. Robežas šķērsošana liek cilvēkiem apspiest savu nemieru, veicot konkrētus rituālus un ievērojot īpašus aizlieguma ticējumus.

Van Ginkels uzskata, ka aizlieguma ticējumus nevajag uzskatīt par tradicionālo pasaules uzskatu paliekām, bet gan par veidu, kā tikt galā ar potenciāli bīstamo pāreju no zemes uz jūru. Van Ginkels: „*Rituāli un aizlieguma ticējumi palīdz garīgi pārvarēt šādas bīstamas pārejas no viena ģeofizikāla un kognitīva stāvokļa otrā.*”⁵⁸ Van Ginkels nenoliedz nemiera rituāla teoriju, bet uzskata, ka tā nav tik daudz saistīta ar indivīda drošību vai ekonomiskajiem draudiem, bet gan sauszemes iedzīvotāja būšanu neierastā un nedabīgā vidē⁵⁹.

Maģija, aizlieguma ticējumi, amuleti un līdzīgi elementi var radīt subjektīvu kontroles sajūtu laikā, kad jūrnieki jūtas pakļauti pārdabiskiem draudiem. Van Ginkels saskatījis likumsakarību, ka aizlieguma ticējumi stingri ievēroti gatavojoties jūrai, bet atgriešanās posmā netiek izmantoti. Pētnieks pie atgriešanās rituāliem pieskaita to, ka

⁵⁵ stāvoklis vai process, kas atrodas starp normālajiem, ikdienas kulturālajiem un sociālajiem stāvokļiem un procesiem.

⁵⁶ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 45.lpp.

⁵⁷ Turpat, 46.lpp.

⁵⁸ Turpat, 46.lpp.

⁵⁹ Turpat, 48.lpp.

kuģis tiek ļoti rūpīgi iztīrīts, kad jūrnieki dodas mājās, arī paši iet dušās, noskuj matus, bārdus. Van Ginkels uzskata, ka šī īpatnība saistīta ar to, ka cilvēks atgriežas savā dabiskajā vidē un nav nepieciešami speciāli rituāli⁶⁰.

Van Ginkels nenoliedz, ka maģija un māņticība mūsdienu jūrniekiem un zvejniekiem mainās. Mainās gan intensitātes ziņā, gan saturiski. Viņš uzskata, ka šo māņticību nav iespējams ielikt kādā „rāmī”, tā nepārtraukti mainās un nav zināms vai tuvākā nākotnē nepazudīs: „*Lai gan aizlieguma ticējumi un rituāli var mainīties vai pat pavisam pazust tehnoloģisko, ekonomisko, politisko vai citu pārmaiņu ietekmes dēļ, kā arī iekšējo un ārējo sociāli kultūrālo procesu dēļ, tomēr neskaidras un uz robežas esošas situācijas, kas ir šo aizlieguma ticējumu un rituālu iemesls, turpina pastāvēt*”⁶¹.

Šī hipotēze izsaka pavisam jaunu domu, kas varētu izskaidrot kādēļ mūsdienās jūrnieki lieto māņticību. Jūrnieks izjūt bailes no pašas robežas šķērsošanas un cilvēkam nedabīgas vides, nevis tik daudz no bailēm par dzīvību vai finansēm.

Tomēr problēmu šajā hipotēzē rada tas, ka *krasta zvejnieki*, ko savos pētījumos apskatījuši Mullens, Polnaks, Gersunijs uc. robežu šķērso katru dienu, tomēr *ceļotāji* retāk, tādēļ grūti pilnībā piekrist šai hipotēzei. Tomēr, domājot par aizlieguma ticējumiem, kuri visbiežāk tiek lietoti mūsu sabiedrībā, tad tie arī saistīti ar „uz robežas esošām situācijām”. Aizlieguma ticējumi bieži saistīti ar grūtniecēm, jaundzimušo, kāzām, jubilejām. Piemēram, visplašāk zināmie aizlieguma ticējumi mūsu sabiedrībā - līgavainis nedrīkst pirms ceremonijas redzēt līgavu vai jubilejās/kāzās nedrīkst dāvināt asus priekšmetus, tad notiks nelaime. Šī situācijas ir uz robežas esošas un varētu attiecināt bailes par neskaidro nākotni.

Iespējams, *krasta zvejnieki* neuzrāda tik daudz māņticību, jo neuzturas sev nedabīgā vidē tik ilgu laiku, kā *ceļotāji*.

2.4. Ar iesvētībām saistītie rituāli

Iepriekšējās nodaļās aprakstīju dažādas māņticības izpausmes, kas raksturīgas jūrniekiem. Tās visas savā ziņā attiecas uz indivīdu, jo katrs pats var izlemt kādas māņticības lietot, kādas nelietot, kādām ticēt un kādām ne. Tomēr ir arī rituāli un ceremonijas, kuras tiek veiktas, iesaistot visu komandu, un tām ir pat obligāts raksturs.

⁶⁰ Turpat 49.lpp.

⁶¹ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 46.lpp.

Starptautiski zināmas iesvētības, ko piedzīvo tie jūrnieki, kas šķērso ekvatoru vai polāro loku. „Ekvatora kristīšana” iezīmē jūrnieku efektīvu integrāciju jūrniecības kopienā. Rakstītajos avotos ir liecības par šādām iesvētībām jau no 16.gs.

Ziņas saglabājušās no dažādām tautām un nav izzināms iesvētību senums vai izmaiņas laika gaitā. Nav arī skaidrs vai ceremonijas aprakstītas pilnībā vai ierastākās darbības tika pieņemtas kā pašsaprotamas.

16.gs. avotos minēts, ka jūrnieki tika iesieti virvēs un gremdēti okeānā, vēlāk šiem jūrniekiem tika imitēta bārdas dzīšana, nosmērējot jūrnieku sejas ar sodrējiem. Ziņas no 17.gs. atklāj, ka jūrnieki trīs reizes ar galvu pa priekšu mērkti mucās, kuras pildītas ar okeāna ūdeni. Citās vēstulēs minēts, ka jūrnieks tika vienkārši apliets ar ūdeni. Pēc šīm darbībām tika izsniegta parole, ko nedrīkstēja izpaust tiem, kas iesvētības nav piedzīvojuši.

Ir zinām vēsturisks fakts, ka 1614. gadā Holandes Austrumindijas kompānija aizliedza rituālu un piedāvāja tiem, kas nepildīs rituālu dubultu ēdiena un dzērienu devu: „*iespējams tāpēc, ka jūrnieki tika ievainoti*”⁶².

18.gs. kādā vēstulē minēts: „*mēs veicām to trako ekvatora kristīšanas ceremoniju, kas kļuvusi par tradīciju visām tautām: Kristāmo plaukstas tika sasietas ar virvēm, kas stiepās no stūres kuģa priekšā uz virsnieku kajītēm un pāri jūrnieku kajītēm, un pēc neskaitāmām procedūrām ar maskām galvā to rokas tika atsietas un viņi tika aizvesti pie galvenā masta, kur tie deva zvērestu, ka viņi darīs citiem to, kas tika darīts viņiem saskaņā ar jūrniecības likumiem.*”⁶³ Pastāv uzskats, ka jūrniekiem lika pildīt rituālu, lai izklaidētu ceļotājus, viņu profesija nebija cienīta, un bagātajiem ceļotājiem viņi pildīja tikai izklaidētāju funkciju.

19.gs. parādās Neptūna tēma. 1803. gadā vēstulē: „*neglītākie cilvēki uz kuģa tika izvēlēti, lai attēlotu Neptūnu un Amfitrīti. To sejas tika izkrāsotas smieklīgās krāsās un uz galvas uzliktas putekļainas birstes, arī Neptūna bārda bija veidota no tā paša materiāla, savukārt par trežuburi tika izmantoti zari vai laivas āķis [...] Neptūns nodzina vīriem matus ar raupju dzelzi un lēja uz tiem sāls ūdeni. Klausot Neptūna pavēlēm, jauniņie tika pazemoti, pirms vispār varēja uzskatīt, ka tie ir iesvētīti pieredzējušu jūrnieku kārtā.*”⁶⁴

Kā redzams iepriekšējā citātā, vīrs kļuva par jūrnieku ne tikai apgūstot jūrniecības zināšanas un valodu, bet arī iniciācijas procesā – kristības bija klasisks pārejas rituāls.

⁶² Rodrigues. *A new world in the Atlantic: sailors and rites of passage crossing the equator from the 15th to the 20th century*, 386.lpp.

⁶³ Turpat, 387.lpp.

⁶⁴ Turpat, 394.lpp.

No 20.gs. aprakstiem skaidrs, ka šī tradīcija vairs nav bīstama jūrnieku veselībai, bet iegūst izklaidējošu raksturu. Tiek iesaistīts Neptūns, kas dod pavēles, jādzer okeāna ūdens vai arī jāgremdējas okeāna ūdens baļļā⁶⁵. Tiek izsniegti speciāli sertifikāti, kas apliecina, ka jūrnieks šķērsojis ekvatoru. Kuģa, kas šķērsojis ekvatoru, priekšējā klints tiek nokrāsota sarkanā krāsā, savukārt ja polāro loku, tad zilā krāsā.

Starptautiski izplatītas ir jauna jūrnieka iesvētības, tās tiek organizētas pirmajā jūras braucienā. Iesvētībām raksturīga joku uzklauššana, jauniņā apsmiešana un izjokošana. Pirmo dienu parasti jūrnieki jūtas kā komandai nepiederīgi, viņi tiek apmācīti „darba vietā” kā mācekļi, un to skolotājs ir visa pārējā komanda.

Joku paciešana ir pārejas rituāls, kas jāizcieš visiem jūrniekiem, lai apgūtu amata sīkumus un „*pierādītu savu vērtību*”⁶⁶. Jo ātrāk tie iemācās smagi strādāt un pierāda sevi kā uzticamus kolēģus, jo ātrāk izjokošana beidzas. Pēc tam jauniņais tiek pieņemts kā pilntiesīgs komandas biedrs - viņš ir iekļāvies amata kopienā.

Visbiežākā procedūra jūrniekiem ir jūras ūdens dzeršana vai arī gremdēšana jūras ūdenī, kas saliets tvertnē vai mucā.

Iesvētības tiek organizētas arī jaunam kuģim. Jūrnieki un zvejnieki nereti saviem kuģiem mēdz piešķirt cilvēkiem raksturīgas īpašības: raksturu, untumus, ķermeni un pat dvēseli. Kuģis bieži tiek uzverts kā „subjekts”, pētnieki to skaidro ar to, ka kuģis/ laiva ir kā tilts starp sauszemi un jūru⁶⁷.

Van Ginkels stāsta par novērojumiem uz holandiešu salas Tekselas: „*zvejnieki var aizgūtnēm stāstīt par savu kuģu īpašībām un estētiku, un izveidot ar tiem emocionālu saikni. Daudzās zvejnieku mājās sienas rotā fotogrāfijas un gleznas ar kuģiem, kas reiz bijuši vai joprojām ir ģimenes īpašums.*”⁶⁸

Kad kuģis pirmoreiz tiek ielaists ūdenī, tiek izpildīts vārda un karoga došanas rituāls. Kuģa būvētavā kuģim tiek piešķirts būvētavas karogs, taču šajās kuģa iesvētībās tas tiek nomainīts pret īpašnieka karogu, tādējādi atzīmējot kuģa oficiālo pāreju jaunās rokās. Daudzviet pasaulē šajā ceremonijā piedalās arī garīdznieks, kas dāvina kuģim Bībeli.

Iesvētībās piedalās visa komanda, kuģis tiek ielaists ūdenī, un visi dodas pirmajā braucienā.

Līdzīga ceremonija tiek veikta, kad kuģis savu ir nokalpojis. Visa apkalpe tiek sasaukta, arī tie, kuri vairs uz konkrētā kuģa nestrādā un dodas pēdējā braucienā ar kuģi.

⁶⁵ Turpat, 395.lpp.

⁶⁶ van Ginkel. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*, 46.lpp.

⁶⁷ Turpat, 47.lpp.

⁶⁸ Turpat, 46.lpp.

3. LATVIEŠU JŪRNIĒKU FOLKLORA MŪSDIENĀS

Kopumā pētījumam dati ievākti no 32 latviešu jūrniekiem (turpmāk pētījumā `izlase`), kuri strādā uz 10 dažādiem kuģiem: *Clipper Orion*, *Highland Prestige*, *Imanta*, *Jelgava*, *Pieter Caland*, *Rēzekne*, *Skrunda*, *Varonis*, *Viesīte*, *Virsaitis*.

Trīs no kuģiem nav latviešu, bet ārzemju tirdzniecības kuģi, šos kuģus mēdz dēvēt pat tādiem, kas „nav zem latviešu karoga”. Kuģiem raksturīgas jauktu tautību komandas, taču *Clipper Orion* kapteinis ir latvietis, kurš ir viens no izlases jūrniekiem.

Pārējie septiņi ir latviešu kara kuģi, uz kuriem strādā latviešu tautības komandas.

Izlases jūrnieki strādā astoņu līdz četrdesmit sešu cilvēku komandās, jūrā tiek pavadīti 4 - 6 mēneši gadā.

Izlases pamatā ir vīrieši, tikai viena sievietē.

Pētāmā grupa ir latviešu jūrnieki, kuru darba stāžs ir no vienas nostrādātas nedēļas līdz pat 25 nostrādātiem gadiem. Šie jūrnieki ieguvuši izglītību Latvijas Jūras akadēmijā un Liepājas Jūrniecības koledžā. Kara kuģu kapteiņi papildus mācījušies Latvijas Nacionālajā aizsardzības akadēmijā, lai iegūtu virsnieku pakāpes.

Izlases jūrnieki ir uzsākuši jūrniecības karjeru atjaunotās brīvvalsts laikā, kas arī bija galvenais laika kritērijs, pēc kura jūrnieki tika atlasīti. Šajā nodaļā ar „mūsdienu” tiks saprasts laika posms no 1990. gada līdz šī pētījuma tapšanas laikam, to ieskaitot.

Dati pētījumam ir apkopoti no 32 anketām par jūrnieku folkloru, 4 daļēji strukturētām intervijām un 2 nestrukturētām intervijām.

Viena no nestrukturētajām intervijām veikta aprīlī, gatavojoties šim pētījumam, intervēts fotogrāfs Uldis Briedis, kurš par jūrnieku strādāja 20.gs. 70 gados. Interviju vadīju es, bet piedalījās arī Latvijas Kultūras akadēmijas pasniedzēja Ieva Vītola. Lai gan intervija netiek pētījumā tiešā veidā izmantota, tomēr saruna ar Briedi nostiprināja pārliecību un interesi pētīt jūrnieku folkloru un lielā mērā intervijā iegūtā informācija veidojusi interesi tieši par māņticību.

Trīs strukturētas intervijas notika uz militārajiem kuģiem Mērsragā maija sākumā. Šajā laikā militārajiem jūrniekiem bija sporta spēles, kuru ietvaros kuģi tika novietoti piestātnē un atvērti apmeklētāju ekskursijām.

Tas deva iespēju intervēt uz kuģiem, jūrnieku ierastā telpā. Intervijas varēja noritēt nesteidzīgi, jo jūrniekiem bija brīvdienas.

Uz kuģa *Varonis* intervēju kapteiņa palīgu Janeku Andruli un kapteinleitnantu Pēteri Subbotu, kas agrāk bijis kuģa *Skrunda* kapteinis.

Trešā intervija notika uz kuģa *Imanta*, intervēju kapteiņa palīgu Jāni Pētersonu, intervijā piedalījās arī *Varoņa* stūrmanis Aleksandrs Stepančuks.

Divas intervijas notika Mērsraga krogā „Vētras putni”. Viena no intervijām daļēji strukturēta ar *Viesītes* kapteini Tāli Dzērvi, taču īsa nestrukturēta intervija notika arī ar instruktoru Didzi Pauliņu, piedaloties Dzērvei.

Pārējie izlases jūrniki anketēti. Anketas tika veidotas no tiem pašiem jautājumiem, kuri izmantoti strukturētajās intervijās, atsevišķs pielikums arī par ticējumiem (Anketas paraugs pieejams 1.pielikumā).

Interviju un anketu mērķis bija:

1) Noskaidrot intervēto jūrnīku sociālo un kultūras kontekstu. Jūrnīkiem tika uzdoti jautājumi par darba stāžu, amatu, jūrnīcību un zvejniecību ģimenē, kuģošanas ilgumu, bīstamību, reliģiskajiem uzskatiem;

2) Uzzināt, kādus ar jūrnīku amatu saistītus rituālus jūrnīki mūsdienās lieto, kāda, viņuprāt, ir to nozīme. Īpaši tika izjautāts par jūrnīka statusa iegūšanas rituālu, kuģa vārda došanas rituālu, ekvatora šķērsošanas rituālu, kuģa norakstīšanas rituālu.

3) Uzzināt, ko jūrnīks domā par jūrnīku mūsdienu māņticību. Tika uzdoti jautājumi par to vai jūrnīks pats uzskata, ka ir māņticīgs, vai māņticība raksturīga jūrnīku arodam. Tika uzdoti jautājumi par ticējumu nozīmi un amuletu lietošanu. Papildus jūrnīki tika anketēti par vienkāršo ticējumu un aizliegumu ticējumu lietošanu. Anketa sastāvēja no apkopotajiem ticējumiem, katram bija jāatzīmē, kuru aizlieguma ticējumu jūrnīks zina, kuru lieto un kura efektivitātei tic, kā arī to, kas notiek, ja aizlieguma ticējums netiek ievērots.

3.1. Jūrnīku māņticība

Nav iespējams mūsdienu jūrnīkus ielikt kategorijā „māņticīgi” vai „ne-māņticīgi”. No izlases jūrnīkiem saskāros gan ar tādiem, kuri pilnīgi noliedz māņticības lietošanu mūsdienās, līdz tādiem, kuri nekad nepārkāptu kādu sev svarīgu aizlieguma ticējumu.

Intervijās un anketās konstatēju, ka jūrnīkiem problēmas sagādā pats vārds `māņticība`, `māņticīgs`, vairākās intervijās jūrnīki pārlabo māņticību uz `tradīcijām`, `paražām`, `ierasto kārtību`, `apstākļu sakritību`. Taču tajos brīžos, kad distancējamies no vārda `māņticība` lietošanas, jūrnīki jūtas daudz ērtāk un atklātāk spēj stāstīt par saviem uzskatiem, pieredzi.

Pēc iegūtajiem datiem 50% vai 16 jūrnieki sevi uzskata par māņticīgiem, lielākoties atbildot, ka tas jūrniekiem raksturīgi un māņticība saistīta ar to laiku, ko jūrnieks pavada jūrā, nevis kopējo dzīves uztveri.

Par to kādēļ jūrnieki ir māņticīgi stāsta Dzērve: „*Mums jau vispār cilvēkiem ļoti svarīgi ir, kam tu tici. Ja tu ļoti tici kaut kam, tad tas var arī notikt. Bet lielā mērā, man šķiet, ka šī te ticība kaut kādām tradīcijām, kaut kādām māņticībām arī uztur to garu uz kuģa, komandai un palīdz grūtībās. Es pats tam ticu un domāju, ka tā ir. Nu nevajag meklēt loģisku izskaidrojumu! Nevajag tur kaut kādu pamatojumu meklēt, bet tas palīdz.*”

Daudzi jūrnieki jutās zināmā mērā apmulsuši, runājot par saviem personīgajiem uzskatiem, un pieredzi māņticībā, sevišķi tad, ja kādu no māņticīgām darbībām atzina par izmēģinātu, šajos gadījumos jūrnieki uzreiz steidza paskaidrot šo rīcību. Stepančuks: „*Jā, es esmu pielietojis (māņticību) [..] tas kaut kā automātiski tā ieietas.. ieaudzinaš.*” vai Kazimiers Joniks: „*Jūrā neskujos. Uztveru to kā tradīciju. Neticu, ka tas uzlabos kuģošanu.*” Dzērve: „*Nu, es teiksim neesmu ļoti māņticīgs, bet ir tādas lietas, kas tomēr īstenībā jau simtiem gadu, jau vairākus simtus gadus kopš flote pastāv, ja... ir, ir tādas tradīcijas, nu, nezinaš... Nu it kā tā ir māņticība, ja, bet jūrnieki mēdz, nu, ievēro, ievēro.*”

Otra puse jūrnieku sevi par māņticīgiem neuzskata, viņi skaidro neticību ar to, ka ir pārāk racionāli, pragmatiski un reāli domājoši. Subbota saka: „*Es māņticībai pieeju rezervēti un skeptiski. Es neesmu ievērojis, ka kāds (jūrnieks) būtu izteikti māņticīgs.*”

Ne-māņticīgie jūrnieki paši noliedz māņticības lietošanu vai ticību tai, bet bieži piedēvē to citiem jūrniekiem, sevišķi zvejniekiem. Šajos gadījumos jūrnieks daudz brīvāk var runāt par māņticību, izmantojot formu: „*viens kapteinis*”, „*citi jūrnieki*”, „*agrāk jūrnieki*” utt.

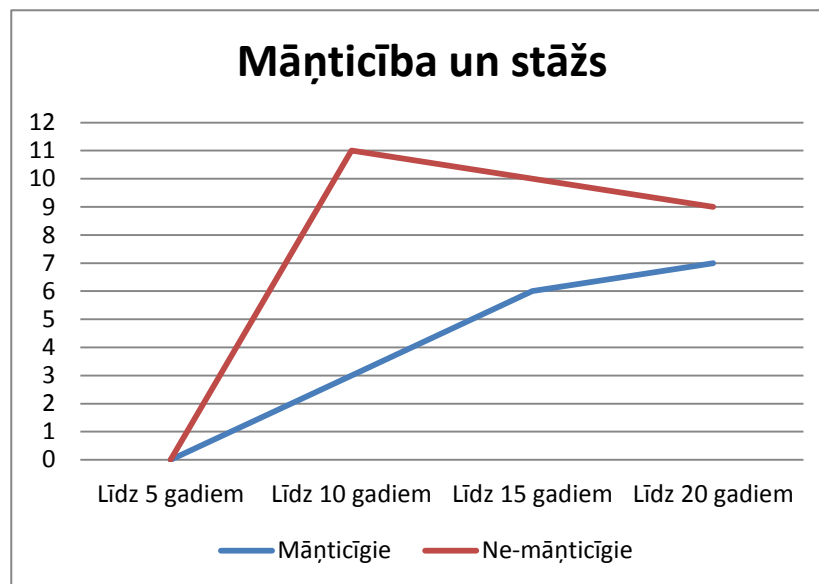
Šķiet, ka tieši mans uzstādītais jautājums: „*Vai uzskatāt sevi par māņticīgu?*”, izveido šo mākslīgo nodalījumu māņticīgajos un ne-māņticīgajos jūrniekos, bet patiesībā arī tie jūrnieki, kuri sevi par māņticīgiem neuzskata, tomēr lieto kādu māņticību, visbiežāk, aizlieguma ticējumu.

Tomēr lielu lomu šajā pētījumā veltu pašu jūrnieku uzskatiem, tādēļ saglabāšu šo sadalījumu 50:50 arī turpmākajā pētījumā.

Lai gan nav iespējams pilnīgi noteikt kurā dzīves brīdī jūrnieks kļuvis māņticīgs, tomēr pēc iegūtajiem datiem atklājas kāda likumsakarība – māņticīgi uzskati raksturīgi jūrniekiem, kuru darba stāžs jūrniecībā ir lielāks.

1. attēlā redzama diagramma, kura atspoguļo māņticīgo un ne-māņticīgo jūrnieku skaitu attiecībā pret nostrādāto darba stāžu jūrniecībā.

Diagrammā redzams, ka līkne, kas apzīmē māņticīgos jūrniekus aug, palielinoties darba stāžam jūrniecībā, taču ne-māņticīgo jūrnieku līkne aug līdz 10 nostrādātiem gadiem un tad sāk sarukt. Uzskatu, ka tas notiek divu galveno iemeslu dēļ:

1.attēls

1) Nostrādājot jūrniecībā desmit un vairāk gadus, jūrnieks daudz vairāk zina par jūrnieka amata tradīcijām, sāk tās pieņemt un lietot;

2) Jūrnieks pieredzējis daudz vairāk tādu situāciju, kurās var saskatīt saistības ar tradicionāliem māņticīgiem uzskatiem, dzirdējis citu pieredzi vai saskatījis savu individuālo.

Iepriekšējos pētījumos jūrnieku māņticīgie uzskati saistīti ar jūrnieka darba bīstamību. Pēc iegūtajiem datiem secinu, ka vairumā gadījumu mūsdienu jūrnieki savu darbu uzskata par bīstamu.

No izlases jūrniekiem 81% vai 26 jūrnieki uzskata, ka jūrnieka darbs ir bīstams, taču 7 jūrnieki uzskata, ka darbs ir drošs vai drīzāk aizraujošs.

Ja paskatās tos jūrniekus, kuri uzskata sevi par māņticīgiem, tad 94% vai 15 jūrnieki uzskata, ka jūrnieka darbs ir bīstams. Šajā sakarā var apgalvot, ka darba bīstamībai un māņticībai ir saistība.

Neviens no jūrniekiem kā bīstamību nenorāda ekonomisko faktoru, lai gan tas ir aktuāls arī mūsdienu jūrniekiem, jo arī viņu darba alga atkarīga no tā, cik ilgu laiku viņi

pavada jūrā. Piemēram, militārajiem jūrniekiem tiek maksāts par jūrā pavadīto stundu skaitu, arī komerciālajiem jūrniekiem ir dažādi riska faktori, īpaši kapteiņiem, kas saistīti ar ekonomisko aspektu, piemēram, bojāta krava utt. Izlasē ir ar tirdzniecības kuģa kapteinis, bet viņš darba bīstamību saista ar indivīda fiziskās drošības draudiem.

Kā galvenos iemeslus bīstamībai jūrnieki min neparedzamības sajūtu un vētras iespējamību. Andris Bartkēvičs: „*Jūrā notiek daudz nelaiemes*” vai Stepančuks: „*Darbs uz kuģa ir darbs paaugstinātā bīstamībā pats par sevi. Bīstamības līmeni paceļ vētru iespējamības, darbs bīstamos rajonos, sarežģīti navigācijas rajoni.*” Dzērve: „*Protams, protams, ka tas ir bīstams! [...] Un tur ir adrenalīns, ja ir slikti laikapstākļi, stiprs vējš, viļņošana. Lielā mērā es domāju, ka jūrnieki dzīvo no tā adrenalīna [...] man ar ir bijis bail jūrā, nenoliegšu. Nebaidās jau tikai muļķi, vājprātīgie un zīdaiņi!*”

Lai gan lielākā daļa izlases jūrnieku uzskata, ka viņu darbs ir bīstams un stāsta man par situācijām, kurās kuģis gandrīz nogrimis, tomēr ir arī pilnīgi pretēji viedokļi. Piemēram, Andrulis uzskata, ka jūrnieka darbs nav bīstams: „*Kā to ņem, ar ko salīdzina? [...] Es tā pagaidām uz savas ādas neizjūtu, ka baigi bīstams ir. Ja pats to darbu dari, tad neliekas, ka tas ir bīstami, bet no malas liekās, ka bīstami.*” Subbota pat saka: „*Pavāra darbs ir bīstamāks! Varbūt ir bīstami momenti, bet kopumā nē.*”

Mānticīgi uzskati var tikt nodoti no paaudzes paaudzē, tādēļ pārbaudīju, cik no izlases jūrniekiem ir kāds cits jūrnieks ģimenē. Konstatēju, ka 35% vai 11 jūrniekiem citi radnieki ir jūrnieki, 8 jūrniekiem tēvi, bet 3 jūrniekiem kāda vecāka brālis.

No šiem 11 jūrniekiem 64% vai 7 jūrnieki atzīst, ka ir mānticīgi. Apskatot mānticīgos jūrniekus, konstatēju, ka viņi uzrāda visvairāk aizlieguma ticējumus no visiem intervētajiem, ne tikai zināšanu, bet arī ticības efektivitātei ziņā. Tas liek domāt, ka viņiem mānticība ir internalizējusies. Arī paši jūrnieki intervijās to nenoliedz, piemēram, kuģa *Varonis* matrozis Jānis Dubro: „*Mānticību iemāca agrā bērnībā.*” Arī kuģa *Skrunda* kapteinleitnants Nauris Lakševics: „*par iemeslu (ticību mānticībai) ir jau dažādas ieviestas tradīcijas no senajiem laikiem.*”

Viena no mūsdienu hipotēzēm ir par to, ka folkloras lietošana dažādās grupās, profesijās, subkultūrās ir tas, kas palīdz grupai saliedēties, šādus uzskatus nevarētu attiecināt uz mūsdienu jūrniekiem, jo viņi uzskata, ka viņus saliedē mērķi, uzdevumu izpilde, kopīgi pasākumi un humors. Stepančuks par savu komandu: „*Tā ir sava veida ģimene [...] protams, ka ik pa brīdim kāds „radagabals” nomainās [...] neredzot mājas un savus mīļos ilgu laiku komanda saliedējas, satuvinās, ir savi „inside jociņi”.*”

3.2. Jūrnieku ticējumi

Ticējumu analīzē lielākā loma veltīta pašu jūrnieku domām par ticējumiem un to nozīmi.

Intervējot un anketējot jūrniekus, mudināju viņus atcerēties, ar kādiem ticējumiem karjeras laikā jūrnieks ir saskāries, kāda, viņaprāt, ir ticējuma nozīme, vai viņš lieto šo ticējumu un vai vispār tic tā efektivitātei.

Arī ticējumu lietošana bieži tika norādīta kā zvejniekiem, nevis jūrniekiem raksturīga. Jūrnieki uzskata, ka zvejnieki ievēro ticējumus, lai pavairotu lomu, arī norāda, ka zvejnieka darbs ir bīstamāks un paši bieži pārāk pārgalvīgi. Bartkēvičs uzskata, ka jūrnieki ticējumus pārņēmuši no zvejniekiem, bet vispārējā nozīme ir tā, ka tie pasargā no nelaimēm jūrā.

Reizēm daži jūrnieki ir neizpratnē, ja jautāju vai, viņaprāt, zvejnieki ir māņticīgāki un ievēro vairāk ticējumus. Stepančuks.: „*Zvejnieki ir tie paši jūrnieki tikai no citas flotes. Ir zvejas flote, kara flote, civilā flote.*” vai Andris Zubkovs: „*Nevienu neuzskatu par māņticīgiem. Vai tad zvejnieki nav jūrnieki?*” Abiem šiem jūrniekiem tēvi strādājuši uz zvejas kuģiem, tādēļ uztver šo jautājumu sensitīvi.

Pastāv arī uzskats, ka māņticība saistīta ar reliģiskiem uzskatiem un ticējumu lietošana saistīta ar tiem, piemēram, tirdzniecības kuģa mehāniķis Egmonts Markuševskis: „*Bīstams darbs, cilvēkam raksturīgi briesmu gadījumā, kad nav iespējams ietekmēt notiekošos procesus, paļauties uz augstākiem spēkiem*” vai Andrejs Ziņģis: „*Kaut kam ir jātic, tāpēc ievēro*”.

Jūrnieku izlasei jautāju par ticējumu nozīmi un, visbiežāk, jūrnieki centās racionalizēt to. Visizplatītākā bija leģenda par to, ka, agrāk jūrā ejot, nedrīkstēja dzīt bārdus un matus, jo bieži sanāca jūrniekiem sagriezties, ja negaidot sākās vētra. Sievietes netika ņemtas, jo nespēja pildīt smagos, fiziskos darbus. Uz polera sēdēt nevar, jo tā varot saaukstēties utt.

Reizē jūrnieki uzsver, ka ticējumu ievērošana un lietošana vairāk ir izklaidēšanās dēļ, piemēram, Vadimirs Voicehovičs saka: „*Ticējumus ievēroja, lai izkrāsotu ikdienu, rutīnu. Šaubos, ka cilvēki, ar ko es strādāju, ir māņticīgi.*”

Kad jautāju par mūsdienu situāciju un kādēļ joprojām ticējumi tiek ievēroti, ja jau jūrnieki atzīst, ka bārdus vairs nav bīstami dzīt, man atbildēja Stepančuks: „*Nevienam negribas būt baltajai vārnai, grebt pret straumi. Kolektīvs var nesaprast pārkāpēju un pamazām jau sāk tam ticēt.*”

Kopumā no izlases iegūti 58 dažādi ticējumi, kas raksturīgi jūrniekiem pirms došanās jūrā un atrodoties uz kuģa. 46 no ticējumiem ir aizlieguma ticējumi, bet 12 vienkārši ticējumi (Pētījuma gaitā fiksētie ticējumi 2.pielikumā un aizlieguma ticējumi 3.pielikumā.).

Vienkāršos ticējumus jūrnieki zina ievērojami mazāk nekā aizlieguma ticējumus (Datu apkopojums par ticējumiem 4.pielikumā un par aizlieguma ticējumiem 5.pielikumā).

Vispopulārākais ir „*Klusums pirms vētras*”, kas tradicionāli ir teiciens, tomēr jūrniekiem ir cita nozīme un paši viņi to sauc par ticējumu. Jūrniekiem ideja par klusumu un vētru nav pārnestā nozīmē, bet tiešā. Viņi novērojuši, ka pirms vētras dabā parādās klusums - pazūd putni, jūra paliek mierīga un tad pēkšņi sākas vētra. Šādu ticējumu man uzrādīja 38% vai 12 jūrnieki. No tiem ticējumu lieto 8 jūrnieki vai 25% no intervētajiem.

Otrs populārākais ir „*Ja pabrauc zem tilta, kuram tajā brīdī pāri brauc vilciens, tad stūrmanis visiem uzsauc alu*”, šo ticējumu zināja 35% vai 11 jūrnieki un lieto to tikai 7% vai 2 jūrnieki. Andrulis stāsta, ka dzirdējis šādu ticējumu, tomēr tas nekad netiekot praktiski izpildīts. Viņš bijis situācijās, kad vilciens pārbrauc tiltu tajā brīdī, kad kuģis brauc zem tilta, visi pasmejas par to, kas būtu jādara, bet līdz pirkumiem netiek. Taču Lakševics stāsta pretēji: „*Jā, tāds ticējums tiešām pastāv un to esmu pielietojis kuģojot cauri Ķīles kanālam, jo tur ir daudz tiltu. Atkal tā ir katras valsts vai atsevišķa kuģa jau noteiktā tradīcija, kuru izkopj kuģa komandieris kopā ar apkalpi.*” Šim ticējumam ir arī variants, kurā alu nomaina pret saldējumu vai arī stūrmanim tiek saldējums, bet apkalpei alus. To, kādēļ alus tiek nomainīts ar saldējumu, jūrnieki skaidro ar to, ka tagad uz daudziem kuģiem ir „sausais likums”, tādēļ ticējumu nācās mainīt.

Trešais vienkāršais ticējums popularitātes ziņā ir „*Ja kāds nejauši zvana kuģa zvanu, tad cik reizes pendele atsitas pret zvanu tik alus kastes zvanītājam jāuzsauc kuģa apkalpei.*” Ticējumu zināja 25% vai 8 jūrnieki no manas izlases, lieto 13% vai 4 jūrnieki. Stepančuks stāsta, ka ir arī gadījumi, kad kāds grib uzsaukt apkalpei un speciāli zvana zvanu. Tas notiek gadījumos, ja jūrniekam ir jubileja, tikusi piešķirta pakāpe, piedzimis bērns, svinētas kāzas utml.

Militārie jūrnieki min ticējumu „*Ja kāds karavīrs ir uzvilcis otrādi uzpleci, tad šim karavīram ir jāizmaksā dzēriens karavīram, kurš to pamanīja.*” Ticējumu zināja 19% vai 6 jūrnieki, taču lietojuši divi jeb 7%.

3 jūrnieki vai 10% no manas izlases zināja ticējumu „*Ja jūrnieks jūrā saulrieta laikā redz zaļo zibsnī, tad viņš būs laimīgs visu savu atlikušo dzīvi.*” Stepančuks apgalvo, ka zaļo zibsnī redzējis, kuģojot Āfrikā un tagad cerot, ka ticējums piepildīsies.

Pārējie vienkāršie ticējumi apskatāmi pielikumā un tos neskatīšu, jo tie zināmi 1-2 jūrniekiem.

Daudz vairāk jūrnieki zina un lieto aizlieguma ticējumus. Divpadsmit zināmākie aizlieguma ticējumi ir šādi:

- 1) Nedrīkst svilpot esot jūrā;
- 2) Nedrīkst dzīt bārdus jūrā;
- 3) Nedrīkst sēsties kapteiņa krēslā;
- 4) Nedrīkst iet jūrā pirmdienā;
- 5) Nedrīkst sēdēt uz polera;
- 6) Sieviete uz klāja nes neveiksmi;
- 7) Nedrīkst splaut jūrā;
- 8) Nedrīkst jūru piesārņot;
- 9) Nedrīkst atgriezties pakal aizmistai lietai;
- 10) Nedrīkst par kuģi teikt ko sliktu;
- 11) Nedrīkst iet jūrā piektdienā;
- 12) Nedrīkst griezt matus jūrā;
- 13) Nedrīkst kasīt mastu;

Vispazīstamākais aizlieguma ticējums manas izlases jūrniekiem ir par to, ka uz kuģa nedrīkst svilpot (darbības aizlieguma ticējums). Šo ticējumu zināja 75% vai 24 jūrnieki. Jūrnieki min, ka svilpošana uz kuģa var izraisīt spēcīgu vēju, vētru, sliktus laikapstākļus, nokaitināt jūras dievus (Neptūnu vai Poseidonu) un pat izraisīt nabadzību. Šo ticējumu ikdienā lieto 28% vai 9 jūrnieki no intervētajiem, tomēr tam, ka aizlieguma neievērošana tiešām nesīs kādu no šīm nelaimēm tic 16% vai 5 jūrnieki. Subbota, kas ir ļoti skeptisks attiecībā pret māņticību atzīst: „*Jā, varbūt tieši svilpošana ir tā, kurai es varbūt ticu. Man ir divi dēli, un, ja vecākais istabā svilpo, tad man arī neliekas kaut kas kārtībā, bet es nezinu kāpēc.*”

Lielā mērā ticējumu ievērošana kolektīvā saistīta ar kuģu kapteiņiem, divi kapteiņi man atklāja, ka uz viņu kuģiem ir aizliegts svilpot, bet ja kāds svilpo, tad tam tiek izteikts aizrādījums, Lakševics: „*Jā, esmu pielietojis un aizrādījis kuģa apkalpei par svilpošanu.*” Dzērve man atklāja, ka kapteinis pats varot svilpot, ja jāizsauc vējš: „*Uz kuģa svilpot drīkst tikai komand..., nu kapteinis, komandieris. Es arī uz kuģa, ja man kāds. Man uz kuģa neviens nesvilpo, ja man kāds sāk svilpot es viņam noteikti šito aizrādu, nesvilpo. Nu tas gan ir no burinieku laikiem vēl, ja, ka, ka uz kuģa drīkst svilpot tikai kapteinis un tas ir bezvēja laikā, ja. Nu, ja ir bezvējš, tad kuģis nekustās burinieku laikos un kapteinis*”

svilpojot sauc vēju, bet, ja jebkurš jebkurā brīdī, kad ienāks prātā, tad svilpos, tad var pārāk daudz to vēju sasaukt un tas arī nav labi (smejas).!”

Protams, ka ir arī pretēji viedokļi tam, ka svilpošanai ir kāds sakars ar vēja piesaukšanu, piemēram, Zubkovs: *„Var svilpot cik uziet, nekādu seku nav! Pārbaudīts”* un Bartkēvičs saka: *„Svilpoju uz kuģa regulāri, tā vieglāk paliek. Vētra nekad nav izcēlusies.”*

Kad jautāju jūrniekiem par svilpošanu, tad man arī mēdz stāstīt, ka nesvilpo, bet tam nav saistība ar šiem aizliegumiem arī mājās nesvilpo, jo to vienkārši nedara.

Otrs populārākais aizlieguma ticējums arī ir darbības aizliegums - nedrīkst dzīt bārdi jūrā. Šo ticējumu zināja 69% vai 22 jūrnieki no manas izlases. Aizlieguma ticējumu lieto 25% vai 8 jūrnieki, taču efektivitātei tic 16% vai 5 jūrnieki. Bārdas dzīšana jūrā visbiežāk izraisa vētru, tomēr Dzērve saka, ka ievērojis, ja kāds bārdi nodzenot, tad notikt varot *„jebkas nelabs”*.

Dzērve atzīst, ka uz viņa kuģa skūties nedrīkst: *„Šī, nu varam to saukt par māņticību, strādā! Jo man ir bijis tā, ka nu kaut kas notiek uz kuģa. Nu tehniski, piemēram. Un izrādās, ka viens no kuģa komandas ir skūvies. Ja? Savukārt, ja neviens nav skūvies, tad viss ir kārtībā. Nu tas ir...protams, var teikt, ka tā ir sakritība.”*

Bārdas nedzīšanas tradīcija ļoti bieži tiek racionāli skaidrota ar to, ka var sagriezties, tāpēc tas tā iegājies. Voicehovičs skaidro: *„Leģenda radās no senākiem laikiem, kad jūrnieks, skūjoties lielos viļņos ar bārdas nazi, mēdza sevi savainot. Tas arī radīja šo tradīciju neskūties.”* Subbota atklāja, ka tad kad viņš sācis strādāt par jūrnieku ir bijis aizliegums dzīt bārdi: *„Kad sāku strādāt, tad pat neļāva. Tagad to nedaru slinkuma dēļ”*. Andrulis skaidro, ka nav pamata domāt, ka jūrnieki neskūjas aizlieguma ticējuma dēļ, tomēr atzīst, ka uz viņa kuģa jūrnieki bieži neskūjas. Viņš saka, ka tās ir drīzāk tādas „akcijas”, kurās jūrnieki vienojās, ka neskūties, piemēram, vienu mēnesi un tas skatās, kāds kurš izskatās ar bārdi.

Ir arī pretēji viedokļi par bārdas dzīšanu, Zubkovs: *„Protams, ka jādzen bārda un jāgriež mati, lai nepārvērsās par mežoni, jūrā dzīvojot.”*

Trešais populārākais ticējums manai jūrnieku izlasei, arī ir darbības aizliegums, par to, ka nedrīkst sēdēt kapteiņa krēslā vai vietā. Šo aizlieguma ticējumu izbaudīju arī uz savas ādas. Gatavojos intervijai ar Jāni Pētersonu uz kuģa *Imanta* un koplietošanas salonā netīšām iesēdos kapteiņa vietā pie galda. Salonā tajā brīdī bija divi jūrnieki viens no tiem Stepančuks un otrs Pētersons. To, kādu aizliegumu esmu pārkāpusi, varēja saprast jau bez vārdiem, jūrnieki izskatījās apmulsuši, jo noteikti ikdienā to neuzdrīkstas neviens. Nekavējoties pārsēdos citā vietā un abi jūrnieki ļoti gardi sāka smieties.

Ticējumu zināja 63% vai 20 jūrnieki no manas izlases. Tas ir vispopulārākais ticējums lietošanas ziņā to lieto 41% vai 13 jūrnieku, efektivitātei tic 25% vai 8 jūrnieki. Skaidrojumi aizliegumam ir, ka, iesēžoties kapteiņa vietā, tiek izrādīta necieņa, bieži jūrnieki saka, ka par iesēšanos „jāmaksā” šķidrā veidā: rums, alus vai ko vien citu kapteinis vēlas.

Visā pasaulē jūrniekiem raksturīgs darbības aizliegums kuģot konkrētā dienā. Interesanti, ka par nevēlamu dienu kuģošanai latviešu jūrnieki uzskata pirmdienu, jo klasiski pasaulē aizlieguma ticējumi nosaka piektdienu vai svētdienu. Pārējot šo aizlieguma ticējumu, izcelšoties vētra, vai kuģošana būs neveiksmīga. Aizliegumu par kuģošanas uzsākšanu pirmdienā zināja 59% vai 19 jūrnieku. Šo aizlieguma ticējumu lieto 3 intervētie, taču efektivitātei tic 4 jūrnieki.

Šo īpatnību, ka aizlieguma ticējumu lieto mazāk jūrnieku, nekā tic efektivitātei, ir ļoti viegli izskaidrot. Dienas, kurās doties jūrā izlemj tikai kapteinis, bet pārējai komandai ir jāpakļaujas. Ziņģis: *„Skaitās, ka pirmdien nedrīkst, bet pats tam neticu un režīms neļauj”*. Subbota: *„Es esmu dzirdējis, ka piektdienās un pirmdienās nav labi. Arī tam ir savs izskaidrojums. Pirmdienās varbūt jūrnieki ir nogurušāki kā, teiksim otrdienās. Bet es negribētu ticēt šiem te visiem ticējumiem, jo tas mūs ierobežo. Es labprāt sūtītu kuģi pirmdienā jūrā arī.”*

Nevarēju noskaidrot ticējuma paskaidrojumu, jo paši jūrnieki saka tikai, ka *„neveiksmīga diena kuģošanai”*, bet plašāk paskaidrot nevar. Stepančuks: *„Visbiežāk esmu dzirdējis, ka pirmdiena. Nav man sapratnes kāpēc tā, jo šķiet, ka pirmdienā tieši jāsāk lielie darbi.”*

56% vai 18 jūrnieki no izlases zina aizlieguma ticējumu, kas aizliedz sēdēt uz polera. Šo aizliegumu lieto 25% vai 8 jūrnieki no izlases, taču efektivitātei tic 16% vai 5 jūrnieki.

Skaidrojums aizliegumam ir divējāds, vieni skaidro, ka nedrīkst sēdēt uz polera, lai nesaukstētos, taču lielākais vairums saista to ar necieņu pret bocmani. Sēdēšana uz polera esot norāde, ka sēdi uz bocmaņa galvas un tas bocmani varot sadusmot. Kāds jūrnieks man atklāja, ka uz viņa kuģa „neesot foršs” bocmanis, tādēļ viņi speciāli sēžot uz polera, lai kaitinātu bocmani un norādītu uz necieņu.

Aizliegums par sievieti uz kuģa mūsdienās vairs nav iespējams diskriminācijas dēļ. Tas ir vienīgais aizlieguma ticējums, kurš nomainījis klasisko formu. Visiem pārējiem aizlieguma ticējumiem ir saglabājusies šāda forma „Nedrīkst darīt, tad būs nelaime”, „Nedrīkst teikt, tad būs nelaime”, „Nedrīkst vest/ņemt līdz, tad būs nelaime”. Sievietes aizliegumam ir šāda forma „Sieviete uz kuģa nes nelaimi”.

Šādu ticējumu zināja 41% vai 13 jūrnieki no izlases. Neviens no jūrniekiem aizlieguma ticējumu nelieto, tomēr 3 uzskata, ka sievietē uz kuģa nelaimi nes. Intervijā ar Dzērvī noskaidroju, ka viņa komandā ir bijušas sievietes un darba ziņā, esot pat profesionālākas, bet, tiklīdz uz kuģa esot sievietē, tā paši vīrieši sāk kašķēties viņas dēļ.

Septītais zināmākais aizliegums ir par to, ka nedrīkst neko mest aiz borta, piesārņot jūru. Aizliegumu zināja 35% vai 11 jūrnieki, lieto 28% vai 9 jūrnieki, taču efektivitātei tic 22% vai 7 jūrnieki.

Šo aizliegumu jūrnieki ļoti racionalizē un sasita ar dabas aizsardzību, likumdošanu. Tomēr daži skaidro arī ar to, ka, pārkāpjot aizliegumu, izcelsies vētra, notiks nelaime jūrniekam, kas to izdarījis. Pētersons: „*Jūrā nedrīkst mest akmeņus, atkritumus. Necieņa pret jūru var izraisīt lielus viļņus un vētru, līdz ar to kuģis var avarēt.*”

Nākamais aizlieguma ticējums arī zināms 35% vai 11 jūrnieku no izlases un zināmā mērā līdzīgs iepriekšējam. Tas aizliedz jūrniekam spļaut jūrā, aiz borta. Aizliegumu ievēro 16% vai 5 jūrnieki, efektivitātei tic 2 jūrnieki. Spļaujot jūrā, tiek spļauts jūras dievam sejā, spļaušana izraisa neveiksmīgu kuģošānu un jūra par šādu necieņu var atriebsies, piemēram, Osijuks: „*Vienīgais ko nedaru – nesplāju jūrā, bet vairāk pieklājības nevis māņticības dēļ.*”

Devītais zināmākais aizliegums ir par to, ka ja, dodoties uz kuģi, tiek, kāda lieta aizmirsta mājās, tad tai nedrīkst iet pakaļ. Ticējumu zināja 19% vai 6 jūrnieki no izlases, savukārt lieto un efektivitātei tic 3 jūrnieki. Stepančuks skaidro, ka, ja gadījumā lietu ļoti vajag paņemt, tad jāveic attīrīšanās rituāls – jāieskatās spogulī. Tad nelaime atvairīta un mantu var ņemt.

Pastāv aizliegums, ka nedrīkst teikt neko sliktu par savu kuģi. Šādu aizlieguma ticējumu zināja 19% vai 6 jūrnieki un 16% vai 5 jūrnieki ticējumu lieto. Efektivitātei tic 3 jūrnieki. Skaidrojums ticējuma neievērošanai ir, ka tam jūrniekam kas sliktu pateicis notiks pašam kas sliktis, bet Dzērvē komentē aizliegumu šādi: „*kuģis ir glābiņš un mājas jūrā.*”

16% vai 5 jūrnieki zināja ticējumu par to, ka jūrā nedrīkst iet piektdienā. Šādu ticējumu nelieto neviens izlases jūrnieks, taču viens paskaidro, ka īpaši slikti kuģot piektdienā, kura iekrīt 13.datumā. Ezergailis: „*Pēc veco laiku paražām jūrā nedevās piektdienās, jo brīvdienu darbs nav svētīts. Protams, ka tā ir vēsture.*”

16% vai 5 jūrnieki zināja aizliegumu par to, ka jūrā nedrīkst griezt matus. Ticējumu ievēro 2 jūrnieki, taču neviens netic tā efektivitātei. Matu griešanu jūrā skaidro ar to, ka tas nesīs nelaimi jūrniekam, kurš aizliegumu pārkāpis.

16% vai 5 jūrnieki zina arī ticējumu par to, ka nedrīkst kasīt kuģa mastu, tad izcelšoties vētra. Ticējumu lieto divi jūrnieki, un abi arī tic tā efektivitātei.

Pārējie 33 aizlieguma ticējumi nav tik zināmi un lietoti, tādēļ procentuāli neskatīšu, taču īsumā aprakstīšu.

Saistībā ar pareizas dienas izvēli divi jūrnieki min, ka jūrā nevar iet svētdienā.

Ejot uz kuģi, jāizvairās satikt rudmati, bet ja tāda satikta, tad jācenšas tā uzrunāt pirmajam (jāveic attīrīšanās rituāls), ar šādu rituālu nelaimi var atvairīt. Līdzīgi aizliegumi arī minēti par cilvēku ar plakano pēdu, garīdznieku, garīgi slimu cilvēku.

No lietām, kuras nevajadzētu ņemt līdz dodoties jūrā, tiek minēts melna soma vai čemodāns, jo melna krāsa ir nāves simbols.

Daži jūrnieki īpaši izceļ to, ka nedrīkst darīt pāri jūras putniem, īpaši kaijām. Pētersons stāsta, ka kaijas esot mirušu jūrnieku dvēseles.

Nedrīkst jūrā līdzīgi ņemt dzīvniekus, īpaši cūkas. Atsevišķa aizlieguma ticējumu grupa ir par to, ka nedrīkst saukt konkrētus vārdus bet jālieto aizstājēj vārdus (suns – četrkājainais; vista – klukste; vilks – dieva suns; baznīca – svētnams; sieviete – daiļava, lācis – brūnais vai medus ēdājs).

Nedrīkst atskatīties dodoties prom no ostas, tas nozīmētu, ka tu neesi gatavs kuģošanai, tāda skatīšanās atpakaļ var nest kuģim nelaimi. Tāds pats ticējums arī ir par to, ka nedrīkst ne pēc viena ilgoties, dodoties jūrā.

Nedrīkst sēdēt arī uz enkurvinčām, taču šim aizlieguma ticējumam nav konkrēta skaidrojuma vien, ka tā pārkāpums nesīs nelaimi.

Nedrīkst stāvēt uz kuģa tiltiņa ar muguru pret kustības virzienu arī gultā nedrīkst gulēt ar kājām uz priekšu kustības virzienā. Arī šie ticējumi netiek vairāk skaidroti kā „nes nelaimi”.

3.3. Jūrnieku ticējumu analīze

Iepriekš apskatīju māņticības korelāciju ar stāžu un secināju, ka, pieaugot stāžam, pieaug māņticīgo jūrnieku skaits. Šajā nodaļā nolēmu pārbaudīt vai stāžam ir saistība ar ticējumu zināšanu.

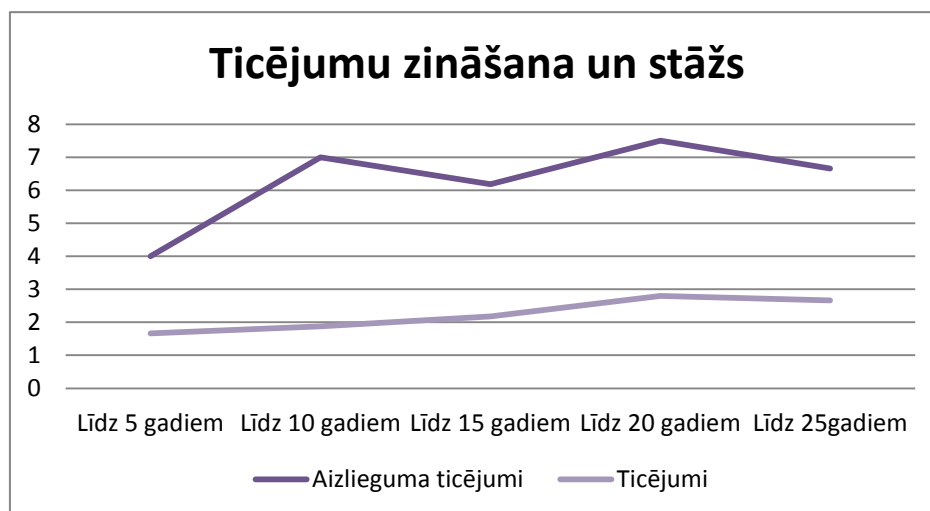
2.attēlā redzama diagramma, kurā attēlots ticējumu un aizliegumu ticējumu skaits pret nostrādātajiem gadiem jūrniecībā.

Diagrammā redzams, ka tie jūrnieki, kuri jūrniecībā strādājuši piecus gadus, zina aptuveni 1 ticējumu, bet nostrādājot desmit vai piecpadsmit gadus jau 2 ticējumus, Tie jūrnieki, kuru stāžs ir divdesmit vai divdesmit pieci gadi jau zina 2-3 ticējums.

Arī aizlieguma ticējumu zināšanu skaits palielinās, pieaugot stāžam. Šī likne gan nav tik viennozīmīga, kā ticējumu, bet vispārējā tendence ir tā, ka, pieaugot stāžam, pieaug arī aizlieguma ticējumu zināšanu skaits.

Jūrnieki, kuri, nostrādājuši līdz pieciem gadiem, zina aptuveni 4 aizlieguma ticējumus, bet kad stāžs ir desmit gadi jau 7 aizlieguma ticējumus.

Diagrammā vērojams kritums par vienu aizlieguma ticējumu sasniedzot piecpadsmit gadu stāžu. Tad atkal paaugstinās līdz 7,5 aizlieguma ticējumiem. Sasniedzot divdesmit piecu gadu stāžu, atkal sarūk par 1 aizlieguma ticējumu.

2.attēls

Izmaiņas ir niecīgas, un vispārējā tendence ir, ka, pieaugot stāžam, pieaug arī ticējumu zināšana.

Domāju, ka stāžs vairāk attiecās uz ticējumu zināšanu, interesi par savu profesiju, bet nevar atspoguļot izmaiņas, kas notiek ar ticēšanu. Nav iespējams noteikt kurā brīdī jūrnieki kļūst mānīcīgi.

Lai analizētu aizlieguma ticējuma mūsdienu nozīmes, izvēlos, apskatīt tikai 5 populārākos ticējumus, kurus jūrnieki lieto un kuru efektivitātei tic. Tie ir:

- 1) Nedrīkst sēdēt kapteiņa krēslā (lieto 41% vai 11 jūrnieki, tic 28% vai 5 jūrnieki);
- 2) Nedrīkst neko mest pār bortu (lieto 28% vai 9 jūrnieki, tic 22% vai 7 jūrnieki);
- 3) Nedrīkst svilpot uz kuģa (lieto 28% vai 9 jūrnieki, tic 16% vai 5 jūrnieki);
- 4) Nedrīkst dzīt bārdus jūrā (lieto 25% vai 8 jūrnieki, tic 16% vai 5 jūrnieki);

5) Nedrīkst sēdēt uz polera (lieto 25% vai 8 jūrnieki, tic 16% vai 5 jūrnieki).

Apskatot šos aizliegumus uzreiz iezīmējas divi galvenie faktori ticējumu lietošanā: 1) indivīda fiziskā drošība un 2) cieņa.

2), 3) un 4) aizlieguma ticējums saistīts ar indivīda fizisko drošību.

Aizlieguma ticējums par to, ka neko nedrīkst mest pār bortu, ir ar divējādu skaidrojumu: cieņas un indivīda fiziskās drošības aspekts. Cieņa saistās ar dabas nepiesārņošanu un likuma nepārkāpšanu, tomēr tie jūrnieki, kuri aizlieguma ticējuma efektivitātei tic, uzskata, ka nozīme ir indivīda fiziskajai drošībai un jūra var atriebties ar vētru un pat kuģa bojāeju.

Svilpošanas un bārdas dzišanas aizliegumi nav nekādā mērā izskaidrojami racionāli. Nav arī pamata neuzticēties tiem jūrniekiem, kuri apgalvo, ka ievēro šos aizliegumus, lai neizraisītu vētru un sliktus laikapstākļus. Un tāds ir katrs 5.-6. jūrnieks, kas nebūt nav maz.

Šie trīs aizlieguma ticējumi visādā ziņā apliecina, ka mūsdienās ir jūrnieki, kuri pielieto aizlieguma ticējumus, lai nodrošinātu savu fizisko drošību.

Tomēr tas neizskaidro to, kādēļ gandrīz divreiz vairāk jūrnieku lieto šos ticējumus, kaut gan efektivitātei netic. Viņi paši nespēj lietošanu paskaidrot, kā tikai, ka tā ir tradīcija, kura ir jāievēro. Man tas liek domāt, ka liela nozīme aizlieguma ticējumu lietošanai ir tajā, ka jūrnieks sevi apzinās kā aroda piederīgo, nemēģina būt tradīcijas opozīcijā, kas raksturīga jaunajiem jūrniekiem. Tieši šī iemesla dēļ ir likumsakarība ar mānticīgajiem un ticējuma zinātājiem attiecībā pret stāžu. Šķiet, ka jūrnieki pielieto ticējumus, lai apliecinātu profesionālo kompetenci.

1) un 5) aizlieguma ticējums nav savādāk skaidrojumi kā vien cieņas jautājums. To skaidro arī paši jūrnieki, atzīstot, ka reizēm speciāli pārkāpj aizliegumu, lai paustu necieņu. Domāju, ka attiecībā uz šiem diviem aizliegumiem nav pamata domāt par iracionalitāti, maģiju, bet drīzāk ar ticējuma starpniecību tiek izrādīta simboliska cieņa vai pārkāpšanas gadījumā – necieņa.

3.4. Jūrnieku amuletu lietošana

Amuletu lietošana izlases jūrniekiem nav tik raksturīga kā ticējumi.

No lietām, ko jūrnieki ņem līdzi no mājām ir minētas tuvinieku fotogrāfijas, Latvijas karodziņi, tomēr biežāk viņi atbild, ka fotogrāfijas „pāršķirsta” telefonos, datoros.

Amuleti drīzāk ir atgādinājums par mājām un tuviniekiem, nevis veiksmes nozīme. Markuševskis: „*Sevišķa talismana nekad nav bijis, pēdējā laikā ņemu līdzi jaunākās*

meitas pašrocīgi darinātu un man dāvinātu lācīti, bet tas vairāk ir mīļš atgādinājums par mājiniekiem.” vai Ezergailis: „Jā, suņa figūriņa ko man uzdāvināja draugs 1992. gadā teikdams, ka suns vienmēr zin kur ir mājas”. Arī Stepančuks: „Kādreiz ņemu līdzī lāci no mājām, ņemu vienmēr, varbūt tā jutos mājīgāk.”

Vienīgais veiksmes amulets no izlases, ir Dzērvei, amulets ir piekariņš delfīna astes formā, ko viņš vienmēr karina kaklā, kad iet jūrā. Tomēr Dzērve atzīst, ka, ja gadās ieiēt jūrā bez amuleta, tad arī neesot „baigais stress”.

Daudz vairāk manas izlases jūrniekiem raksturīgs mājās turēt ar kuģi saistītas lietas, piemēram, Bertkēvičs atzīst, ka kolekcionē žurnālus, kuros ir tie kuģi, uz kuriem viņš strādājis. Oļegs Strumbris izgatavojis pulksteni ar kuģa fotogrāfiju, bet Stepančukam bijis kalendārs pie sienas ar kuģa bildēm.

Subbotam ir kuģa fotogrāfija ierāmēta rāmī, ko fotografējis Norvēģijā. Kuģis izskatoties ļoti labi ar fonā skaistiem fjordiem, bilde bijusi tik skaista, ka ierāmējis to un tur goda vietā, albumos esot arī citas kā viņš saka „ikdienišķākas” fotogrāfijas.

Fotogrāfijas mājās ir arī Dābolam, Zubkovam, Stepančukam, bet viņi tās turot albumos.

Šobrīd uz kuģa „Varonis” ir aizsākt jauna tradīcija, tiem jūrniekiem, kuri tiek pensionēti, tiek pasniegtas mākslinieces Gerdas Stūres gleznas ar šo kuģi. Šogad tiks pasniegtas 3 gleznas.

Mani izlases jūrnieki pavada jūrā 4-6 mēnešus gadā, viņiem izveidojas divas mājas. Analizējot šos amuletus, šķiet, kad mājās neesi, tad par atmiņu kalpo šīs lietas. Tiem praktiski nekad nav veiksmi nesošas funkcijas.

3.5. Jauna jūrnieka iesvētības un ar tām saistītie rituāli

Viena no mūsdienu jūrnieku tradīcijām ir jauna jūrnieka iesvētības, parasti tās cenšas organizēt pirmajā jūras braucienā, tomēr ne vienmēr tas izdodas, jo iesvētības atkarīgas no laikapstākļiem, darba noslogojuma un arī kuģa kapteiņa.

No manas izlases jūrniekiem visi nav iesvētīti, bet pilnīgi visi bija tajās piedalījušies kā organizētāji.

Ļoti daudzi jūrnieki stāsta par „dabīgajām iesvētībām”, kuras piedzīvojuši savā pirmajā jūras braucienā. Par tām man stāstījis jau Uldis Briedis: *„Iesvētības bij tādas ka jūras slimība biš pamocīja. Bij slikti. Un jā, ka brauca malā, tad es nevarēju saprast..[..] ko tā komanda izkāp no krasta un visi tā skatās uz manīm? Ko viņi lūr uz manīm? Es tagad*

kāpju krastā. Un es izkāpju un es jūtu, ka krasts cilājās. Es nevaru taisni noiet, es streipuloju un tie visi: Hāhahahaha! Nu tā ir iesvētība. Un tā ir jebkuram un sevišķi, ja tu brauc divi nedēļi no vietas un šūpojies. Es vēl aizgāju mājās un visu laiku turējos pie stenderēm.”

Līdzīgās atmiņās dalījās Lakševics: „*Kurš gan neatceras pirmo jūru? Tiku iesvētīts dabīgi, ar lieliem viļņiem, trīs dienas bija slikti ap dūšu, bet ceturtajā jau pieradu.”* Arī Guntis Skunstiņš atceras līdzīgi pirmo jūras braucienu: „*Atceros, bija vētra, četras stundas draudzējos ar podu,”* Osijuks: „*Iesvētīts netiku, atceros tikai to, ka bija ļoti slikti”.*

Līdzīgi stāsta arī citi jūrniki, bet tikai retais atklāj to, ka arī psiholoģiski šis brauciens ir ļoti grūts. Stumbris man atklāja savas sajūtas pirmajā jūrasbraucienā: „*Pirmajā jūrā reāli bija bail no visādām skaņām, viļņiem, viļņu sitieniem pa bortu, pa nakti nevarēju aizmigt. No iesvētībām gan neko neatceros.”*

Viens no senākajiem pirmā jūras brauciena iesvētību veidiem ir izjokošana, parasti tās ir mazas izjokošanas jauniņajam par profesionālo tēmu. Voicehovičs atceras, ka pirmajā jūras braucienā piedzīvojis izjokošanu: „*Man bija jāuzprasa mehāniķim vai darbojas atpakaļgaitas lukturi”.* Stepančuks atceras savu pirmo jūru: „*Manā pirmajā jūrā iekrita 1.aprīlis. Piedzīvoju mazas izjokošanas, bet iesvētībām laika neatlika, jo jūra bija īsa, bet darbu piesātināta. Nākamajā jūrā šīs lietas jau bija saplānotas, un tad tiku pie saviem mazajiem fukšiem – izgaršoju jūras ūdeni ar garšvielu buķeti, dzerot to no īpaša kausa, kas pagatavots no svaigi izšautas lādiņa čaulas.”*

Bieži jūrniki man vienkārši atbild, ka iesvētīti „tradicionāli” neko nepaskaidrojot. Jautājot sīkāk, atklājās, ka ar tradicionālām iesvētībām tiek saprasta jūras ūdens dzeršana. Reizēm jūras ūdens tiek jaukts ar mērcēm vai garšvielām, tad jūrniki to dēvē par „jūras kokteili” vai ‘brīnumdzērienu”. Sergejs Borisenoks: „*Jā! Tradicionāli trauks ar jūras ūdeni!”* Vienā gadījumā atklājas, ka jūras ūdens aizstāts ar alu, Bartkēvičs: „*Tiku iesvētīts, lika dzert alu no tukšas četrdesmit milimetru čaulas.”*

Militārajiem jūrnikiem raksturīga šī dzeršana no lādiņa čaulām, taču citu flotu jūrniki parasti dzer no īpaši izrotātiem kausiem.

Savukārt citi atceras to, ka nekādas iesvētības nebija, lai gan pirmajā dienā būtu gribējies, piemēram, Ezergailis: „*Sākās viss ar atiešanu no Ventspils ostas un rokās tika iedots āmurīts ar ko daudz rūsus nost – tur arī romantika beidzās un sākās netīrs darbs. Iesvētības kā tādas jau ir aizgājušas vēsturē ļoti sen”.*

Dzērve stāsta pavisam citu situāciju: „*Tas uz katra kuģa ir individuāli, bet tradīcija, kas ir visās flotēs, ir šī jūras ūdens dzeršana, sālsūdens, jā. Pārējais atkarīgs no kuģa [..]*

īstenībā kur es pats esmu piedalījies un mēs paši praktizējam, tad jālec pār bortu ir ūdenī. Tad skatāties pēc situācijas, ja ir kaut kāda viļņošana, tad nav jāpeld apkārt” Sākumā Dzērve man negrib atklāt par izjokošanām, jo tas esot noslēpums, ja visi zināšot, tad nevarēs izjokot jaunos, tomēr sarunas gaitā tomēr atklāj: „Izjokošana, jā. Tad, kad atnāk jauns jūrnieks..izjokošana, jā (smejās), tam es piekrītu. Tas ir jautri! Bet nevis ļauni, bet tā jautri, jā. Nu ir, protams, flotē dažādi joki, kas ir raksturīgi ne tikai kara flotē, bet arī civilā [...] tas ir jautri tā, lai arī tam pašam jaunajam ir jauti [...] nevar nosaukt konkrētas lietas, kas tiek darīts, tas pēc situācijas [...] ja kuģa komanda saprotās jau no pusvārda un atnāk jaunais jūrnieks, viņu vēl nevar saukt par jūrnieku, viņam vēl ir jāklūst par jūrnieku! [...] es piemēru varu minēt, atnāk jaunais un es viņam dodu uzdevumu: „aizej pie mehāniķa ēmm pēc vaterlīnijas atslēgas!”, viņš aiziet un mehāniķis redz, ka tas ir jaunais džeks un mehāniķis uzreiz saprot, ko tas nozīmē (smejas), ka nu būtībā tā ir absurda situācija (smejas) un tad mehāniķis izdomā vēl kaut ko. Nu tā ir tā izjokošana!”

Dzērve stāsta, ka šāda jauniņā izjokošanā nākamajā reizē viņam liks justies kā daļai „no visa” ar to viņš domā kolektīvu, viņš uzsver, ka jūrniekiem humors ir viens no vienojošajiem elementiem komandā, jo tas noder kritiskās situācijās un izjokošana jūrniekiem esot pirmā šī humora „deva”, kura palīdzēs vēlāk.

Peldēšanās jūrā ir jauna tradīcija. Jūrniekam temokostīmā jālec no borta ūdenī un jāappeld kuģis. Tradīciju veido, lai apvienotu jūrnieka īpašo dienu ar noderīgām, praktiskām zināšanām. Andrulis, viens no tradīcijas veidotājiem, man skaidroja, ka šī tradīcija ieviesta, lai aizvietotu vecās, kuras orientētas uz smiešanos par jauniņo. Sarunā ar Andruli jautāju viņam par to, vai šāda situācija, kurā jaunais jūrnieks, ietērpts termokostīmā, lec no borta jūrā, tad peld ap kuģi, bet pārējā komanda uz viņu skatās, arī nav sava veida pasmiešanās, Andrulis, tikai nosmīnēja. Bija skaidrs, ka tā tas arī ir, tomēr viņš vārdiski palika pie tā, ka doma ir par praktiskumu un lietderību jautājot: „Kad tad vēl lai jauniņais to iemācās?”

No intervijām par jauniņā iesvētībām, jāsecina, ka tradīcija nebūt nav aizgājusi vēsturē, bet lielā mērā atkarīga no kuģa kapteiņa. Daudzi no jūrniekiem izgājuši pat trīs veida iesvētības: izjokoti, dzēruši jūras ūdeni un vēl arī peldējušies jūrā termokostīmā. Tomēr, runājot par šīs tradīcijas nozīmi, Dzērve ir vienīgais, kas atklāti intervijā pasaka: „jaunais jūrnieks, viņu vēl nevar saukt par jūrnieku, viņam vēl ir jāklūst par jūrnieku!” un tieši šīs iesvētības iezīmē pārejas rituālu no parasta vīra uz jūrnieku.

3.6. Jauna kuģa iesvētības rituāli

Joprojām tiek rīkotas kuģa vārda došanas iesvētības un vairāki jūrnieki, ko intervēju, tādās piedalījušies.

Kuģi izgatavo kuģa būvētavā, un tad kuģa būvētava to nogādā līdz vietai, kur tas pirmoreiz tiek ielaists ūdenī. Tiek sapulcināti politiķi, kuģa pirmā apkalpe un kuģa krustmāte.

Liela loma šajās iesvētībās ir kuģa krustmātei. Viņa ir sabiedrībā populāra sieviete, ko jaunā kuģa kapteinis pirms kuģa vārda došanas ceremonijas bildina kuģa krustmātes godā. Ja krustmāte piekrīt, tad pienākumi pret kuģi jāpilda līdz viņas vai kuģa nāvei. Krustmātei jāpiedalās visos kuģa svarīgajos notikumos un jāsaka publiskas runas. Jaunam kuģim krustmāte piešķir vārdu. Kuģa vārda došanas iesvētībās kuģa krustmāte, Pētersons: „*sniedz kuģim savu svētību un vēlējumu.*”

Pirms kuģis tiek nolaists ūdenī, kuģa būvētava nolaiž savu karogu un vietā tiek likts jaunā īpašnieka karogs, šajā brīdī krustmāte nosauc tā vārdu.

Kuģa būvētava pasniedz kuģa krustmātei īpašu šampanieša pudeli, ar kuru tiek veikts rituāls, kas kuģim nes veiksmi. Bartkēvičs stāstīja, ka: „*kuģi laižot pirmo reizi ūdenī viņu krista, lai droši un ilgi kuģo, sitot pudeli pret korpusu, lai izturīgs pret viļņiem un dod vārdu.*” Vladimirs Seļms par šo rituālu: „*parasti to dara kuģa vārda došanas, un uz ūdens nolaišanas brīdī. To dara izvēlēta sieviete, kā kuģa aizbildne. Vells viņu zin kad šampis parādījās, bet kaut kāda trauka plēšana sastopama gan kāzās, gan celtniecībā, galvenā doma - jo sīkāk saplīst jo garāks mūžs.*”

Agrāk šampanieša pudele mesta vienkārši, bet tagad ar speciālu konstrukciju, lai pudele noteikti saplīstu. Ziņģis: „*Iepriekš izmantojot atsaiti pret kuģa bortu tikai ar inerces spēku. Šobrīd ar dažādām papildierīcēm – lai droši. Apmazgā, lai mierīgāka un drošāka kuģošana.*” Pētersons: „*Šampanieša pudelei obligāti ir jāsaplīst, jo savādāk kuģim nesīs neveiksmi.*” Stumbris saka, ka: „*Tiek sista pudele, lai kuģis droši kuģotu.*”

Lielākā daļa izlases uzsver, ka rituāla nozīme ir tajā, lai kuģim būtu ilgs mūžs, piemēram, Bartkēvičs: „*šampanieti sit vēlēt kuģim ilgu mūžu*”, Lakševičs: „*Tas tiek darīts, lai kuģim veiksmīgs mūžs. Ja šampanietis nesus, tad kuģis paredzēts bojāejai.*”, Ezergailis: „*Jo vairāk lauskās saplīst pudele, jo ilgāks un drošāks mūžs kuģim*”, Strautiņš: „*Lai nestu veiksmi un ilgi kalpotu. Uz veiksmi!*”

No šampanieša pudeles lauskām kuģa būvētava savāc kakliņu un ierāmē to, norādot datumu, kuģa nosaukumu, norises vietu (Attēls ar paraugu apskatāms 5.pielikumā). Tad šo

ierāmēto lausku, Stepančuks: „*kuģa krustmāte uzdāvina kuģa apkalpei. Smuki pasniegtu – uz koka vairoga ar misiņa plāksni, uz kuras rakstīts viss info par šo notikumu.*”

Šī plāksne tiek novietota kopējā kuģa salonā un vienmēr ņemta līdz jūrā.

Biju lieciniece šai tradīcijai un ticībai efektivitātei Mērsragā. Vairākas intervijas vadīju uz kuģiem, kas tur bija pietājuši, jo norisinājās katru gadu organizētās apmeklētāju ekskursijas, kuru ietvaros ir iespējams apskatīt kuģus.

Uz kuģa *Varonis* vadīju interviju ar Subbotu, kas ir ļoti skeptisks pret māņticību un māņticīgām darbībām. Intervijā nonācām pie kuģa iesvētību tradīcijas un viņš man stāstīja, ka vienreiz bijis liecinieks negadījumam šajā rituālā. Īpašo šampanieša pudeli sasitis kuģa būvētavas darbinieks un kuģa krustmāte ļoti pārdzīvojusi, raudājusi, un bija jāmierina. Subbota man neatklāja kuģa nosaukumu un laiku, kad tas noticis, taču, esot Mērsragā ik pa laikam, dzirdēju par šo notikumu.

8.maijā bija jau pati pievakare un domājām doties atpakaļ uz Rīgu, kādā Mērsraga krogā „Vētras putni” ēdām vakariņas un dzirdēju sarunu pie blakus galdiņa. Kāds jūrnieks teica otram, ka jāpievaktē kāds cits jūrnieks, jo atkal redzējis, ka viņš nodzinis bārdu un tas viss atkal esot dēļ tā. Sākumā domāju, ka jūrnieki joko, bet sarunāju interviju ar šiem jūrniekiem.

Kā sarunā atklājās intervēju kuģa *Jelgava* kapteini Tāli Dzērvi, jūrnieku, kura kuģim neizdevies vārda došanas iesvētību rituāls. Izrādījās, ka patiešām noticis negadījums ar šampanieša pudeli, nopirkta jauna vietā, bet nekas nevarot aizvietot šo kuģa būvētavas pudeli. Kuģim, kurš iesvētības rituālu nav izpildījis pēc tradīcijas, esot nepārtrauktas tehniskas „ķibeles” un šobrīd netiek lietots, jo „nobraucis” pilnībā. Uz sporta spēlēm kapteinis ieradies ar kuģi *Viesīte*. Dzērve ir pārliecināts, ka tā nav parasta sagādīšanās, bet saista to ar rituāla neveiksmi un arī saskata saistību ar to, ka viens no viņa apkalpes jūrniekiem regulāri jūrā skujās (Intervijas transkripcija ar Tāli Dzērvi 6.pielikumā)

3.7. Ekvatora šķērsošanas iesvētības rituāli

Vairāki jūrnieki no manas izlases, ir piedalījušies ekvatora šķērsošanas rituālos.

Pēc iegūtajiem datiem, jāsecina, ka šīs iesvētības pamatos ir līdzīgas jauna jūrnieka iesvētībām, visraksturīgākais ir okeāna ūdens dzeršana vai peldēšana tajā un izjokošana, kā arī simboliska pievēršanās Neptūna ticībai.

Izjokošanas mēdz būt ļoti dažādas. Piemēram, Subbota stāsta, ka dzirdējis no cita kolēģa par viņa iesvētībām. Naktī, kamēr apkalpe gulējusi, kuģis jau šķērsojis ekvatoru un

ar īpašām putām tika nopūsta līnija okeānā. Tad agri no rīta piecēla komandu, un jauniņajiem tika teikts, ka šāda līnija tiešām dabā eksistē un tas ir tas ekvators.

Liela loma šajās iesvētībās ir Neptūnam, to tēlo kāds no jau iesvētītajiem. Neptūns dod dažādas pavēles, un tās jāpilda, lai iegūtu sertifikātu no kuģa komandiera par atļauju turpmāk šķērsot ekvatoru.

Bieži izvēlās kaut kādā ziņā smieklīgus personāžus, kas tēlo Neptūnu. Piemēram, Subbotam bija ļoti korpulentam Neptūnam jālaiza šokolāde no vēdera.

Daži jūrnieki uzskata, ka šī tradīcija drīz beigsies, jo bieži nemaz nekā netiek atzīmēta šķērsošana, piemēram, Ezergailis: *„Agrāk tur jaunus mocīja un iesvētīja ar dažādiem uzdevumiem kopīgai jautrībai un tusiņam, bet arī tas jau ir pagātnē. Šodien kuģi ekvatoru šķērso 2-3 reizes mēnesī”*. Līdzīga nostāja ir arī Zubkovam: *„Šī tradīcija pastāv jau vairākus gadsimtus un arī tiek piekopta mūsdienās tikai ne tik šerpi kā varbūt agrāk, bija jāpārvar visādi šķēršļi, un vecākie komandas biedri izdomāja visādas izdarības, lai pamocītu jaunus jūrniekus un tādējādi viņš nopelnītu atļauju no Neptūna turpmāk šķērsot ekvatoru! Tagad uztaisa selfiju uz GPS 00'00 grādu fona, saņem no kapteiņa sertifikātu un viss.”*

Iesvētībās piedalījies arī Stepančuks: *„Esmu tādās piedalījies – toreiz iesvētīja mani. Tie, kas jau bija piedalījušies, iesvēta jauniņos..ļoti līdzīgi kā fukši skolā. Visa pamatā ir panākšana, lai tu pievērsies Neptūna ticībai..tevi iesvēta Neptūna kristietībā.”* Arī Voicehovičs uzsver Neptūna nozīmi: *„Jūrnieks tiek spīdzināts, kamēr notic Neptūnam. Domāju tas tiek darīts, lai šis zīmīgais notikums paliktu atmiņā.”*

Daudzi atzīmē, ka ekvatora šķērsošanas brīdī tiek dzerts rums, piemēram, Selms: *„Neptūna uzstāšanās, tradicionālā pelde, rums visiem!”* arī Stumbris: *„Pats neesmu tajās piedalījies, bet zinu, ka, šķērsojot to līniju, visa apkalpe dzer alu, rumu vai citu dzērienu”*.

Bieži iesvētības saistītas ar dažādu pretīgu, pūdētu ēdienu ēšanu vai vārtīšanos tādos. Subbota atceras, ka rītā, kad viņu iesvētīja, tad jau no paša rīta istabā tika ieliets šķidrums, no pūdētām zivīm, pēc tam bijis arī jāvērtās ēdiena paliekās. Arī Stepančukam lika vārtīties pūdētā ēdiena baļļā.

Vēl raksturīga ir jauniņā pārmešana pār bortu okeānā. Tas tiek organizēts brīžos, kad to nevar paredzēt, iemet ar visām drēbēm. Uz citiem kuģiem speciāli izgatavotas baļļas jauniņo iemešanai ūdenī, lai nav tik bīstami. Lakševics: *„Kāda nu kuram tā pieredze: dažus vienkārši pārmet pār bortu, citiem ir kārtīgi fukši ar mazu pamocīšanu un dažādu ne vienmēr patīkamu uzdevumu pildīšanu..uzdevumos ietilpst dažādu neparastu ēdienu garšošana.”*

Kuģim, kas šķērso ekvatoru pirmo reizi, priekšējā klīze tiek nokrāsota sarkanā krāsā.

Lai gan reti jūrnieki to atklāj, tomēr ir gadījumi, kad viņi apstiprina, ka šī ekvatora šķērsošana viņus „paceļ” augstāk citu jūrnieku vidū. Arī par kuģa klīzēm stāsta, ka tas ir prestižāk, ja kuģim klīzes ir abās krāsās.

3.8. Veca kuģa norakstīšanas rituāls

Kad kuģis ir savu nokalpojis, tad tas tiek „nodots naglās”. Kuģi var nodot metāllūžņos, muzejam, bet ir reti gadījumi, kad kuģi izmanto kā mērķi, lai pārbaudītu ieročus, un nogremdē jūrā. Zubkovs: „*Kad kuģis ir savu nokalpojis, velkonis viņu aizvelk uz kuģu būves rūpniecību un sazāgē mazos gabalos, lai sakausētu un izgatavotu citus metāla izstrādājumus.*”

Pirms „nodošanas naglās” ir svinīga ceremonija, kurā piedalās esošā un bijusī apkalpe. Ceremonijas ietvaros notiek kuģa pēdējais „pārgājiens”. Dota iespēja visiem iepriekšējiem kapteiņiem vēl pēdējo reizi vadīt šo kuģi.

Svinīgi tiek nolaists kuģa karogs un atdots pirmajam šī kuģa kapteinim. Parasti to dara pēdējais kapteinis.

Dzērve: „*Tā ir ļoti skaista tradīcija un es pats esmu tajā piedalījies [..] es biju pēdējais komandieris uz Latvijas jūrasspēku patruļkuģa P-01 ZIBENS un tad, kad šis kuģis tika norakst..nevis norakstīts, bet kā lai saka? Tika izbeigts viņa dienasts jūrasspēkos. Tad mums bija karakuģa karoga nolaišana un uz šo ceremoniju tika uzaicināti visi kuģa komandieri un šī kuģa pirmajam komandierim tika pasniegts šis te nolaistais karogs un tas tiešām bija ļoti emocionāls brīdis [..] viņam bija asaras acīs.*”

Dzērve kā pēdējais kuģa komandieris ieguva šī kuģa pulksteni. Tiek saņemtas dažādas piemiņas veltes un dāvanas bijušajai kuģa apkalpei, Dzērve: „*Kuģim ir tādas lietas, tādi priekšmeti, kas tradicionāli tiek saglabātas. Viena no tādām lietām noteikti ir kuģa zvans jeb kuģa rinda, kā to sauca. Kuģa zvans noteikti tiek noņemts nost un nodots vai nu muzejam vai kādā citā veidā tiek saglabāts.*”

Pētersons: „*Pirms nodošanas „naglās” no kuģa noņem zvanu, kuģa vārda plāksnes, stūres ratu, enkurus un kuģa rasējumu ar pasi pa piemiņu, bet kara kuģa karogu pasniedz kuģa pēdējam komandierim.*”

Bieži tiek komandierim nodots karogs, bet pārējai apkalpei ģipsī izlieta kuģa emblēma.

Tiek veiktas uzrunas un pieminēti spilgtākie fakti par kuģa mūžu, Stepančuks: „Kopīgi iziet jūrā (uz īsu mirkli), atvadās no kuģa katrs savāds domās, atceroties vecos laikus, un, tad arī pārrunājot tos, vecos laikus, kuriozus, kādus atgadījumus, negadījumus, kas toreiz likās trakākais, kas varēja notikt. Ir kāda kopīga maltīte vai uzkodas, svinīga uzruna, kāds toasts. Kuģa stūre tiek vai nu pēdējam vai nu pirmajam kapteinim. Kuģa karogs arī tiek piešķirts kādam svarīgam komandas loceklim. Komandas dalībnieki tiek pie kuģa vimpļa vai kādas citas piemiņas zīmes no kuģa.”

Būtībā šī ceremonija gan emocionālā, gan praktiskā veidā ir līdzīga bērēm. Šī ceremonija tiek rīkota, lai ļautu jūrniekiem atvadīties no kuģa un arī par piemiņu tiek izdalītas daļas, kas šo kuģi simbolizē.

Jūrniekiem kuģis nav tikai transportlīdzeklis, Dzērve man pat atklāja, ka kuģa motors ir kuģa sirds un katram kuģim ir savs raksturs. Viņš man stāstīja, ka braucis uz pieciem pilnīgi vienādiem kuģiem, ko būvējusi viena būvētava, bet tam katram ir sava aura, savs raksturs. Viņš uzskata, ka to veido gan kuģa komanda, gan kuģis pats.

3.9. Bojā gājušo jūrnieku piemiņas rituāls

Neviens jūrnieks no manas izlases nebija saskāries ar situāciju, kad kāds kolēģis ir gājis bojā, jūrā noslīkstot, tādēļ galvenokārt par jūrnieka nāvi viņi stāsta saistībā ar brīvības cīņu upuriem. Lakševics: „Latvijā dotajā brīdī piemin jūrniekus, kuri gājuši bojā, cīnoties brīvības cīņās, tad jūrā vai līcī ik gadu tiek nolaists vainags par godu kritušajiem.”

Par šo tradīciju man stāstīja arī Subbota un atklāja, ka parasti šajos braucienos izmanto mazus armijas kuģus, līdzī dodas politiķi, augsta amata militārie jūrnieki un mirušo tuvinieki, tad līcī tiek nolaisti vainagi par godu mirušajiem.

Seļms par šo tradīciju: „Protams, piemin ar vainagu nolaišanu un būtu arī svētīgi kādu ruma glāzi arī ieliet jūrā.”

3.10. Jaunas pakāpes svinību rituāls

Viena no tradīcijām ir „mērcēt jauno pakāpi” glāzē ar četrdesmit grādīgu dzērienu un vienā piegājienā izdzert, Lakševics: „Es to atzīmēju pēc senām tradīcijām. Glāzē rums, tur iemērcu savu jauno pakāpi pilnā apmērā un rums tika izdzerts pilnībā.”

Pētersons stāsta: „Jaunas pakāpes uzplecis tiek ievietots izrotātā 250ml glāzē ar rumu. Glāze tiek pasniegta vecākā pēc pakāpes karavīram ar jauno pakāpi karavīrs, stāvot

kājās ziņo: „Virsnieka kungi Jānis Bērziņš stādās Jums priekšā kapteinleitnanta pakāpē”. Un pēc šiem vārdiem izdzer sausu glāzi ar vienu piegājienu. Glāze par piemiņu paliek pie šī karavīra. Un tad sākas neoficiālā pasākuma daļa.”

Šobrīd tradīciju sarežģījot tikai tas, ka padomju laikā bija zvaigznītes no metāla un tās bija viegli iemērk, bet brīvvalsts laikā ir auduma uzšuves, kas samirkst un paliek „ķipīgas”, bet, neskatoties uz to, joprojām, tradīcija tiek praktizēta.

Bieži vien iztiek tieši ar šo neoficiālo pasākuma daļu, sevišķi, ja pakāpe nav augsta. Visi jaunie jūrnieki, kuru stāžs ir līdz 5 gadiem, bieži vienkārši atbild, ka jaunai pakāpei tiek rīkota ballīte, „pasēdēšana ar darba kolēģiem”, „dzeršana”. Stumbris saka: „*Personīgi es komandai uzlieku šņabi, citi atzīmē ar kūkām. Noteiktas tradīcijas nav.*”

Subbota stāsta, ka katram kuģim ir sava tradīcija, bet vienreiz ļoti nozīmīgu pakāpi viņš izpildījis pēc tradīcijas mājās, iegremdējot pakāpi ruma glāzē un izdzerot saucu, bet tas darīts tikai ar ļoti nozīmīgu.

Jauna tradīcija ir iet uz bāru visiem kopā un tad tie, kuriem jauna pakāpe piešķīta, izmaksā dzērienus citiem.

Šādas tradīcijas raksturīgas militārajiem jūrniekiem, bet uz tirdzniecības kuģiem ne. Ezergailis saka, ka vispār nekā netiek svinēts: „*Tas ir no Holivudas filmām. Realitātē katra jauna pakāpe ir jānopelna ar savu darbu un atbildību. Kad ir pietiekams darba cenzs nostrādāts, eksāmeni nolikti un dokumenti jaunajai pakāpei nokārtoti, tad kuģniecības kompānija izvērtēs, vai persona ir pietiekami izcila, lai tiktu paaugstināta amatā. Parasti jau nākamais darba cēliens sākas jaunā amatā. Nekādas svinības, „uzpleču pienaglošana” vai citas izdarības, rīkotas netiek.*”

3.11. Rituāli, kas saistīti ar došanos mājās

Ja skatās jūrnieku māņticību pēc tādiem faktoriem kā bailēm par indivīda fizisko drošību vai bailēm no teritoriālajām pārmaiņām, tad jāskata arī atgriešanos dabīgajā vidē.

Izrādās, ka tiešām pamanāma robežšķirtne, kas sagādā sarežģījumus jūrniekiem. Ezergailis: „*Parasti ir tā, ka pirms maiņas, kā Mērfija likums, sākās kaut kādas kļūmītes, problēmas – tas ir kā likums. Tapēc pēdējā nedēļā pirms mājās braukšanas jābūt nedaudz uzmanīgākiem, kā prasti.*”

Iespējams, tas notiek, jo jūrnieks jau domā par mājām, nekoncentrējas uz darbu un pieļauj kļūdas.

Vairāki jūrnieki atzīst, ka ne tikai iztīra kuģi, kajīti un nomazgājas paši, bet dzen bārdas pirms ieiešanas ostā. Ziņģis: „*Parastas darbības – somu sakrāmēšana, telpu un visa kuģa mazgāšana. Dokumentu sagatavošana nodošanai. Citiem skūšanāns un matu griešana, šad tad jūrā to nedara.*” Arī Jānis Auce: „Noskujos un nomazgājos. Nopērku ziedus sievai un dodos mājās. Bartkēvičs: „*Pirmo iztīra kuģi, tad kajīti, tad dzen bārdu un beigās piezvana sievai*”.

Jūrniekiem kuģis un kajītes vienmēr ir tiešām tīras un sakārtotas, viņi ievēro ļoti stingru disciplīnu, nevarētu teikt, ka šai tīrīšana nav nekādas simboliskas nozīmes. Viņi skaidro, ka tīra, lai būtu patīkamāk atgriezties, atkal dodoties jūrā, bet šīs secība - klājs, kuģis, kajīte, mazgāšanās un skūšanās ir raksturīga visiem kuģiem, tādēļ šķiet, ka bez praktiskās te var saskatīt arī rituālu nozīmi. Paši viņi to, Stepančuks: „*Khmm....grūti iedomāties kaut ko speciālu.... laikam nē. Vai arī tas ir tik dabiski un pierasti, ka pie tā nepiedomā.*”

Ar atgriešanos uz sauszemes nav neviena aizlieguma ticējuma. Krasts un mājas tiek uztverti kā droša vide, Seļms: „*Jā, uzreiz nokāpjot no trapa stingri piesitu kāju pie zemes. Samīlēju sievu, protams!*”

NOBEIGUMS

Ir izpildīti visi astoņi izvirzītie uzdevumi:

- 1) Apzinātas mūsdienu jūrnieku māņticības izpausmes formas un sniegts to raksturojums;
- 2) Apskatīti iepriekšējie pētījumi par jūrnieku folkloru (apskatītas galvenās hipotēzes, secinājumi un iespējamās funkcijas);
- 3) Ar anketu un interviju palīdzību apzināts mūsdienu jūrnieku viedoklis par jūrnieku folkloras izpausmēm, to nozīmi;
- 4) Noskaidrots, kādas māņticīgas darbības mūsdienu jūrnieki zina, lieto un kuru darbību efektivitātei tic;
- 5) Apzināti mūsdienu jūrniekiem zināmie vienkāršie un aizlieguma ticējumi;
- 6) Apzināti un raksturoti mūsdienu jūrnieku rituāli;
- 7) No iegūtajiem datiem analizēta mūsdienu jūrnieku folkloras nozīme.
- 8) Veikta vienas intervijas transkripcija.

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, **hipotēze:** mūsdienās jūrnieki ar dažādu māņticīgu darbību palīdzību, cenšas mazinātu nemieru, ko rada bailes par indivīda fizisko drošību ir pierādījusies daļēji.

Aizlieguma ticējumi, kuru pārkāpumi saistīti ar bailēm par fizisko drošību: „*Nedrīkst neko mest pār bortu*”; „*Nedrīkst svilpot uz kuģa*”; „*Nedrīkst dzīt bārdu jūrā*” 18% gadījumu tiek lietoti, lai samazinātu bailes par indivīda fizisko drošību, bet 9% gadījumu dēļ citiem iemesliem.

Rituālus mūsdienu jūrnieki nemēdz saistīt ar bailēm par indivīda fizisko drošību, bet saista ar profesionālo kompetenci. Jūrnieki piedzīvo iesvētību rituālus, lai tiktu iekļauti amata „brālībā”.

Ar kuģi saistītie rituāli tiek saistīti ar „kuģa ilgo mūžu”, nevis lai nodrošinātu tā nenogrimšanu. Gadījumā, kad rituāls neizdevās pēc tradīcijas, jūrnieki, saskata tajā tehniskas „ķibeles”, bet sarunā neatklāja bailes par savu fizisko drošību, ko rituāla neizdošanās varētu nest.

Amuletu lietošana neuzrāda praktiski nekādu saikni ar bailēm par indivīda fizisko drošību. Tikai vienā gadījumā izlases jūrniekam bija veiksmes amulets. Pārējos gadījumos līdzīgas lietas uz kuģa un piemiņas lietas no kuģa, ir saistītas ar simboliskām piemiņas lietām no ģimenes, draugiem vai kuģa.

Pamatojoties uz iegūtajiem faktiem, secinu, ka ir gadījumi, kuros mūsdienu jūrnieki ar māņticības palīdzību cenšas mazināt bailes par fizisko drošību, tomēr māņticība tiek lietota arī citu iemeslu dēļ.

Pētījumiem par mūsdienu jūrnieku folkloru ir ārkārtīgi plašas perspektīvas.

Pirmkārt, pētījums būtu jāveic plašāks, intervējot lielāku skaitu jūrnieku. Domāju, ka sākumā vajadzētu veikt atsevišķus pētījumus par militārajiem, tirdzniecības un zvejas flotes jūrniekiem. Tad veikt salīdzinošu pētījumu šīm jūrnieku grupām.

Plašāki pētījumi būtu jāveic arī, lai izzinātu tradīciju transformāciju. Gan ticējumu, gan rituālu.

Noderīgs būtu arī pētījums jāveic par kapteiņiem, jāpēta vai uz tiem kuģiem, kuriem ir māņticīgi kapteiņi arī pati apkalpe nekļūst māņticīga.

Atsevišķs pētījums būtu jāveic par internalizācijas nozīmi māņticīgā uzvedībā, tam noderētu intervijas ar abām paaudzēm un viņu uzskatiem. Tad varētu salīdzināt, kādu māņticīgu uzvedību pārmanto dēls jūrnieks.

Atsevišķu pētījumu vajadzētu veltīt tam, kā dažādi ticējumu motīvi tiek pasniegti joku stāstos, leģendās un personīgās pieredzes stāstos.

KOPSAVILKUMS//TĒZES

- 20.gs. pirmajā pusē attīstās ideja par nemiera rituāla teoriju. Tiek atklāts, ka dažādas ar māņticību saistītas darbības tiek veiktas, lai ar iracionāliem līdzekļiem mazinātu nemieru, ko nav iespējams mazināt ar racionāliem;
- Nemiera rituāla teorija tiek attiecināta uz visu jūrnieku māņticību, teorijas atbalstītāji ievākuši ievērojamus datus, kas skata saistību ar indivīda fiziskās drošības un ekonomiskās drošības draudiem;
- Ap 70gadiem nemiera rituāla teorija tiek kritizēta, jo atklājas, ka ne vienmēr cilvēks, kas veic māņticīgas darbības, tic to efektivitātei;
- Mullens norāda, ka, lai pētītu jūrnieku māņticību, jājautā intervējamajam vai viņš zina šo māņticību, lieto un vai tic, ka lietošana dod kādu efektu. Turklāt jājautā intervējamajam, lai viņš precīzi paskaidro, kādēļ māņticību lieto, jo pamatojums: „*Nes neveiksmi*”, nevar tikt attiecināts uz ekonomiskiem vai fiziskās drošības draudiem;
- Nemiera rituāla teorijā kritizēts tas, ka tā izslēdz individuālo radošumu;
- Palmers attīstījis ideju, ka ticējumi ne vienmēr tiek pielietoti, lai mazinātu nemiera sajūtu, bet gan lai pierādītu gatavību sadarboties ar tradīciju un pieņemto kultūras modeli;
- Mullens secinājis, ka bieži jūrnieku un zvejnieku dēļ kļūst par jūrniekiem un tradīcijas tiek nodotas jau agrā bērnībā, tādēļ ticējumi mēdz internalizēties;
- Mullens norāda, ka katrs indivīds ticējumam tic citā pakāpē un tas lielā mērā atkarīgs no sabiedrības, kādā dzīvo;
- Mullens secinājis, ka bieži pielietotie ticējumi ir drīzāk personīgi un psiholoģiski, nevis kultūrai piederoši;
- Van Ginkels māņticību saistījis nevis ar vēlmi mazināt nemieru, kas saistītu ekonomisko un indivīda fizisko drošību, bet gan tādēļ, ka tiek piedzīvots robežšķirtnes posms;
- Dati pētījumam ir apkopoti no 32 anketām par jūrnieku folkloru, 4 daļēji strukturētām intervijām un 2 nestrukturētām intervijām. Izlasi veido militārie un tirdzniecības kuģu jūrnieki;
- 50% jūrnieku uzskata sevi par māņticīgiem, 50% par ne-māņticīgiem;
- Mūsdienu jūrniekiem problēmas sagādā vārds `māņticība`, `māņticīgs`, jūrnieki mēdz pārlabot māņticību uz `tradīcijām`, `paražām`, `ierasto kārtību`, `apstākļu sakritību`;
- Māņticība saistāma ar stāžu, tie jūrnieki, kas strādā ilgāk, ir māņticīgāki;

- Vairumā gadījumu mūsdienu jūrnieki savu darbu uzskata par bīstamu;
- Bīstamībai ir saikne ar māņticību, 94% māņticīgo jūrnieku savu darbu uzskata par bīstamu;
- Daļa jūrnieku atzīst, ka māņticība internalizējusies;
- Jūrnieki noliedz, ka viņu māņticīgajai uzvedībai ir saikne ar grupas saliedēšanos;
- Mūsdienu jūrnieki ticējumus mēdz racionalizēt;
- Ticējumu lietošana bieži tika norādīta kā zvejniekiem, nevis jūrniekiem raksturīga. Jūrnieki uzskata, ka zvejnieki ievēro ticējumus, lai pavairotu lomu, arī norāda, ka zvejnieka darbs ir bīstamāks un paši bieži pārāk pārgalvīgi;
- Jūrniekiem daudz raksturīgāki ir aizlieguma ticējumi, nevis vienkāršie ticējumi;
- Gan vienkāršu ticējumu, gan aizlieguma ticējumu zināšana saistāma ar stāža lielumu;
- Mūsdienu jūrnieku biežāk lietotie aizlieguma ticējumi saistīti ar indivīda fizisko drošību un cieņu;
- Izlases jūrniekiem vairāk raksturīgs mājās turēt ar kuģi saistītas lietas, nevis uz kuģa ņemt piemiņas lietas no mājām;
- Jūrniekiem raksturīgas jaunā jūrnieka iesvētības. Tās notiek vairākos veidos: dabīgās iesvētības, jūras ūdens dzeršana un pelde termokostīmā ap kuģi, kā arī izjokošana;
- Plaši rituāli tiek izpildīti dodot kuģim vārdu, šīs darbības tiek veiktas, lai nodrošinātu kuģim „veiksmīgu mūžu”;
- Daudzi latviešu jūrnieki piedzīvojuši ekvatora šķērsošanas rituālus, taču uztvert tos ar izklaidējošu funkciju;
- Tiek rīkoti piemiņas rituāli bojāgājušajiem jūrniekiem;
- Kad kuģis tiek „nodots naglās”, tad tiek veļtīta atvadīšanās ceremonija, kas emocionālā un praktiskā veidā atgādina bērnu tradīciju.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Beck, Horance. *Folklore and the Sea*. Middletown: Wedleyan University Press, 1973. 544.lpp.
2. Brunvand, Jan Harold (zin.red.) *American Folklore: An Encyclopedia*. London & New York: Garland publishing, 1996.1650.lpp.
3. Bula, Dace. Zvejnieku ticējumi Mangaļsalas iedzīvotāju nostāstos. *Letonica*. Rīga: N.I.M.S, 1998 (2). 29.-43.lpp.
4. Bula, Dace. *Mūsdienu folkloristika paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne, 2011.317.lpp.
5. Green, A. Thomas. *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*, 1. vol, 1997. 892.lpp.
6. Jansons, A. Jānis. *Maģija latviešu tautas tradīcijās*. Rīga: Valtera un Rapas akciju sabiedrības apgāds, 1937. 38.lpp.
7. Mullen, B. Patric. *I heard the old fishermen say: Folklore of the Texas Gulf Coast*. Logan, Utah: Utah State University Press, 1988.183.lpp.
8. Palmer, T. Creig. *The ritual taboos of fishermen. An alternative explanation*. Maritime Anthropological Studies Vol. 2, 1989., 59–68.lpp.
9. Poggie, J. John., Pollnac, B. Richard. *Danger and Rituals of Avoidance Among New England Fishermen*. Maritime Anthropological Studies Vol. 2, 1989.,67.-78.lpp.
10. Poggie, J. John. *Ritual adaptation to risk and technological development in ocean fisheries: extopolations fom New England*. University of Rhode Island, 1978.30.lpp.
11. Rodrigues, Jaimes. A new world in the Atlantic: sailors and rites of passage crossing the equator from the 15th to the 20th century. *In: Revista Brasileira de História*, vol. 33, no 65, 2013. 234-275.lpp. Pieejams: <http://www.redalyc.org/toc.oa?id=263&numero=27840>
12. Straubergs, Kārlis. *Latviešu buramie vārdi*, Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata", 1990., 827.lpp.
13. Toelken, Barre. The Performative Aspect of Northwest Superstition and Popular Belief. *Northwest Folklore* 4, Utah State University .1985, 13.-22.lpp.
14. van Ginkel, Rob. *The Cultural Seascape, Cosmology and the Magic of Liminality*. Amsterdam: Institute for Social Science Research, 2013. 45.-64.lpp.
15. Būmanis. A., Dišlērs. K., Švābe. A (zin. red.). *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 13.sēj. Rīga: Anša Gulbja izdevniecība. 1935.

<https://lv.wikipedia.org/wiki/M%C4%81%C5%86tic%C4%ABba>

Intervijas (Visas intervijas glabājas pie Lauma Grauziņas):

- 1) Intervija ar Uldi Briedi. 1.martā kafejnīcā „Cadets de Gascogne”, intervē Lauma Grauziņa, intervijā piedalās Ieva Vītola, intervējamais jūrnīeks Uldis Briedis;
- 2) Intervija ar Pēteri Subbotu 8.maijā uz kara kuģa „Varonis”, intervē Lauma Grauziņa, intervējamais Pēteris Subbota.
- 3) Intervija ar Janeku Andruli 8.maijā uz kuģa „Varonis”, intervē Lauma Grauziņa, intervējamais Janeks Andrulis.
- 4) Intervija ar Tāli Dzērvi 8.maijā. Intervija krogā „Vētras putni”, intervē Lauma Grauziņa, intervējamais Tālis Dzērve.
- 5) Intervija ar Didzi Pauliņu 8.maijā. Intervija notiek krogā „Vētras putni”, intervijā piedalās Didzis Pauliņš, Tālis Dzērve un intervē Lauma Grauziņa.
- 6) Intervija ar Jāni Pēteronu 8.maijā. Intervija notiek uz kuģa „Imants”, intervējamais Jānis Pēterons, interviju vada Lauma Grauziņa.

SUMMARY

The title of the Bachelor thesis is „Sailors’ folklore nowadays”.

The most characteristic type of folklore among modern sailors involves superstition. Beliefs are not only observed, but also intertwined with stories of experience, legends and jokes. Initiation rates have become mandatory traditions even in the navy, where the personnel posit themselves as the most rational sailors. They bring along good luck charms which tend to be particularly personal, while objects related to the sea (photos, etc.) are kept home in the place of honour.

Since the 1920s social anthropologists, especially those representing the school of functionalism, have focused on studying sailors’ superstitious behaviours. In the beginning the aim of the study was to prove that superstition is used to reduce concern related to fear for the individual’s physical or economical safety by employing irrational means.

In the 1970s the theory of anxiety was criticized due to the finding that sailors tend to engage in superstitious activities without believing in their efficiency. During these years the leading hypotheses supported internalisation of superstitious beliefs.

The main hypothesis in the 21st century is as follows – sailors typically act in a superstitious manner, because they are placed in an environment unnatural to terrestrial species. In order “to adapt” the unsafe environment, magic is employed.

Thus the aim of the thesis is to study the superstitious activities of modern sailors, focusing on how they perceive superstition and the meaning of superstitious behaviour. The research data has been gathered from Latvian military and trade sailors working since 1990.

PIELIKUMI

1.pielikums. Anketas paraugs

Aleksis (A. Stepanovs)

Latvijas Kultūras akadēmijas
Tradicionālās kultūras un latviešu folkloras 4.kursa studentes
Laumas Grauziņas anketa par mūsdienu jūrnieku folkloru.

1. Kāds ir jūsu dzimums? ✓
2. Cik gadus esat jūrnieks? 16
3. Kādu amatu pildāt uz kuģa? *Stūrmaisis (navizācijai izmantotais jebkurais tehniskais)*
4. Vai esat jūrnieks otrajā pasudzē? *Jā (Jātas zvejas u. ekspluatācijā, savulstis divāji "KRS flote")*
5. Vai kāds cits radnieks ir bijis jūrnieks vai zvejnieks? Kāds?
6. Vai jūsu darbs ir būtams? Kādēļ? *Jā. Kūģis ir jaungājotājam būtisks. Arī tas ir jūras dzīvē ne vienmēr ir interesants.*
7. Vai atceraties savu pirmo jūru? Vai tikāt kā iesvētīts? Kā?
8. Vai esat, piedalījies kādā jaunībā iesvētībās, kas tajās tika darīts? *Jā. Tā pati ūdens drošības. Pēdējā bija apmierināt ar jūras dzīvi.*
9. Vai kājtē ir kāds talismans, ko ņemat līdzi dodoties jūrā? Kāds? Kādēļ? *Kādreiz tāmu šķērsu lēst no augšas. Vienmērī jāņem, varbūt latvijas mājās.*
10. Vai ir kāda dāna, kurā neiesaka doties jūrā? Kādēļ? *Viensmērī esam deredzīgs, ka pēdējā. Nav man nepieciešams, kāpēc tā, jo man ir jūras dzīve.*
11. Kāda ir jūsu reliģija? *Kristietība*
12. Vai zināt kādu vārdu, ko nedrīkst izrunāt uz klāja? *Nē. Savādas vai velams, jo būtu jūras.*
13. Varbūt ir kāds priekšmets, ko nedrīkst ņemt līdzi jūrā? Kādēļ? *Kādreiz tāmu šķērsu lēst no augšas. Vienmērī jāņem, varbūt latvijas mājās.*
14. Vai jūrā drīkst svilpot? Kādas svilpošanai ir sekas? *Nē. (Pārņem) vāji → jūras dzīve. 1) Jā → pīna vai abiem vien svilpot ir jābūt pīnēm, 2) tāmu deredzīgs un tieši kādreiz drīkst svilpot.*
15. Vai zināt kādu veidu, kā panākt, lai patērktais nepiepildās? (pasvītrojiet zināmo 1) 3x piesist pie koka, 2) pārmet sīli pār kreiso plecu, 3) pieskaroties dzelzim, 4) pieskaroties kokum) Vai kādu esat praktizējis? Vai ticat, ka tas palīdz? *• Pārņem pīnē (pīnē pīnē). • Pīnē pīnē (pīnē pīnē)*
16. Vai jūrā drīkst griezt matus un dzīt bārdus? Vai esat dzirdējis par šādiem aizliegumiem? Kādēļ tādi pastāvējuši? *Matus - jā
Bārdus - nē
Sīkis dzīt vien no kreisās pusē (vairākus)*

Aizliegumi	Zinu	Lietoj u	Ticu	Tas nesīs 1)vētra/ 2)nelaimi pašam jūrnīkam/ 3)cits
Nedriķst svilpot esot jūrā	X	ne vispār	X	1
Nedriķst svilpot ejot uz kuģi				
Nedriķst griezt matas jūrā				
Nedriķst dzīt bērdu jūrā	X	ne vispār	X	1
Nedriķst splaut jūrā	X	X	X	1, 2
Nedriķst sēdēt uz pofera	X	X	X	3 (Būrnāvis VAR dusmotis)
Nedriķst kastī masu (masīti)	X			
Sieviete uz klāja nes neveiksmi	X			
Dzīvniekus uz kuģa nedriķst snukt sagas apzinējumos, bet jāsaka „žetrkājamais”				
Nedriķst teikt vista, jāsaka „klekste”				
Nedriķst teikt vilks, bet jāsaka „dieva suns”				
Nedriķst teikt baznīca, bet jāsaka „svētnāms”				
Nedriķst teikt sieviete, bet jāsaka „daiļava”				
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt radmati				
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīdznieku				
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīgi slimu cilvēku				
Ejot uz kuģi jāizvairās no cilvēka ar plācano pēdu				
Nedriķst ņemt līdž melnu somu, ģemodīnu				
Nedriķst atgrēzties pakā aizmirstai lietai	X	X	X	2 (jāņemtas rokās)
Nedriķst nogalināt kajju jūrā				
Nedriķst iet jūrā piektdienā				
Nedriķst iet jūrā svētdienā				
Nedriķst iet jūrā pirmdienā	X		X	1
Nedriķst pieslēgt jūru	X	X	X	1, 2, 3 (no deba) (sagādāt)
Kad kuģis atstāj ostu, tad nedriķst skatīties atpakaļ <i>ilgošis, atskatīties</i>	X			
Jūrā nedriķst teikt lūcis, jāsaka „Brūnāis” vai „medus ēdājs”				
Nedriķst griezt lūkas vāku otrādi				
Nedriķst sēsties kapteiņa krēslā	X	X	X	2 (jāpēd ar kārti citrādi)
Nedriķst vest dzīvniekus uz kuģa				
Nedriķst par kuģi teikt nēko sliktu				TAPAT VĀ PAR MĀTĪVA JŌVĀRĪ SĒST TĀL.

TAPAT VĀ PAR
MĀTĪVA JŌVĀRĪ
SĒST TĀL.

*Jānorādās
PAR ATSEĶĀMOT.*

Ticējumi	Zinu	Lietoju	Zinu fidzigu. Kādu?
Ja kāds nejauši zvana kuģa zvani, tad cik reizes pendele atsitas pret zvani tik alus kastes zvanītajam jāuzsauc kuģa apkalpei	X	X	Zvana arī parisi, kad gab'is ierisut vācun & Cēteraboj'iem.
Ja kāds karavīrs ir uzvilcis otrādi uzpleci, tad šim karavīram ir jāizmaksā dzēriens karavīram, kurš to pamanija.			
Ja jūrnīcks jūrā saulrieta laikā redz zaļo zibsnī, tad viņš būs laimīgs visu savu atlikušo dzīvi.	X	X	Ārpus redzēji!
Ja pabrauc zem tilta, kuram tajā brīdī pāri brauc vilciens, tad stūrmanis visiem uzsauc alu.	X	X	
Klusums pirms vētras	X	X	Tā no laim' gēla no tēķin'bu jūn det'adeju.
Ja pirmā diena jūrā ir veiksmīga, tad viss ceļš tāds būs			
Ja pirmā diena ir neveiksmīga, tad beigas būs veiksmīgas			

2.pielikums. Pētījumā fiksētie ticējumi

1. Ja kāds nejauši zvana kuģa zvanu, tad cik reizes pendele atsitās pret zvanu tik alus kastes zvanītājam jāmaksā komandai;
2. Ja kāds karavīrs ir uzvilcis otrādi uzpleci, tad šim karavīram ir jāizmaksā dzēriens karavīram, kurš to pamanīja;
3. Ja jūrnieks jūrā saulrieta laikā redz zaļo zibsnī, tad viņš būs laimīgs visu savu atlikušo dzīvi;
4. Ja pabrauc zem tilta, kuram tajā brīdī pāri brauc vilciens, tad stūrmanis visiem uzsauc alu;
5. Kad kuģis iet zem tilta un pāri tam brauc vilciens, tad vakts virsnieks uzsauc vakts maiņai saldējumu;
6. Ja kāds apsēžas kuģa komandiera vietā, tad šai personai kuģa komandierim jāizmaksā dzēriens pēc komandiera vēlmēm;
7. Ja pirmā diena jūrā ir veiksmīga, tad viss ceļš tāds būs;
8. Ja pirmā diena ir neveiksmīga, tad beigas būs veiksmīgas;
9. Uz kuģa necep pankūkas, būs vētra;
10. Jūrniekam mājās vajag turēt melnu dzīvnieku, tad vienmēr viņš atgriezīsies mājās;
11. Svīpot drīkst tikai kapteinis, lai sasauktu vēju;
12. Klusums pirms vētras.

3.pielikums. Pētījumā fiksētie aizlieguma ticējumi

1. Nedrīkst svīpot esot jūrā;
2. Nedrīkst svīpot ejot uz kuģi;
3. Nedrīkst svīpot esot uz kuģa;
4. Nedrīkst dzīt bārdus;
5. Nedrīkst griezt matus jūrā;
6. Nedrīkst gultā gulēt ar kājām uz priekšu kustības virzienā;
7. Nedrīkst spļaut jūrā;
8. Nedrīkst spļaut uz klāja;
9. Nedrīkst spļaut pār bortu;
10. Nedrīkst spļaut jūras dieviem sejā;
11. Neko nedrīkst mest aiz borta;

12. Uz kuģa nedrīkst izmantot skaitli 13;
13. Nedrīkst sēdēt uz polera;
14. Nedrīkst kasīt mastu;
15. Sieviete uz klāja nes neveiksmi;
16. Dzīvniekus uz kuģa nedrīkst saukt sugas apzīmējumos, bet jāsaka „četrkājainais”;
17. Nedrīkst teikt vista, jāsaka „klukste”;
18. Nedrīkst teikt vilks, bet jāsaka „dieva suns”;
19. Nedrīkst teikt baznīca, bet jāsaka „svētnams”;
20. Nedrīkst teikt sieviete, bet jāsaka „daiļava”;
21. Jūrā nedrīkst teikt lācis, jāsaka „Brūnais” vai „medus ēdājs”;
22. Ejot uz kuģi jāizvairās satikt rudmati;
23. Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīdznieku;
24. Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīgi slimu cilvēku;
25. Ejot uz kuģi jāizvairās no cilvēka ar plakano pēdu;
26. Nedrīkst ņemt līdz melnu somu, čemodānu;
27. Nedrīkst atgriezties pakalā aizmirstai lietai;
28. Nedrīkst nogalināt kaiju jūrā;
29. Nedrīkst darīt pāri jūras putniem;
30. Nedrīkst iet jūrā piektdienā;
31. Nedrīkst iet jūrā svētdienā;
32. Nedrīkst iet jūrā pirmdienā;
33. Nedrīkst iet jūrā piektdienā 13.datumā;
34. Nedrīkst piesārņot jūru;
35. Kad kuģis atstāj ostu, tad nedrīkst skatīties atpakaļ;
36. Nedrīkst griezt lūkas vāku otrādi;
37. Nedrīkst sēsties kapteiņa krēslā;
38. Nedrīkst vest dzīvniekus uz kuģa;
39. Nedrīkst ņemt cūku uz kuģa;
40. Nedrīkst izmantot skaitli 13;
41. Nedrīkst par kuģi teikt neko sliktu;
42. Nedrīkst stāvēt uz kuģa tiltiņa ar muguru pret kustības virzienu;
43. Gultā nedrīkst gulēt ar kājām uz priekšu kustības virzienā;
44. Nedrīkst sēdēt uz enkurvinčām;

45. Jūrā nedrīkst mest akmeņus, atkritumus. Necieņa pret jūru, kas var izraisīt lielus viļņus un vētru, līdz ar to kuģis var avarēt;

46. Kad kuģis atstāj ostu, tad nedrīkst ilgoties.

4.pielikums. Anketu dati par ticējumiem

Ticējumi	Zinu	Lietoju	Zinu līdzīgu. Kādu?
Ja kāds nejauši zvana kuģa zvanu, tad cik reizes pendele atsitas pret zvanu tik alus kastes zvanītājam jāuzsauc kuģa apkalpei	8	4	Zvana zvanu arī speciāli, ja grib uzsaukt komandai; trīs reizes jāuzsauc komandai
Ja kāds karavīrs ir uzvilcis otrādi uzpleci, tad šim karavīram ir jāizmaksā dzēriens karavīram, kurš to pamanīja.	6	2	
Ja jūrnieks jūrā saulrieta laikā redz zaļo zibsnī, tad viņš būs laimīgs visu savu atlikušo dzīvi.	2	1	
Ja pabrauc zem tilta, kuram tajā brīdī pāri brauc vilciens, tad stūrmanis visiem uzsauca alu.	11	2	Uzsauca saldējumu
Klusums pirms vētras	12	2	
Ja pirmā diena jūrā ir veiksmīga, tad viss ceļš tāds būs	1		
Ja pirmā diena ir neveiksmīga, tad beigas būs veiksmīgas	1		

5.pielikums. Anketu dati par aizlieguma ticējumiem

Aizliegumi	Zinu	Lietoju	Ticu	Tas nesīs 1)vētru/ 2)nelaimi pašam jūrniekam/ 3)cits
Nedrīkst svilpot esot jūrā	24	9	5	Vētra, naudas trūkums, kaitina jūras dievu, vējš
Nedrīkst svilpot ejot uz kuģi	3			Nebūs naudas
Nedrīkst griezt matus jūrā	5	2		Vētra; Nelaime pašam jūrniekam
Nedrīkst dzīt bārdus jūrā	22	8	5	Vētra; nelaime pašam jūrniekam
Nedrīkst spļaut jūrā	11	5	2	Vētra; Spļaut nedrīkst vispār; Spļauj jūras dieviem sejā, nebūs

				veiksmīga kuģošana; Nelaipe jūrniekam; Jūrā nedrīkst mest akmeņus, atkritumus. Necieņa pret jūru, kas var izraisīt lielus viļņus un vētru, līdz ar to kuģis var avarēt.
Nedrīkst sēdēt uz polera	18	8	5	Nesēž, lai nesaukstētos; Necieņa pret bocmani; Sēdi uz bocmaņa galvas; Lai nenorādītu to, ka sēdi uz kuģa bocmaņa galvas; Bocmanis var dusmoties.
Nedrīkst kasīt mastu	5	2	2	Vētra
Sieviete uz klāja nes neveiksmi	13		3	Nes nelaimi uz kuģa; kuģim
Dzīvniekus uz kuģa nedrīkst saukt sugas apzīmējumos, bet jāsaka „četrkājainais”	2			Nelaipe teicējam
Nedrīkst teikt vista, jāsaka „klukste”	2			
Nedrīkst teikt vilks, bet jāsaka „dieva suns”	1			
Nedrīkst teikt baznīca, bet jāsaka „svētnams”	1			
Nedrīkst teikt sieviete, bet jāsaka „daiļava”	1			
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt rudmati	3			Nelaimi tomēr varot novērst, pirmajam uzrunājot rudmati, pirms tas uzrunājis tevi.
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīdznieku	1			
Ejot uz kuģi jāizvairās satikt garīgi slimu cilvēku	1			
Ejot uz kuģi jāizvairās no cilvēka ar plakano pēdu	2			
Nedrīkst ņemt līdz melnu somu, čemodānu	2	1	1	Melnas somas jūrniekam sola neveiksmi. Melna krāsa ir nāves krāsa, tā simbolizē arī jūras dzelmes tumsu
Nedrīkst atgriezties pakal aizmirstai lietai	6	3	3	Lai nenestu nelaimi jāieskatās spogulī
Nedrīkst nogalināt kaiju jūrā	4	1	2	Vētra; nelaipe pašam jūrniekam; Tā vienkārši nedrīkst; Tās ir mirušu

				jūrnieku dvēseles
Nedrīkst iet jūrā piektdienā	5			Īpaši ja 13.datums
Nedrīkst iet jūrā svētdienā	2	1	1	
Nedrīkst iet jūrā pirmdienā	19	3	4	Nebūs veiksmīga kuģošana; Vētra
Nedrīkst piesārņot jūru	11	9	7	Vētra; nelaime jūrniekam; dabas aspekts; to aizliedz likumdošana; bojā dabu
Kad kuģis atstāj ostu, tad nedrīkst skatīties atpakaļ	3			Tas nozīmētu, ka tu neesi gatavs kuģošana, tāda skatīšanās atpakaļ var nest kuģim nelaimi
Jūrā nedrīkst teikt lācis, jāsaka „Brūnais” vai „medus ēdājs”	1			
Nedrīkst griezt lūkas vāku otrādi	2	1		
Nedrīkst sēsties kapteiņa krēslā	20	13	8	Necieņa; Jāatmaksā šķidrā veidā; jāpērk alus kaste
Nedrīkst vest dzīvniekus uz kuģa	1	1		
Nedrīkst par kuģi teikt neko sliktu	6	5	3	Kuģis ir glābiņš un mājas jūrā; Nelaime teicējam

6. pielikums. Bilde ar kuģa iesvētību rituāla šampanieša plāksni

7.pielikums. Tāla Dzēves intervijas transkripcija

Intervija notika Mērsragā 8. maijā krogā „Vētras putni” ar militārā kuģa „Viesīte” kapteini Tāli Dzēvi. Intervija nebija iepriekš sarunāta, tādēļ

Lauma Grauziņa:

Tālis Dzēve:

L.G.: Kāds ir Jūsu amats uz kuģa?

T.Dz.: Kuģa komandieris.

L.G.: Kuģa komandieris. Uz kāda kuģa?

T.Dz.: „Viesīte”.

L.G.: Uz „Viesītes”, nevis „Jelgavas”, kā viņš teica?

T.Dz.: Es piekomandēts esmu tagad.

L.G.: Aha, labi! Cik gadus Jūs strādājat par jūrnieku?

T.Dz.: Vienpadsmit.

L.G.: Vienpadsmit gadus un varbūtās, ir kāds bijis jau iepriekšējās paaudzēs jūrnieks vai kāds cits radnieks?

T.Dz.: Man tēvs jūrnieks.

L.G.: Tēvs ir jūrnieks un tāpēc nolēmāt saistīties ar to?

T.Dz.: Iespējams, daļēji tāpēc, jā.

L.G.: Jā, un uz kāda kuģa viņš bija?

T.Dz.: Nu viņš Padomju armijā bija uz ... arī uz kara kuģa...

L.G.: Uz militāra kuģa arī. Labi. Tad parunāsim par tām ekvatora šķērsošanas tradīcijām, vai Jūs esat pats, tādās piedalījies?

T.Dz.: Nē, pats ekvatoru neesmu šķērsojis.

L.G.: Bet dzirdējis esat?

T.Dz.: Nu dzirdējis esmu, nu bet par to es spriest nevaru, neesmu bijis.

L.G.: Bet varbūt Jūs esat tepat, kaut kādas iesvētības, kad pirmoreiz jūrnieks dodas savā pirmajā jūras braucienā, ir dzirdēts, ka tad viņiem tiek rīkotas iesvētības?

T.Dz.: Nu ir, jā.

L.G.: Pats arī esat piedzīvojis?

T.Dz.: Gan pats esmu piedzīvojis, gan organizējis esmu.

L.G.: O, tad pastāstiet, par to, kā tas notiek?

T.Dz.: Nu tas uz katra kuģa droši vien ir individuāli, bet viena, nu es domāju tradīcija, kas ir gandrīz visās flotēs, šinī te rituālā viena sastāvdaļa, ir protams, jūras ūdens dzeršana, sāls ūdens dzeršana, jā tas ir, tas ir.

L.G.: Un arī pats esat dzēris?

T.Dz.: Esmu, jā.

L.G.: Cik daudz viņi tur dzer tā kā?

T.Dz.: Nu... Nē, nu nav daudz.

L.G.: Parasto glāzi?

T.Dz.: Nu glāzi, jā aptuveni...

L.G.: Vai šotiņu, kā tas tur notiek?

T.Dz.: Nē, nē, nu glāzi aptuveni.

L.G.: Glāzi izdzer.

T.Dz.: Tā ir, tā ir viena no sastāvdaļām, pārējais tur atkarīgs no kuģa.

L.G.: Un kādas vēl ir, varbūt esat kādā piedalījies?

T.Dz.: Nu protams. Nu īstenībā, kur es esmu piedalījies un ko mēs arī paši praktizējam, tad jālec pār bortu ir.

L.G.: Oho!

T.Dz.: Jā.

L.G.: Nu un tad Tu ieiec un tālāk?

T.Dz.: Nu tur jāpeld.

L.G.: Apkārt kuģim, tā kā?

T.Dz.: Jā, arī tas ir, bet tas ir atkarīgs no laika apstākļiem. Jā protams, cilvēka drošība ir pirmā vietā. Ja laika apstākļi atļauj, tad ir jāpeld apkārt kuģim, ja teiksim viļņošanās kaut kāda, nu tad skatāmies pēc apstākļiem.

L.G.: Mhm. Bet visā tajā pirmajā dienā tam jūrniekam nav tā, tā kā izjokošana un tāda pasmiešanās par viņu visas dienas garumā?

T.Dz.: Nē nu... nē, nu nav tā kā pasmiešanās par viņu. Nu izjokošana, jā!

L.G.: Nu izjokošana drīzāk tā.

T.Dz.: Tad, kad atnāk jauns jūrnieks, nu... nu izjokošana, jā. tur es varētu teikt, ka piekrītu, izjokošana ir, bet tas ir jautri, bet nevis ļauni...

L.G.: Nē, nē...

T. Dz.: Nevis ļauni, bet tā... tā jautri, jā... Nu ir protams, flotē dažādi joki, kas ir raksturīgi tieši flotē. Nu ne tikai kara flotē, bet arī civilā flotē, ja. Nu nevis tā ļauni, bet, kā

lai saka, lai ir jautri. Tas ir tā, ka tas ir jautri arī tam, tam jaunajam cilvēkam nevis tā ka nu viņš tur apvainojās pēc tam, vai ko.

L.G.: Nu es esmu dzirdējusi, ka to salīdzina tā kā ar pirmo aprīli tā kā, tikai pret cilvēkiem.

T.Dz.: Jā, nu varētu tā būt, jā.

L.G.: Un, kaut kādas izdarības konkrēti, tas nav tā? Tas pēc situācijas tiek, ja?

T.Dz.: Nu būtībā jā, pēc situācijas tur teiksim kaut kāda... nu nevar nosaukt kaut kādas lietas, kas noteikti, tiek darītas, ja. Nu pēc apstākļiem, pēc situācijas. Nu, piemēram, nu viens... Teiksim tā, ja ir kuģa komanda, jau ir tā nu viens otru saprot no pusvārda, ir sastrādājušies, ja un atnāk jaunais jūrnieks, kas ir, nupat, nupat uz kuģa uzkāpis, ja kurš, nu viņu vēl nevar saukt par jūrnieku, viņam vēl ir jāklūst par jūrnieku, ja. Nu tad piemēram, nu es piemēru varu minēt, ja... Ja tas jaunais atnāk es viņu... es viņam došu uzdevumu aiziet pie mehāniķa pēc vaterlīnijas atslēgas. Nu viņš aiziet...

L.G.: Kas ir tā vaterlīnija, tā īsumā paskaidro?

T.Dz.: Tur jau tā fiča!

L.G.: Ahā!

T.Dz.: Nu es viņam došu tādu uzdevumu. Viņš aiziet pie mehāniķa un prasa vaterlīnijas atslēgu. Mehāniķis redz, tas ir jaunais džeks un prasa vaterlīnijas atslēgu. Mehāniķis uzreiz saprot, ko tas nozīmē, ja, ka ...(smejas)

L.G.: Ka tas tiek izjokots.

T.Dz.: Ka būtībā tā ir absurda situācija, ja. Nu tad mehāniķis izdomā vēl kaut ko, ja. Nu tā tas, nu tā ir tā izjokošana. Tā tas jaunais cilvēks tiek izjokots. Bet nu visus šos, nu šos nevar teikt noslēpumus, bet šīs izdarības nu tad atklāt negribas, ja, jo tad jau tas nebūs interesanti, ja tas kaut kur atkal aizies. Bet nu, nu labi es teikšu tā tādas lietas, kā vaterlīnijas atslēgas nepastāv, ja. Bet tas jaunais tāpat kā Jūs, tā arī tas jaunais viņš jau to nezina, ja.

L.G.: Un viņš vēl uztraukts

T.Dz.: Jā.

L.G.: Un stresā pat nepadomā.

T.Dz.: Tieši tā, tieši tā, bet es un mehāniķis viņi to zina. es to zinu, un mehāniķis zina, ja atnāk jaunais un prasa vaterlīnijas atslēgu, viņš jau zina, kas ir jādara, ja, ka tas, tas nav reāls kaut kas, ja. Nu tādas, nu tādas, tādas, teiksim jā tāda izjokošana, tādas jautras, tādas jautras lietas ir. Protams, tas kaut kādā mērā to jauno čali iedzen stresā, ja (smejas), bet tas ir tā jautri. Un īstenībā viņam pašam arī ir jautri.

L.G.: Nu, ja viņam būtu parasta darba diena, tas...

T.Dz.: Nu jā, man, piemēram, tagad pirms šitā pārgājiena uz šejieni, ja... man arī tieši pirms trīs nedēļām atnāca jauns karavīrs, ja. Un mēs tagad pirms divām dienām nu tā pasēdējām, parunājām, ja. Un es viņam saku, nu dāvai, pastāsti kā bija, kad Tu atnāci. un viņš stāsta un saproti, tas ir tik jautri. Un, kad viņš stāsta, cik viņš nopietni zini kā visu to uztvēris. Pēc tam viss ir jautri, mēs visi tā smejamies un tā... viņš arī. Nu tā forši. Nu tad, kad atnāks vēl kāds jaunais, nu tad...

L.G.: Tad viņš jau zinās.

T.Dz.: Viņš būs

L.G.: Viņš jau zinās, kas ir vaterlīnijas atslēga.

T. Dz.: Zini kā, viņš būs daļa no tā visa. Īstenībā šitādas lietas, tādas tradīcijas, tās ļoti saliedē to komandu.

L.G.: Jūs domājat, ka tā ir tā galvenā.

T.Dz.: Nē, nu tas nav galvenais aspekts, bet tas ir viena no lietām, kas saliedē to komandu.

L.G.: Mhm.

T.Dz.: Nu tas ir tā. Nu jūrā bez humora nevar. Tai humora izjūtai jābūt pat kritiskās situācijās humoram ir jābūt bez tā nevar. Un faktiski šis ir tas aizsākums, kur katrs jaunais to humoru sāk nu uztvert, saprast, nu nezina... mācīties vai lietot.

L.G.: Runājot par tām kritiskajām situācijām. Jūs pats uzskatat, ka Jūsu darbs ir bīstams?

T.Dz.: Protams. Protams, ka tas ir bīstams.

L.G.: Kādā ziņā bīstams? Vētras?

T.Dz.: Nu...

L.G.: Neparedzami apstākļi?

T.Dz.: Nē, nu kā, nu ejot jūrā... nu teiksim, tagad ir skaists laiks, ja, mierīgs laiks... ejot jūrā nu faktiski nu jūrnieka darbs, protams, ka ir bīstams, un tur ir adrenalīns, nu it sevišķi, ja ir slikti laika apstākļi, stiprs vējš, viļņošana, ja... nu, lielā mērā es domāju, ka jūrnieki jauno tā dzīvo, no tā adrenalīna, ja. Jā nu, ir bijis, ir... kaut gan man tā pieredze nav baigi lielā, ja, nu tur kaut kādi padsmīti gadi, ja, bet ir bijis

L.G.: Nav liela, padsmīti gadi (smejas)

T.Dz.: Nē, nu nav liela. pieredze ir tiem, kam ir divdesmit un trīsdesmit gadi, ja, bet nu man ar ir bijis bail jūrā. nu nenoliegšu, protams. Nu nebaidās tikai muļķi, vājprātīgie un zīdaiņi.

L.G.: Nu un kā Jūs tādās baiļu situācijās spējat saglabāt to mieru? kad racionāli neko nevar izdarīt?

T.Dz.: Nu īstenībā es no pieredzes varu pateikt, ka man dzīvē ir bijušas divas reizes, ir bijušas tā, ka... tādās situācijās, ka... es ar prātu saprotu, ka šīs situācija tāda, ka es esmu uz robežas, ka cilvēki var iet bojā, bet es nezinu kāpēc, bet stresa nav. Prāts saprot, ka ir bīstami, bet stresa nav. un tad strādā, strādā tās zināšanas, kas ir galvā. Pieredze un zināšanas nostrādā un tu dari to, kas tajā brīdī būtu jādara balstoties uz šo pieredzi un zināšanām teorētiskajām un, un tas nostrādā. man ir bijis tā ka. nu situācija tāda, ka īsti nevar, nu īsti nevar zināt, vai tu trāpīsi ieiēt ostā vai netrāpīsi, ja. Bet nu visa tā, kā jau teicu zināšanas, pieredze kustina rokas, kas tajā brīdī ir jāizdara pareizi, ieej ostā, pietauvojies un pēc tam, pēc tam tas uztraukums atnāk. Tad, kad viss ir izdarīts, tad, kad viss ir droši, ka vairāk nav nekādas bīstamības un pēc tam atnāk stress. Tajā brīdī, tajā brīdī, kad tiešām ir tā situācija, tad ir vēss prāts, nu man personīgi, vot šitās divas reizes bij tajā brīdī.

L.G.: Bet cik cilvēki darbojas tajos brīžos? Es saprotu, ka uz „Jelgavas” ir astoņi cilvēki komandā, uz „Viesītes” nepajautāju.

T.Dz.: Nu par par... Nu tas par, tas, ko es stāstu, nav uz šiem kuģiem.

L.G.: Nav uz šiem?

T.Dz.: Tas uz iepriekšējiem kuģiem.

L.G.: Bet cik aptuveni cilvēku apkalpē bija? Un, cik tā atbildība ir uz katra, lai sadarbotos?

T.Dz.: Nu toreiz bija divdesmit četri cilvēki uz kuģa, ja. Nu tagad uz šiem kuģiem ir astoņi cilvēki. Nu astoņi, deviņi...

L.G.: Mhm.

T.Dz.: Ja, nu toreiz divdesmit četri. Nu, bet man kā komandierim, es esmu atbildīgs par visiem.

L.G.: Ā, Jūs arī tur bijāt komandieris?

T.Dz.: Jā, abās reizēs esmu bijis komandieris, par ko es stāstu. Jo tur ir tā mēs ieejam ostā, pietauvojami, nu tagad ir droši, nekas vairs nevar notikt un pēkšņi tā man rokas sāk trīcēt. Pēc tam man rokas sāk trīcēt un es skatos uz savām rokām un nesaprotu, kāpēc man rokas trīc. Man tieši... pēc tam. Tas uztraukums atnāk pēc tam un tas stress.

L.G.: Bet pārējie cilvēki? Viņi nekrīt panikā? Nu Jums ir pietiekami augsts amats, lai Jūs tur būtu, tāpēc jūs tur esat, bet pārējie, kuriem nav tā pieredze tik liela bijusi?

T.Dz.: Nē nu protams...

L.G.: Pieredze ietekmē to?

T.Dz.: Protams, cilvēki ir ļoti dažādi, ja. Es esmu redzējis cilvēku sejās bailes, ja un... Bet man kā komandierim, es tās bailes nevaru izrādīt, jo es esmu potenciāli tas, kuram būtu jāprot, jāzin visvairāk un jāprot vispareizāk visu darīt, ja.

L.G.: Kas par atbildību.

T.Dz.: Nu, jā! Un es esmu redzējis cilvēku acīs bailes ne reizi vien. Protams, bet tajā brīdī ir tas... nu es esmu tas, uz kuru viņi skatās. Ja man, piemēram, man stūres vīrs, kurš stūrē kuģi, reāli un es viņam dodu pavēles kā to kuģi stūrēt. Viņš skatās uz mani, un es esmu mierīgs tajā brīdī. Un, ja viņš redz manā sejā mieru un pārlicību, tad

L.G.: Tas arī uz viņu atbalsojās.

T.Dz.: Tad, ja viņam ir bail, viņš redz, ā komandieris ir mierīgs, viss ir kārtībā. Nu tajās situācijās tā arī ir bijis. Nu tāds ir mūsu darbs.

L.G.: Ā, vēl es gribēju pajautāt vai Jums uz kaj... nē nevis uz, bet kajītē ir kāds talismans? Kāds veiksmes, kaut ko no mājām, ko Jūs paņemat, kas Jums vienmēr dodas līdzī ceļā?

T.Dz.: Nu, uz doto brīdi man tāds ir, jā.

L.G.: Ir?

T.Dz.: Tā ir delfīna aste.

L.G.: Delfīna aste?

T.Dz.: Jā. Nē, nu nav tā, ka, ja es eju bez viņa, tad man ir baigais stress, ja, bet...

L.G.: Nu, bet labāk paņemt?

T.Dz.: Nu, jā. Nu, es teiksim neesmu ļoti mānīcīgs, bet ir tādas lietas, kas tomēr īstenībā jau simtiem gadu, jau vairākus simtus gadus kopš flote pastāv, ja... ir, ir tādas tradīcijas, nu, nezina kas... Nu it kā tā ir mānīcība, ja, bet jūrnieki mēdz, nu, ievēro, ievēro.

L.G.: Un kas tās ir par lietām?

T.Dz.: Nu, kā, nu, piemēram, pirms kuģa nolaišanas ūdenī jāsasit šampanieša pudele pret kuģa korpusu, ja.

L.G.: Jā, par to es arī gribēju parunāt.

T.Dz.: Vai arī, nu labi, tas nav simtiem gadu ilga tradīcija, nu tā, bet mana kuģa tradīcija, bet tas arī, cik es zinu ir arī ne tikai uz mana kuģa, bet uz citiem kuģiem arī, ka, jūrā esot, nedrīkst skūties.

L.G.: Mhm.

T.Dz.: Un man vairākas reizes ir pierādījies, ka (smejas) šī nu varam saukt arī par mānīcību, ka strādā. Nu man ir bijis, ka kaut kas notiek uz kuģa, nu teiksim tehniski, ja.

Un izrādās, ka viens no kuģa komandas ir no... ir skuvies, ja. savukārt, ja neviens nav skuvies, tad viss ir kārtībā, ja. Protams, ka var teikt, ka tas viss ir sakritība, ja... Bet palielam jau... mums jau vispār cilvēkiem dzīvē ļoti liela nozīme ir tam, kam tu tici vai netici. Ja tu tici, ka... ja tu ļoti tici kaut kam, tad tas var, var arī notikt, ja. Bet nu lielā mērā man šķiet, ka šī te ticība kaut kādām tradīcijām, kaut kādām māņticībām uztur to, uztur to garu uz kuģa komandai un palīdz grūtībās. Es, es pats tam ticu un domāju, ka tā arī ir. tur nevajag pat meklēt loģisku izskaidrojumu. Nevajag kaut kādu tur pamatojumu meklēt, bet tas palīdz.

L.G.: Varbūt arī ar svilpošanu kaut kas ir arī dzirdēts?

T.Dz.: Ar svilpošanu noteikti, jā. Uz kuģa svilpot drīkst tikai komand..., nu kapteinis, komandieris. Es arī uz kuģa, ja man kāds. Man uz kuģa neviens nesvilpo, ja man kāds sāk svilpot es viņam noteikti šito aizrādu, nesvilpo. Nu tas gan ir no burinieku laikiem vēl, ja, ka, ka uz kuģa drīkst svilpot tikai kapteinis un tas ir bezvēja laikā, ja. Nu, ja ir bezvējš, tad kuģis nekustās burinieku laikos un kapteinis svilpojot sauc vēju, bet, ja jebkurš jebkurā brīdī, kad ienāks prātā, tad svilpos, tad var pārāk daudz to vēju sasaukt un tas arī nav labi (smejas).

L.G.: Es esmu dzirdējusi stāstu, kad jūrnieki ir speciāli svilpojuši, lai izsauktu vēju, lai tiktu mājās, lai nebūtu... nu tiem, kas uz zvejas kuģiem, kas strādā. Tik ļoti kādam no komandas sagribās mājās, tad viņš izsauc vēju, lai nevarētu tikt tālu no krasta.

T.Dz.: Nu to es nezinu, par to es nemācēšu komentēt.

L.G.: Man jau liekās, ka citreiz mani tie jūrnieki bieži arī izāzē.

T.Dz.: Arī var būt. Tāpēc kā jau teicu bez humora ...

L.G.: Bez humora nevar.

T.Dz.: Jūrā uz kuģa nevar nekādīgi.

L.G.: Man bija pat viens vīrietis, kuru es intervēju, kurš teica, ka viņa kuģa kapteinis, kad viņš aizbraucis mājās, tad sieva viņam pirmos trīs vakarus pret logu lējusi ūdeni, lai viņš varētu iemigt un viņš man to stāsta ar tādu seju...

T.Dz.: (smejas)

L.G.: kad es līdz pēdējam nevaru saprast, jo viņam sejā nenomainās ne grimasīte, ka tas būtu joks.

T.Dz.: Redzi, jūrnieka profesija ir romantiska, ja. Bet kā jau teicu bez humora neiztikt un tas arī krastā esot, tas humors nepazūd.

L.G.: Nepazūd. Tā vēl mēs iesākām mazliet runāt par to šampanieša pudeles sišanas tradīciju un man neviens nav spējis pastāstīt, ā ...nē tā nebija tā, bet, kad kuģi laiž uz

nodošanu, nu tā kā kuģim ir pēdējais brauciens jūrā, tad tiek sadalītas kaut kādas detaļas un izdalītas kuģa apkalpei, iepriekšējiem komandieriem un tamlīdzīgi. Kā ir ar to?

T.Dz.: Nu, skatoties to, kas to ir stāstījis. Tad, kad kuģis tiek, nu teiksim tā, norakstīts...

L.G.: Mhm.

T.Dz.: Vecs kuģis, viņš vairs jūrā neies, ja... viņš tiek norakstīts, nu vai nu lūžņos, vai arī kaut kā savādāk, nu nezin, citreiz muzejā kaut kur, vai kur, nu īsāk runājot tajā brīdī, kad kuģis iet savā pēdējā pārgājienā, pēdējo reizi tiek pietauvots pie piestātnes un pēc tā brīža nekur jūrā vairs neies, ja protams pēc tam nu ir tādas tradīcijas, ka uz kuģa ir tādas lietas, tādi priekšmeti jeb objekti, kas tiek saglabāti. Nu viena no tādām lietām ir kuģa zvans jeb kuģa rinda kā to sauc.

L.G.: Kuģa rinda? Kāpēc rinda?

T.Dz.: Nepateikšu vēsturiski, kāpēc to tā, kāpēc kuģa zvanu sauc par rindu, bet to sauc par kuģa rindu. Kuģa zvans noteikti tiek noņemts nost un vai nu muzejā vai kādā citā veidā tiek saglabāts. Kuģa karogs tiek nolaists un kuģa karogs arī tiek saglabāts, bet nu to es varu pateikt par Jūras spēkiem, bet tieši par militāriem kuģiem pēdējais kuģa karogs tiek saglabāts, ja mēs runājam par Latvijas Jūras spēku tradīcijām. pēdējais kuģa karogs tiek pasniegts kuģa pirmajam komandierim.

L.G.: Ā, interesanti.

T.Dz.: Tā ir viena no jūras spēku tradīcijām. Ļoti skaista tradīcija un es pats to esmu darījis...

L.G.: Kā tas tieši notiek, tā ir kāda speciāla ceremonija?

T.Dz.: Jā, tā ir ceremonija. Es pats biju komandieris, es biju pēdējais komandieris uz Latvijas Jūras spēku patruļkuģa P-01 „Zibens” tad, kad šis kuģis tika nu norakstīts, nu nevis norakstīts, bet kā, lai saka, tika izbeigts viņa dienests Jūras spēkos, tad mums bija ceremonija „Kara kuģa karoga nolaišana” un uz šo ceremoniju tika uzaicināti visi kuģa komandieri, kas uz šī kuģa bijuši par šī kuģa komandieriem. Un šī kuģa pirmajam komandierim Latvijas Jūras spēkos tika pasniegts šis te nolaistais karogs. Un tas tiešām bija ļoti emocionāls brīdis un es pasniedzu šo karogu. es kā pēdējais kuģa komandieris pasniedzu kuģa pirmajam komandierim, un viņam bija asaras acīs, bija ļoti aizkustināts. Jā, nu tā ir tāda...

L.G.: Un, kas palika Jums?

T.Dz.: Man ir šī kuģa pulkstenis.

L.G.: Pulkstenis?

T.Dz.: Jā.

L.G.: Es jau domāju, kaut ko sirdij...

T.Dz.: Jā. nu tā ir tāda ļoti skaista tradīcija. Viena no tradīcijām. un Jūras spēkos mums arī uz kuģiem, nu uz tiem, nu vismaz uz patruļkuģiem, kas tiek norakstīti, nu ir vēl ejoši, kas var iziet jūrā, tad mēs uzaicinām visus bijušos komandierus un... Nu te es pastāstīšu par P-01 „Zibens”, ja, kā mēs to darījām. Kuģis pilnīgi ejošs vēl bija, ja. Un mēs organizējām pēdējo izgājienu jūrā kuģim, uz kuru bija uzaicināti visi bijušie komandieri un visi bijušie komandieri vēl vienu reizi varēja vadīt šo kuģi, ja. Tas ir tāds ļoti tāds emocionāls moments, ļoti... es domāju, ka visi šie cilvēki ļoti izbauda šo momentu, jo daudzi no viņiem ir... varbūt pat vairs nav militārajā dienestā, vai arī ļoti sen nav bijuši jūrā, vai vadījuši kuģi. Nu tas ir tikai normāli, es, piemēram, es, piemēram, esmu P-07 „Viesītes” pirmais komandieris, ja. Nu es tā pieļauju, ka pēc gadiem trīsdesmit, vai pēc gadiem četrdesmit, kad šis kuģis tiks norakstīts, ja...

L.G.: Mhm.

T.Dz.: Un es nezinu, kur es būšu tajā laikā, ja. Bet vienalga, bet vienalga, kas es būšu, vienalga, kur es būšu, ja... Es pieļauju iespēju, ka pat jūrā neiešu vairs tajā laikā, bet, ja man būs iespēja (sadzīviski trokšņi), ja man būs iespēja to kuģi vēl vienu reizi vadīt, nu es teikšu, es būšu ļoti, ļoti priecīgs, ļoti laimīgs par to, ka man šāda iespēja tiks dota.

L.G.: Bet kā Jūs domājat, tur nav kaut kāda saikne ar tādu mājas izjūtu? Jo uz tā kuģa Jūs tomēr pavadat tik ilgu laiku un ir nācies runāt tieši par kuģa norakstīšanu ar kaut kādiem kapteiņiem, tas viņiem visiem ir tā dziļi emocionāli...

T.Dz.: Protams.

L.G.: Tā kā tuvinieka zaudējums gandrīz.

T.Dz.: Nu faktiski, jā. Protams, jo jebkuram. Ne tikai komandierim, ne tikai kuģa kapteinim...

L.G.: Bet viņam visizteiktāk, kaut kā es esmu jutusi, ka tam kapteinim ir kaut kā tā visdziļāk, it sevišķi tiem, kas pensionējās ar to pašu brīdi.

T.Dz.: Nu jā, jo zināmā mērā tas kuģis ir, nu tā ir ļoti, ļoti liela dzīves sastāvdaļa. Tas kuģis ir ne tikai tā, tā, tā kapteiņa profesija, ja tā jūrnieka profesija, bet nu kā, uz tā kuģa tu reāli dzīvo, tad, kad tu esi jūrā, tu reāli dzīvo uz tā kuģa. Tās ir tavas mājas, protams. Un tas kuģis ir nu faktiski kā, lai saka ...nu viņš tavu dzīvi... nu jūrā tas kuģis ir tas kas, kas ... kas tev dod to... es pat nezinu kā, lai pasaka. Nu, jā tās ir mājas.

L.G.: Mājas sajūtu.

T.Dz.: Nu, jā tās ir mājas, jā.

L.G.: Un sakiet, Jums mājās nav kādas kuģa fotogrāfijas? Ierāmētas, vai kā savādāk?

T.Dz.: Nu mājās pie sienām nav ierāmētas, jā. Bet kajītē ir. Man kajītē ir visu manu kuģu fotogrāfijas, pie sienas ierāmētas, uz kuriem es esmu dienējis. nu īstenībā jau tam kapteinim, komandierim ir, protams. es nezinu, es nevaru paskaidrot kāpēc, bet ir diezgan liela emocionāla piesaiste pie tā kuģa, jo nu pa lielam jau tas kuģis, nu tas ir dzelzis, ja...

L.G.: Nu mājas jau ar ir tikai betons... bet vienalga...

T.Dz.: Kuģis tas ir kaut kā savādāk, pavisam savādāk, tas ir... Nu teiksim, jo kuģim ir dzinējs, ja. Man ir tā, es atceros, tad, kad kuģis iedarbina dzinēju, ja... tā ir tāda, tā ir ļoti laba sajūta. Zin kā tu nevis dzirdi, tu dzirdi un jūti to vibrāciju, tu dzirdi to skaņu, to vibrāciju... Tā ir kaut kādā ziņā, kaut kādā mērā kaut kāda dzīvība, ja. nu it kā tas kaut kā stulbi izklausās, bet tā visa ir tehnika, ja... Bet, nu kā, kuģa dzinējs tā ir kuģa sirsnīņa. Tomēr tam kuģim ir kaut kāda dvēsele tomēr.

L.G.: Īpašības arī ir?

T.Dz.: Es nezinu, varbūt tā ir, tā māņticība (smejas).

L.G.: Jūs esiet bijuši uz vairākiem kuģiem komandieris, vai ir kaut kādas īpašības kuģim?

T.Dz.: Kaut kāda... es neteiktu, ka īpašības, bet aura ir katram kuģim, pilnīgi noteikti, pilnīgi noteikti. Un to auru, un to auru lielā mērā, protams, veido komanda un tie cilvēki, kas uz tā kuģa dien, bet... nu katrs kuģis, protams, ir individuāls, absolūti. Tīri tehniski, ja. Nu mums tagad ir pieci, pieci, ja patruļkuģi uzbūvēti. Un viņi ir būvēti pēc viena projekta pilnīgi identiski, ja. es esmu gājis jūrā ar visiem pieciem. Es esmu vadījis visus piecus kuģus. Katrs no viņiem ir pilnīgi individuāls. Tehniski un arī auras ziņā. Nu ir, nu ir tāda individuāla tā... un ē... ar savu kuģi, kur tu esi piederīgs, tu esi komandā, ir pavisam savādāk iet jūrā kā ar jebkuru citu. Kaut vai, ja nav ...tas ir tieši tāds pats kuģis, bet ar savu, tas ir pavisam savādāk.

L.G.: Jūs pats sevi par māņticīgu uzskatat?

T.Dz.: (Smejas) Nu, jā, jā.

L.G.: Lielā mērā tas ir saistīts ar to jūrniecību, izvēlēto profesiju, vai arī vispār dzīvē?

T.Dz.: Man māņticība saistās tikai ar kuģi.

L.G.: Tikai ar kuģi, ja?

T.Dz.: Citās, citās...

L.G.: Bet asu...

T.Dz.: Citās jomās es, man liekas, neesmu māņticīgs.

L.G.: Bet asu priekšmetu dāvinātu kādam?

T.Dz.: Kā lūdzu?

L.G.: Asu priekšmetu dāvinātu kādam tuviniekam?

T.Dz.: Santīmu paprasītu pretī.

L.G.: (Smejas) Bet paprasīsiet.

T.Dz.: Paprasīšu, jā (smejas).

L.G.: Un kā Jūs domājat, kāpēc tie jūrnieki ir tik māņticīgi? Tik ļoti, viņi tiešām ir vairāk kā jebkura cita profesija? Kāpēc tā ir, nu ja neskaita zvejniekus?

T.Dz.: A, kāpēc ne zvejniekus?

L.G.: Nu neskaitot zvejniekus, jo viņi ir ļoti, ļoti māņticīgi arī.

T.Dz.: Ā, viņi ļoti, ļoti, ļoti māņticīgi (smejas)?

L.G.: Un arī jūrnieki ir, kāpēc?

T.Dz.: Nu zvejnieki jau arī ir jūrnieki.

L.G.: Nu ir, jā. Tur tomēr tam lomam ir diezgan liela nozīme.

T.Dz.: Es domāju, ka šī te māņticība lielā mērā jūrniekiem palīdz pārvarēt grūtības, pārvarēt bīstamas situācijas, pārvarēt bailes. Es domāju, ka tas palīdz. Nu tas, ka tu... nu okei, ka to pašu skūšanos, nu... Ja tu zini, vot komandā visi zina, ka skūties nevar. neviens nav skuvies, visi bārdaini, ja. Nu no vienas puses viss ir kārtībā, ja ir kaut kāda bīstama situācija vai kaut kas, ja... Nu tā ticība, ka viss ir kārtībā varbūt palīdz. Nu tie ir mani pieņēmumi, bet nu iespējams, ka tāpēc. Bet šī te jūrnieku māņticība, tā ir gan simtiem gadu un varbūt pat tūkstoš gadiem veca, ja. Kopš vispār cilvēki iet jūrā, ja. Nu tas palīdz, tas vienkārši palīdz tad, kad ir grūti es domāju. Es domāju tāpēc. Vai tas, vai tas ietekmē vai neietekmē, es neņemos apgalvot, bet teiksim tā no savas pieredzes es varu teikta, ka...

L.G.: Labāk kauto darīt lietas labā...

T.Dz.: Jā, kad viss tas tā tiek ievērots, tad pamatā viss ir kārtībā. Un tad, kad kaut kas nobrūk un kaut kas notiek jūrā, ja...

L.G.: Tad ir, ko vainot, kāds, kas atnāk noskuvies?

T.Dz.: Nē nevis ir ko vainot, bet tad pārsvarā tajās reizēs ir atklājies, ka kaut kas nav bijis ievērots no tā, ko vajadzētu būt bijušiem ievērot, ja.

L.G.: Nu kā Jums liekas ikdienā, nu pati apkalpe pārējā, viņi arī ir māņticīgi? Jūs to kādreiz runājat, vai pasmejaties, vai kaut kā? Vai katrs pa kluso ir māņticīgs?

T.Dz.: Nu... nu tas ir protams dziļi individuāli, ja. Nu es nezinu... nu es domāju tā, ka, ja visiem būtu... nu teiksim, ja cilvēkam ir vienalga, ja, tad viņš īpaši neievērotu tur to,

ja. Bet, ja komanda to ievēro... nu, okei, no vienas puses tas varbūt ir tāpēc, ka viņiem tika pateikts, ka tā ir jādara, ja. Bet no otras puses varbūt katrs pats pie sevis kaut kam tādām arī tic, nu. Es nezinu, tas jau katram pašam jāprasa.

L.G.: No kā kautrējās tie cilvēki?

T.Dz.: Nē, nu tas katram pašam jāprasa ir. Bet nu protams par šīm lietām arī visiem visu nestāsta, to nerunā, protams. To mēs savā starpā, komandā iekšienē runājam. Protams, mums ir daudzas lietas, kas ir tikai iekš, iekšā komandā un uz kuģa, kas ir tur un nekur uz āru neiet. Un bez tā arī nevar.

L.G.: A, jums komandā ir arī kāda sieviete, vai tikai vīrieši?

T.Dz.: Manā komandā sievietes nav pašreiz. Bet ir manā pieredzē, man komandā, ir bijušas sievietes. Un, ja jau sievietes... Jūs, protams, Jums jau jautājums, ja... (smejas). Sieviete uz kuģa, ja? Nu šeit, par šo es Jums teikšu tā, ka īstenībā nu it kā no seniem, seniem laikiem kas arī ir tāda māņticība, ka sieviete uz kuģa arī nes nelaimi, ja. nu viennozīmīgi nevar teikt par to. Es pat nezinu, vai man visu stāstīt, ja. Nu teikšu tā, sieviete komandā nekādā ziņā, teiksim tā, profesionalitātes ziņā, nemazina šīs te profesionālās spējas komandai, ja. Jo manā pieredzē man divas reizes komandā ir bijušas sievietes un šīs te sievietes, šīs te meitenes ir bijušas augsti profesionālas un daudzos aspektos krietni pārākas par puisiem šinīs pašās specialitātēs, kur viņas ir bijušas, ja. un viena meitene, man bija virsniece un bija krietni, krietni pārāka par jebkuru citu puisi šinī te amatā, ja. Nu profesionālo jomu runājot, tur nekādu diskusiju nav, vai tas ir sieviete, vai vīrietis nav, bet... Protams, emocionālā ziņā tur ir aspekti, ko es varētu teikt, ka sieviete rada negatīvu, nevis negatīvu, bet sieviete komandā, sevišķi, ja ilgstoši ir jābūt jūrā, gribot negribot veidojās kaut kāda s negatīvas iezīmes komandas, kā lai saka, psiholoģiskajā, psiholoģiskajā klimatā.

L.G.: Tas ir kaut kādu kaprīžu dēļ, vai?

T.Dz.: Nē.

L.G.: Nē?

T.Dz.: Tā meitene nav ne pie kā vainīga īstenībā. Nu tas ir, labi. Labi, uzbursim ainiņu, ja. Iedomājieties kuģis ir jūrā četrus mēnešus un komandā ir sieviete un tīri pieklājīgi. Iedomājieties vīrietis četrus mēnešus bez sievietes, ja.

L.G.: Daudz vīriešu četrus mēnešus bez sievietes.

T.Dz.: Ja viņiem nav nevienas sievietes acu priekšā ikdienā, viņi ir tikai veči, ja. Četri mēneši tikai veči, okey, viņi var sakasīties, viņi var izkauties savā starpā, ja... tie ir

sīkumi, bet, ja četri mēneši jūrā un tur ir sieviete, būsīm reāli. Labi sauksim lietas īstajos vārdos ja. Nu vīrietis pēc kaut kā ilgojas. normālam vīrietim ir kaut kādas, teiksim vēlmes.

L.G.: It kā meklē vārdus, ja. Es teiktu, ka es ainiņu iztēlojos.

T.Dz.: Jā, nu no šī aspekta, nu tas ir mans personīgais viedoklis, ja un tas ir arī tas, ko es esmu novērojis, ja. No šī viedokļa šīs sievietes esamība komandā, nav pozitīva, jo ilgstoši esot jūrā, ja var rasties situācijas, kad, kad var rasties pat konflikti teiksim komandas vīriešu starpā šī iemesla pēc, ja.

L.G.: Skaidrs.

T.Dz.: Nu, kaut kā tā.

L.G.: Tā paša vecā iemesla pēc.

T.Dz.: Jā.

L.G.: Labi, paldies.

_____ darbs
Bakalaura, maģistra

“ _____ ”
Tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____ katedrā
Katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ .05.2016.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ 05.2016.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ .05.2016.

Katedras sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

___ .06.2016. prot. Nr. ___, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____